SADREDDİN KONEVÎ

KIRK HADİS ŞERHİ ve TERCÜMESİ

Tahkik ve Tercüme
PROF. DR. H. KÂMİL YILMAZ

شرح الأربعين حديثاً للقنوي

Sadreddîn Konevî

KIRK HADÎS ŞERHİ ve TERCÜMESİ

Tahkîk ve Tercüme

Prof. Dr. H. Kâmil YILMAZ

SUNUŞ

Sadreddîn Konevî Hazretlerinin, hayatımıza rehber olacak olan eserlerini, deyişlerini, ilmi ve edebi kişiliğinin gün yüzüne çıkarılmasına öncülük yapmak için belediyemiz bünyesinde kurulan MEBKAM'ın çalışmalarını kamuoyumuz dikkatle ve heyecanla takip ediyor.

İnanıyoruz ki, MEBKAM'ın bu minval üzere hayata geçireceği eserler kültürel anlamda eksikliği yıllardır hissedilen büyük bir boşluğu da dolduracak ve hak ettiği ilgiyle karşılanacaktır. Sadreddîn Konevî Hazretleri'nin eserleri yeniden yazın dünyamıza kazandırılacak ve böylece kültürel kimliğimiz içindeki hak ettiği yere yeniden ulaşacaktır. Şüphesiz ki, Sadreddîn Konevî Hazretlerinin ismi sadece ziyaretgâh olarak hatırlanılmamalı, insanlığa armağan ettiği eserleriyle beraber yaşatılmalıdır.

Büyük Mutasavvıf Sadreddîn Konevî, bilgeliği ve derin ahlakıyla sadece bir yörenin değil, tüm Müslüman coğrafyasının ufkuna yeni bir yön tayin etmiştir.

Sadreddîn Konevî Hazretleri, bugün çok az bilinse de, dönemin Selçuklu Devleti'nin idari yapısının oluşmasına ciddi katkılarda bulunmuştur. Adeta Anadolu Selçukluları, devlet temelini Sadreddîn Konevî Hazretleriyle olgunlaştırmıştır.

Yine Türk tarihinin büyük gurur ve şerefle hatırladığı, çağ açıp çağ kapatan Fatih Sultan Mehmet, Sadreddîn Konevî Hazretleri'nin etkisinde kalmış, onun eserlerini yakından incelemiş ve eserlerini şerh ettirmiştir. Ayrıca Fatih, Sadreddîn Konevî'den geriye kalan vakfı sahiplenmiş, vakfın gelirlerinin artırılmasını istemiş ve Hocası Akşemsettin'i bir süre Sadreddîn Konevî ile ilgili araştırmalarda bulunmak üzere Konya'ya göndermiştir.

İlimde bir umman olan Sadreddîn Konevî Hazretleri'nin eserlerinin gün yüzüne çıkması, getirdiklerinin toplumumuz tarafından daha rahat

anlaşılabilip özümsenebilecek hale gelmesi için Meram Belediyesi olarak gerekli bütün gayreti göstermeye devam edeceğiz.

Sadreddîn Konevî Hazretlerinin *Kırk Hadîs Şerhi* kitabını tercüme ederek bu geleneğe katkıda bulunan değerli hocamız Hasan Kâmil Yılmaz'a, yayına hazırlanmasında emeği geçen Mebkam Yönetim Kurulu Başkanı ve aynı zamanda kitabın editörlüğünü üstlenen Hasan Yaşar'a, dizgi ve tasarım aşamasında göz nurunu esirgemeyen grafikerler ve diğer çalışanlara teşekkürü bir borç biliyorum.

Saygılarımla.

Dr. Serdar KALAYCI
Meram Belediye Başkanı

ÖNSÖZ

Allah'a hamd, Rasûl-i zi-şânına, ehl-i beytine, ashâbına ve onların yolundan gidenlere salât ve selâm olsun.

Yirmi yıl önce (Mart 1988) Konya'da gerçekleştirilen I. Konevî Sempozyumu'na, "*Konevî'nin Hadîs-i Erbaîn'i*" başlıklı bir tebliğle katılmıştım. Daha sonra *Tasavvufî Hadîs Şerhleri* ve *Konevî'nin Kırk Hadîs Şerhi* adlı eseri yayınladım (İstanbul 1990, M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları). Eserin *Kırk Hadîs Şerhi* kısmı, İran'da da basıldı (Kum 1382 şemsî, İntişârât-ı Bîdâr).

Bu eserde gördük ki Konevî, yüksek tasavvufî şahsiyetinin ötesinde ileri seviyede bir hadîs âlimi ve yorumcusudur.

Konevî'nin *Kırk Hadîs Şerhi* adını verdiği bu eserdeki hadîs sayısı, farklı nüshalarda değişse de, toplam yirmi dokuzu geçmez. Konevî, bu 29 hadîsi şerhetmek için 72 Kur'an âyeti ve 80 hadîsi delîl ve şâhid olarak kullanmaktadır. Bu sayı bile onun bu alandaki birikiminin açık isbatıdır.

Tasavvufî tefekkürün en güçlü ürünlerini veren Konevî, üstâdı ve mürşidi Şeyh-i Ekber İbn Arabî'den bu eserde adını anarak 10 yerde bahsetmekte eserlerinden iktibaslar yaparak onlara atıflarda bulunmakta ve Ekberiye yolunun yolcusu olduğunu göstermektedir.

Gerek şerhe konu ettiği gerekse şerh sadedinde kullandığı hadîsler arasında, mevzu sayılabilecek vasıfta rivâyetin hemen hiç bulunmaması, Konevî'nin hadîs ilmindeki birikimini gösterir. *Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Câmiu'l-usûl* gibi mûteber hadîs kaynaklarını doğrudan zikrederek, bâzen de kaynağını zikretmeden mûteber hadîs kitaplarından alıntılar yapmaktadır.

Konevî'nin özgün fikirlerinin yer aldığı hadîs şerhini, ilk neşrinden hemen sonra terceme etmeye başlamıştım. Yarıya kadar tamamladığım bu terceme, araya giren başka çalışmalar sebebiyle yarım kalmıştı. Aslında düşüncem son derece özgün olan bu çalışmanın sadece metni-

nin ya da tercemesinin değil, ikisinin birlikte yapılmasının daha doğru olacağı şeklindeydi. Bu yüzden 1990 yılında yayınlanan Konevî'ye âid kırk hadîsin, metin ve tercümesinin birlikte yayınlanmasını düşünmekteydim. Çünkü Konevî ve İbn Arabî çalışma ve araştırmalarına mesnet teşkil edecek böyle bir eserin yayınlanması zarûriydi.

Konya-Meram Belediyesinin kısa adı MEBKAM olan Konevî Araştırmaları Merkezi'nin gerçekleştirdiği; benim de bir tebliğ ile katıldığım sempozyumda Belediye Başkanı'nın bu eseri basabileceklerini ifâde etmiş olması beni yüreklendirdi. Ben de yeniden eserin karşılıklı sayfalarda metin ve tercemesinin yer alacağı biçimde hazırlıklara koyuldum. Önce tercemenin eksik kısmını tamamladım. Ardından sırasıyla şu işler yapıldı:

Arapça metin yeniden dizildi. Söz başı, paragraf ve noktalamalar gözden geçirildi. Terceme-metin takibinde kolaylık sağlamak için Arapça metin sol tarafa, Türkçe metin ise sağ tarafa konarak hemen hemen aynı sayfalarda verilmesine özen gösterildi. Metin tesisine esas olan nüshalarla ilgili bilgi, eserin giriş bölümünde verilmektedir; geniş bilgi için oraya başvurulmalıdır.

Daha önceki neşirde dipnotlarda gösterilen nüsha farklılıkları, bu neşirde metnin içine yerleştirildi. Farklılıklar köşeli parantez içinde nüsha remziyle birlikte verildi. Nüshalarda yer almayan eksiklikler eksi (-) işaretiyle; fazlalıklar artı (+) işaretiyle; farklılıklar ise bizzat yazılarak gösterildi. Hadîslerin tahrîci ve diğer açıklamalarla ilgili dipnotlar her hadîsin sonuna konuldu.

Bu şekilde oluşan metin ve tercemenin Arapça dizgilerinin oluşumunda emeği geçen Anar GASIMOV'a Türkçe dizgileri gerçekleştiren Âdem ERKUL'a, hadîslerin tahric ve tashih işlemlerine katkı sağlayan Murat ÜNLÜER'e ve eserin baskısını gerçekleştiren Konya-Meram'ın yeni Belediye Başkanı Sn. Dr. Serdar KALAYCI'ya teşekkürlerimi sunarım.

21.10.2009 / Küçük Çamlıca

H. Kâmil YILMAZ

Sadreddîn Konevî

KIRK HADÎS ŞERHİ

ve

TERCÜMESİ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Prof. Dr. H. Kâmil YILMAZ

KONEVÎ'NİN HAYATI

Sadreddîn Konevî, İbn Arabî'nin talebesi, fikirlerinin yayıcısı ve eserlerinin şârihi olması sebebiyle tasavvuf ve tefekkür tarihimizde önemli bir yer işgal eder. Kaynaklarda hayatı ile ilgili bilgiler son derece sınırlıdır. Konevî'nin eserleri ile ilgili bir çalışma yapan Osman Ergin ve onun felsefî görüşlerini inceleyen Nihat Keklik, hayatına dâir kaynakların verdiği bilgileri değerlendirerek bir biyografi çizmeye çalışmışlardır. Bu konuda son olarak Ekrem Demirli tarafından yapılan bir doktora çalışması bulunmaktadır.[1] Biz mevcûd kaynaklardan onun hayatını kısa çizgilerle takdim etmeye çalışacağız.

Konevî'nin Tam Adı

Sadreddîn Ebu'l-meâlî Muhammed b. İshak b. Muhammed b. Yûsuf b. Ali el-Konevî'dir.

Konevî'nin babası İshak, Anadolu Selçukluları nezdinde itibarlı ve yüksek mevki sahibi bir zât olduğundan bazı rivâyetlerde kendisinden "Sultan" diye bahsedilir. Onun bir Selçuklu beyi olduğu kesin olmamakla birlikte, büyük bir servete mâlik olduğu ve itibarlı bir kimse bulunduğu kesindir. Nitekim oğlu Sadreddîn'in son derece müreffeh geçen çocukluk yılları bunu gösterir.

Doğumu

Konevî genellikle kabul edilen görüşe göre 606/1209 yılında Malatya'da dünyâya geldi. Küçük yaşlarında (muhtemelen 615/1219 yıllarında) babasını kaybetti. Konevî yetim, annesi dul kaldı. Konevî'nin annesinin, hocası İbn Arabî ile evlendiği şeklinde bir rivâyet var ise de, bunun bir menkıbe olması ihtimali pek uzak değildir. İbn Arabî-Konevî ilişkisi, baba-oğul münâsebeti kadar yakın ve sıcak olduğu içindir ki böyle bir rivâyet ortaya çıkmış olmalıdır.

Konevî, zengin aile çevresinin sağladığı nimetlerden istifâde ile iyi bir eğitim gördü. Onun İbn Arabî dışında ders okuduğu hocalarına dâir bir bilgiye sahip değiliz. İbn Arabî ile ne zaman tanıştığı konusu, kesin olmamakla birlikte, hocasının Malatya'da bulunduğu (615-617/1218-1221) yıllarda olmalıdır.

İbn Arabî'yi on-on bir yaşlarında iken memleketi Malatya'da tanıyan Konevî, onun arkasından, belki de onunla birlikte, Şam'a gitmiş ve vefâtına kadar hocasının yanından ayrılmamıştır. Şeyhiyle Halep, Şam gibi muhtelif şehirleri dolaşan Konevî'nin bir ara Şam'da ders halkası teşkil ettiğini görüyoruz.

İbn Arabî'nin 638/1240 yılında vefâtından sonra Konevî, bir süre daha Şam'da kalmış olmalıdır. 640/1242 yılında Haleb'e giden Konevî, oradan hacc için Hicaz'a geçti. Bir ara Mısır'a gittiği ve bir süre kaldığı bilinen Konevî, orada çağdaşı ve kendisi gibi vahdet-i vücûd inancına bağlı İbn Seb'în[2] (ö. 669/1270) ile görüşmüş olmalıdır.

Konevî, Hicaz ve Mısır dönüşü, Konya'ya yerleşti ve vefâtına kadar orada yaşadı. Konya'daki hayatı sırasında hadîs okutan, vaaz ve irşad meclisleri kuran Konevî, muâsırı Mevlânâ ile sık sık görüşürdü.

Aralarında samimi bir dostluk bulunduğu rivâyet edilen bu iki mânâ erinden Mevlânâ'nın, cenaze namazı için Konevî'ye vasiyet etmesi, bu rivâyeti doğrulamaktadır.

Konevî'nin yaşadığı devir, Moğol fırtınasının İslâm dünyâsının her tarafını kasıp kavurduğu bir dönemdir. Nitekim o, *Şerh Hadîs Erbaîn*'de 22. hadîsinin şerhinde Moğolların Bağdad'ı işgal ettikleri yıl (656/1258) «Hz. Peygamber'i kefene sarılmış bir hâlde» rüyâda görür ve bunu Moğolların Bağdad'ı işgal ettikleri anlamında yorumlar. Gerçekten daha sonra gelen haberler, o rüyânın görüldüğü gecenin sabahında Bağdad'ın düştüğü istikâmetindedir.

Vefâtı

Tasavvufî tefekkürün mühim simalarından biri olan Konevî, Mevlânâ'dan kısa bir süre sonra 673/1274 yılında vefât ederek Konya'da kendi adını taşıyan câmiin avlusuna defnedildi. Vasiyetnâmesinde her ne kadar şeyhi İbn Arabî'nin yanına defnedilmesini istemişse de, bu mümkün olmamıştır.

KONEVÎ'NİN *ŞERH HADÎS ERBAÎN*'İ*

Konevî, uzun yıllar hadîs ilmiyle ve tedrisiyle meşgul olması sebebiyle, kendisinde meydana gelen birikimin tabiî bir sonucu olarak böyle bir eser yazmaya meyletmiş olmalıdır. *Şerh Hadîs Erbaîn*, onun son dönemlerinde 656/1258'den sonra yazdığı bir eseridir. Talebelerinin ve dostlarının kendisinden bir hadîs mecmuası ve şerhi yazmasını istediğini belirten Konevî, eserini bu talepler üzerine yazdığını anlatmaktadır.

Konevî'ye nisbet edilen, biri matbû, diğeri yazma iki *Hadîs Erbaîn* vardır. Matbû nüsha ile yazma nüshaların mukâbelesinden, yazmalarla matbû nüshanın ayrı ayrı kitaplar olduğu ortaya çıkmaktadır.[3]

Mısır'da 1324 yılında, Hüseyin Ali tarafından tab' ettirilen[4] matbu nüshanın İstanbul kütüphanelerinde bir tek yazmasını bulduk, onda da müellif adı bulunmamaktadır. Süleymaniye-Şehid Ali Paşa 540/3 (vr. 101^b-109^b)'de bulunan bu nüsha, matbû nüshaların aynıdır. Matbû nüshanın bir yazması, Şam-Zâhiriye kütüphânesi, Tasavvuf 6824 numaradadır. Muhammed Riyaz el-Mâlih'in neşrettiği *Fihris mahtûtat dâri'l-kütüb ez-Zâhiriyye* (Dımaşk 1398/1978,1, 54-55) adlı fihristte verilen bilgilerden bu nüshanın Konevî adına kayıtlı olduğu ve yapılan mukâbele sonucu matbu nüsha ile aynı hadîsleri ihtivâ ettiği anlaşılmaktadır.

İstanbul Kütüphânelerinde bulunan yazma nüshalar genellikle 24 ilâ 29 arasında değişen hadîsler ihtivâ etmekte ve matbû nüshada yer alan hadîslerden sâdece bir tanesi yazmalarda görülmektedir. Bunun

---

* Konevî'nin diğer eserleri için Nihat Keklik ve Ekrem Demirli'nin çalışmalarına başvurulmalıdır.

anlamı şudur: Sadreddin Konevî, ya iki kırk hadîs şerhi kaleme almıştır, ya da bunlardan matbû olanı yanlışlıkla Konevî'ye isnâd edilmiştir. Bizde gâlib olan görüş, ikincisidir. Çünkü az önce de belirttiğimiz gibi, yazma nüshalar arasında matbu nüshayı tutan bir tek nüsha vardır, diğerlerinde müellif adı bile bulunmamaktadır.

Yazma nüshalarda hadîslerin kırk değil de 24-29 civarında olması, iki ihtimâli hatıra getirmektedir: Birincisi, hayatının son senelerinde bu eseri kaleme alan müellif, tamamlamaya imkân bulamamıştır. İkincisi eserin adının *Hadîs Erbaîn* olması, illâ kırk hadîsten oluşacağı anlamına gelmez, kaldı ki Konevî, eserinin mukaddimesinde "Hadîslerden bir demet" ibâresiyle buna ayrıca işâret etmiştir.

Konevî'nin en çok yirmi dokuz hadîsten oluşan bu mecmuasında yer alan hadîslerin, üç tanesi hâriç, muteber hadîs kitaplarında bulunması, onun hadîs bilgisini ve bu ilimdeki yerini gösterir.

Konevî, hadîs şerhinde üstâdı İbn Arabî'nin yolunda yürüyerek yepyeni bir ekol geliştirmiş, hadîsleri tasavvuf tefekkürünün en ince görüşleriyle şerhetmiş, bu konuda yeni bir çığır açmıştır. Hatta onun varlık konusundaki orijinal fikirleri, bazı âlimlerin dikkatini çekmiş ve tenkidlerini mûcib olmuştur.

Konevî'nin kırk hadîs şerhinde zâhirî mânâlara bağlı kaldığı anlar olmakla birlikte, bâtınî mânâlara dalmayı, mükâşefeye dayalı, tefekkür ürünü yorumlar getirmeyi sevdiğini gösterecek bazı görüşleri de vardır. Konevî'deki bu düşüncelerin oluşmasında kendisinden önceki şerhlerin etkili olduğu kesindir.

Neşre Esas Aldığımız *Şerh Hadîs Erbaîn* Nüshaları

Şerḥ Hadîs Ebraîn'in görebildiğimiz en eski nüshası 833/1429 tarihlidir. Neşre esas olmak üzere seçtiğimiz nüsha ise, 835/1431 istinsah târihi taşır. Bu nüshayı esas kabul edişimizin sebebi, 29 hadîs ihtivâ eden en eski ve kâmil nüsha olmasıdır. Metnin tesisinde istinad ettiğimiz nüshalar ve özellikleri şöyledir.

1- Hacı Mahmud Efendi 574 nüshası: *Şerh Hadîs Erbaîn* adıyla kayıtlı, küçük boy, 15 satır, 63 varaktır. 835/1431 yılında Mahmud Şah b. Mahmud tarafından nesih yazı ile istinsah edilmiştir. Neşre esas nüsha kabul edilmiş, " م " rumuzuyla gösterilmiştir.

2- Şehid Ali Paşa 1394/2 nüshası: *Hadîs Erbaîn* adıyla kayıtlıdır. Küçük boy, 22 satır, 47^{b}-91^{b} varaklar arasındadır. 833/1429'da talik yazıyla istinsah edilmiş ve aynı yıl içinde mukâbele görmüştür. 26 hadîs vardır, " ش " rumuzuyla gösterilmiştir.

3- Şehid Ali Paşa 1369/1 nüshası: *Hadîs Erbaîn* adıyla kayıtlıdır, küçük boy, 15 satır, 91 varaktır. 903/1497 yıllında Abdullah b. Yûsuf tarafından güzel bir nesihle yazılmıştır. 29 hadîs vardır, " ع " rumuzu ile gösterilmiştir.

4- Özel kütüphânemizde fotokopisi bulunan 979/1571 tarihli nüsha. Nesih yazı ile yazılan bu nüsha, 17 satır ve 158 sayfadır. 28 hadîs ihtivâ etmektedir, " ق " rumuzu ile gösterilmiştir.

Başarı Allah'tandır.

---

1. Konevî'nin hayatından bahseden belli başlı kaynaklar: Sübkî, *Tabakatü'ş-Şâfiiyyeti'l-kübrâ,* Mısır 1324, V, 19; Ahmed Eflâkî, *Menâkıbu'l-ârifîn,* nşr. Tahsin Yazıcı, Ankara 1961; *Nefehâtül'-üns,* trc. Lâmiî Çelebî, İstanbul 1279, s. 632-633; Şa'rânî, *et-Tabakatü'l-kübrâ,* Mısır ts., I, 177; Daraşikuh, *Sefînetü'l-Evliyâ.* Kampur 1900, s. 68; Bursalı İsmâil Hakkı, *Kitâbu'l-hitâb*, İstanbul 1256, s. 288-293; Brockelman , *GAL*., I, 585 vd., *Suppl.* I, 807 vd.; *MLF*, IX, 43; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, İndia 1956, IV, 1491; es-Safedî, *el-Vâfî bi'l-vefeyât*, Weisbaden 1981, II, 200; Nebhânî, *Camiu Kerâmâti'l-evliyâ*, Mısır 1962, II, 222; Gıyaseddin Hüseynî, *Habîbu's-siyer,* İran 1362, III, 155-156; Nihat Keklik, "Sadreddîn Konevî ve Eserleri", *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Şarkıyat Mecmuası*, İstanbul 1957 (II) s. 63-90; Osman Ergin, *Sadreddîn Konevî'nin Felsefesinde Allah-Kâinat ve İnsan*, İstanbul 1967, s. VII-XXIII; Ekrem Demirli, *Sadreddîn Konevî'de Bilgi ve Varlık*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.
2. İbn. Seb'în ve fikirleri için bk. Ebu'l-Vefâ et-Teftâzânî, *İbn Seb'în ve Felsefetühü's-sûfiye*, Beyrut 1973.
3. *Şerh Hadîs*'in İstanbul kütüphânelerindeki yazmaları ve eserin tanıtımı için bkz. H. Kâmil Yılmaz, "Sadreddîn Konevî'nin Hadîs Erbaîn Şerhi", I. Konevî Sempozyumu, *Selçuk Üniversitesi Selçuk Dergisi,* sy. IV, Konya 1989, s. 17-36.
4. Matbû nüsha, Abdulkadir Akçiçek (İstanbul 1970) ve Harun Ünal (İstanbul 1984) tarafından terceme ve neşredilmiştir.

MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ

Rahmân ve Rahîm Allah Adıyla

Hamd Allah'a âiddir. O Allah, hanîf/kolaylık dîn semâsını şer'î hüküm, emir ve dînî nasîhat yıldızlarıyla süslemiştir. Bu ahkâm ve emirlerle sadırlarını İslâm'a açtığı kimseleri, şüphe gâilelerinden ve zulmânî perdelerden temizlemiştir. Sonra da diğer bâzılarının bâtınlarını îmân nûrunun ışığıyla güzelleştirmiştir. İhsân mertebelerinin ehlini irşâd için, semâ ufuk matla'larından reşad kamerleri ızhâr eden de, kullarından tezkiye görmüş nefis ve yüce himmet sâhiplerinin temiz kalblerine inâyet maşrıkından yakînî-zevkî mârifet güneşleri doğuran da O'dur. Seçkin kullarına muhabbet nûruyla ledünnî sırlarını göstermiştir. Bu seçkin kullarından bir grubunu kendi zâtı için seçmiş, onlara her şeye taalluk eden ilmî sûretinde tecellî etmiş, onları ebedî ve zâtî olarak bu ilimle süslemiştir. Bu sâyede başka yaratıklara gizli kalan ilâhî-kevnî sır ve hakîkatler, onlar için ortaya çıkmıştır. "***Onlar Allah'ın hizbi/grubudur. Dikkat edin, Allah'ın hizbi kurtuluşa erenlerdir.***"[1]

Allah, Efendimiz Muhammed'e, ehline, durumları zikredilen kardeşlerine salât etsin. O, peygamberlerin mürşidi, rehberi, büyük kardeşlikte önder ve reîs, gayb anahtarlarının anahtarı, irşâd nûrlarıyla kardeşlik isti'dâdı bulunanların kalblerinden her türlü şek ve şüphe pasını giderendir. Onun kardeşlerinin durumu, Rabbinin yanında burhanları açıktır. Ona ebediyet mertebelerindeki zâhirî ahkâm kemâlâtını cem' eden bir selâm ile çokça selâm olsun.

Din ve fazîlet ehli önde gelenlerinden bir grup, muhtelif yollardan sahîh bir isnâd ile vârid olan Hz. Peygamber'in (s.a.): "*Benim ümmetimden din işi ile ilgili kırk hadîs ezberleyeni Allah Teâlâ kıyâmet gününde fakîh ve âlim olarak haşredecektir*"[2] hadîsini görünce çeşitli tarz ve usûllerde kırk hadîs istihrâcına ilgi duydular.

Bunlardan bir kısmı nasîhatler ihtivâ eden hadîsleri, özellikle de Hz. Peygamber'in hutbelerindeki nasîhatlerini seçti ki, İbn Ved'ân[3] bunlardan biridir.

Bazısı ahkâm ihtivâ eden hadîsleri, bazısı mütekâbil hadîsleri, diğer bazısı uzun hadîsleri, geri kalan bazısı bunlardan başkalarını seçti.

Benim dost ve tanıdıklarımdan bir grubu, Allah'ın fazl ve ihsânı ile hadîs ilmindeki birikimimin çokluğunu, hadîsin sırlarını tanımadaki işimin kârlı ve zararsız olduğunu görüp tecrübe edince, beni mütekaddimînin yoluna girerek ahâdîs-i nebeviyyeden bir demet derleyip onlara dâir söz söylemeye/şerhetmeye teşvîk ettiler.

Ben ise, bu tarz hadîs derleyip serd edenlerle ortak noktaya düşerim, diye bu konuda önce tavakkuf ettim. Her ne kadar hadîs derleyenlerden bazısı için bu hadîsler hakkında şerh ve kelâm mukadder olmuşsa da, onlar hadîslerin i'râbı ya da aşağı seviyede Arapça bilenlerle selîm fıtrat sâhiplerine bile gizli kalmayacak zâhire âid mefhûmî bilgilerle söz etmişlerdir. Bu şerhlerin pek bir fazîleti ve ziyâde bir faydası yoktur. Aslında durum Allah Rasûlü'nün (s.a.) hadîslerdeki kasdının ne olduğunu tanımak, O'nun kelâmının tazammun ettiği hikmet ve sırları açıklamak ve bunları şerîatın temelleri Kitap ve sünnetten teyîd etmek, doğru ve açık fıtrat; selîm ve aydın akıl ile sıhhatine şâhidlik etmektir.

Bundan sonra Hak Teâlâ cevâmiu'l-kelim/peygamber makâmından sâdır olan ahâdîs-i nebevîyyeden bir demet istihrâc ederek bu hadîslerin şümûlüne dâhil ince hikmet sırlarını açmak için sadrıma genişlik verdi. Hadîslerin senedleri sâbittir. Bütün hadîsleri, rivâyette titizlik ile dirâyetteki açıklık arasını cem' eden takvâ ehli şeyhlerden dinlediklerimden derledim.

Şu kadar var ki ihtisâr/özet olsun ve basîret sahiplerinin işi kolaylaşsın diye hadîslerin senet zincirini serdetmekten sarf-ı nazar ettim. Ardından yaptığım istihâre ile azmim güçlendi. Hadîslerin sırrını keşf sadedinde anlatacaklarımda inşâallah ifşâ ile ketm arasını cem' eden bir üslûb izleyeceğim. Böylece yüce himmet sâhipleriyle, selîm akıl ve fehm erbâbını uyaracağım. Allah Sübhânehû'den yardım, teyîd, zâtî tevfîk ve tesdîd diliyorum. Bu benim başladığım andaki duygularımdır. Hidâyet Hak'tandır.

---

1. el-Mücâdele, 58/22.
2. *Keşfu'l-hafâ,* II, 236.
3. İbn Ved'ân: Ebû Mansûr Muhammed b. Ali b. Ubeydullah b. Ahmed b. Sâlih b. Süleyman b. Ved'ân el-Mavsılî: 408 hicrîde doğdu. 494'te Musul'da öldü. Kırk Hadîs derlemiştir. Ancak kizb ile müttehemdir. Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lami'n-nübelâ,* Beyrut 1984, XIX, 164-167.

BİRİNCİ HADÎS

TAHÂRETİN SIRLARI

Allah Rasûlü'ne (s.a.) ulaşan bir isnâd ile sâbit olduğuna göre bir sahâbî Efendimiz'e gelerek fakirlik ve yokluktan şikâyet etti. Allah Rasûlü (s.a.) buyurdu ki: "*Temizliğe devam et ki rızkın bollaşsın.*"[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilmek gerekir ki bu hadîs-i şerîf, îcâzına rağmen, cevâmiu'l-kelimdendir; yâni az kelime ile engin mânâlar ifâde etmektedir; çünkü küllî bir takım meseleleri, mühim bazı sırları kapsamaktadır. Ancak bunların anlaşılması, Allah'ın inâyetiyle, bir takım açıklamalar gerektiren mukaddimelere/önbilgilere bağlıdır. Bu mukaddimeler, maksadın tam olarak anlaşılmasını sağlayacaktır. Bunların ardından hadîsin geri kalan mânâsını açıklayıcı bilgileri anlatmaya çalışacağım inşâallah.

Açıklamak için derim ki:

Birinci Mukaddime

Bilmek gerekir ki, tahâret ve necâsetten her biri ikiye ayrılır:

1- Gayr-i mec'ûl tahâret veya necâset: Tahâret ve necâsetin bu türüne kesb ve amelin dahli yoktur; bunları benimseme konusunda emrin; sakınıp uzaklaşma konusunda nehyin ya da tavsiye ve teşvîkin faydası yoktur.

2- Vücûdî ve ca'lî olan; yâni mükellefin iktisâbına bağlı tahâret veya necâset: İlâhî emir ve yasaklar, tahâret ve necâsetin bu türüyle alâkalıdır. Bunlarla alâkalı yapılacak tavsiye ve teşvîkler faydalı olduğu gibi, sarfedilecek çaba ve harcanacak enerji de işe yarar. Herhalde artık sözümü anlamışsındır. İnşâallah ben sana bu konuyu, bundan sonra ayrıntılı olarak anlatacağım.

İkinci Mukaddime

Bilesin ki Allah Teâlâ, mutlak cömerddir ve nîmetlerini devamlı sûrette bol bol, cimrilik göstermeden, herhangi bir karşılığa bağlamaksızın, başkalarını mahrûm bırakır tarzda sâdece bir gruba has değil, herkese bolca verip durmaktadır. Mahlûkâtın hepsi, Hakk'ın ilminde başlangıçta şekillendikleri sırada O'ndan aldıkları vücûda bağlı, küllî ve gayr-ı mec'ûl/ yaratılmamış isti'dâdları ölçüsünde Hakk'ın zât ve esmâsına âid ihsânlarını kabûl etmekte/almaktadır. Mahlûkât Hakk'ın bu ihsânlarını, zâhirî ve bâtınî temizlikleri ölçüsünde mec'ûl/yaratılmış olan tafsîlî isti'dâdlarıyla alabilmektedirler.

Benim burada zâhirî ve bâtınî tahâret için "vücûdî" tâbiri kullanmamın sebebi şudur: Hakk'tan geleni kabûl-i tâm ile kabûl etmeyi gerekli kılan isti'dâd-ı küllîye has tahâret, imkân ahkâmının çoğunu kabûl hakîkatinden sâlim ve bu hakîkatin vahdânî ve ilâhî hazret ile kuvvetli bir münâsebetten ibâret olmasıdır. İmkân âlemine feyz-i ilâhî bu hazretten/makamdan yayılmaktadır. Bu hazret/makam ise ilk ve aslî tahâretin olduğu yerdir. Bu yüzden ben, onun hakkında "gayr-i mec'ûl/yaratılmamış" tâbirini kullandım. Bu gayr-i mec'ûl tahâretin mukâbili necâset-i gayr-i mec'ûledir ki bu, feyz-i ilâhînin tam olarak alınamamasına sebep olur, ya da onu, tahâret-i ilâhiyyeden başka bir şeye dönüştürür. Bu dönüşmenin sebebi imkân âlemine âid hükümlerin ve bağlantıların özelliklerinin çokluğudur.

İlk ve küllî necâset mertebesi, küllî tahâretin mukâbili olduğu gibi, hemen ademin peşinden gelen imkân âleminin, iki yüzünden birinden ibârettir. Bu adem âlemi, işâret edilen imkân ahkâmının aslî tabîatıdır. Bu sebeple biz deriz ki:

Asıl necâset sebebi imkân âlemine âid hükümlerin kesret ve galebesi ile imkân âlemini yaratan Hakk ve O'nun feyz-i ilâhîsi olan varlık arasında sâbit vâsıtaların özellik ve çokluğudur. Nitekim bu konuya daha önce işâret edilmişti. Bu durum ilk ve küllî tahâretin mukâbili olan ilk ve küllî necâset mertebesinin ahkâmındandır.

Sonra bilesin ki, vâsıtaların ve imkânî kesret ahkâmının azlığı, tahâreti ve ilâhî vahdâniyet hazreti/makâmı ile münâsebetin sâbit olmasını gerektirir. Bu durum ise ilâhî ihsânların daha önce geçtiği gibi, tam olarak alınmasını gerekli kılar. Bu yüzden imkân âleminin ahkâmının çokluğu ve güçlülüğü, varlıklar için mânevî necâset demek olan vesâit imkânına âid husûsiyetler, ilâhî ihsânların kabûlünün noksanlaşmasını, alınan feyz-i mukaddesin tagayyürünü gerektirir. Bu öyle bir tagayyür olur ki feyz, aslî kudsiyyetini kaybeder.

Mevcûdât için gerekli olan bu tahâret ve necâsetten her birinin ilk olarak kendi mertebeleri arasında, ikinci olarak rûhânî, sûrî ve vücûdî mazharlarında meydana gelen değişik ahkâmı vardır. Ayrıca da muhtelif taraflarda karışık durumlar vardır ki bunların hükmü galibiyet esasına göredir. İmtizâc eden şeylerden hangisi daha galip ise diğeri onun vasfını alır. Şerîattaki hüküm de buna göredir.

Bu konu yeterince açıklandıysa şimdi dönelim ve diyelim ki: Hakk'ın zât ve esmâsına âid ihsânlardan nasîb almanın çokluğu veya azlığı bunları alacak olanların isti'dâdlarının kemâl ve noksanına bağlıdır. Her kabiliyet sâhibinin isti'dâdının kemâl ve noksanı, bahsi geçen tahâret ve necâsetle anlatılır, başkasıyla değil. Bu, tahkîk erbâbının üzerinde ittifak ettiği bir konudur.

Ben bu mevzûda düşüncelerimi diğer eserlerimde genişçe anlattım. Ehlullâh ve havastan bazı büyükler de eserlerinde bunu yaptılar. Nitekim Rasûlullâh'ın (s.a.) bize naklettiği bir kudsî hadîste buna işâret vardır: "*Kim bir hayra ererse Allah'a hamdetsin. Kim de, hayırdan başka bir şeye ulaşırsa ancak nefsini kınasın.*"[2] Peygamber (s.a.) Rabbına hitâben şöyle derdi: "*Hayrın her türlüsü Sen'in elindedir. Şer Sana ulaşmaz.*"[3] Bu hadîslerin hepsi aslında şu âyet-i kerîmeyi teyîd etmektedir: "***Sana ulaşan her iyilik Allah'tan, seni bulan her kötülük ise nefsindendir.***"[4] Kitap ve sünnette buna işâreti tekerrür eden başka ifâdeler de vardır. Aydın akıl, sahîh zevk ve temiz ruh sâhipleri onun mârifetiyle tahkîka ermişlerdir, bunu bil!

Üçüncü Mukaddime

Ruhlar âleminin diğer varlıklardan önce varolduğu aklen, şer'an ve keşfen ittifakla kabûl edilmiştir. Çünkü Allah Teâlâ, âlem-i ecsâmı âlem-i ervâh vâsıtasıyla îcâd buyurmuş ve âlem-i ecsâmı vücûdda/varoluşda âlem-i ervâha tâbî kıldığı gibi, sıfat ve ahkâm konusunda da ona tâbî kılmıştır. Bir bakıma âlem-i ecsâm, ruhlar âlemine göre gölge gibidir, bunu bilesin. Bu önbilgileri ben daha önce birinci mukaddimede anlattım. İşte bu anlattıklarımdan biri de şudur:

Mânevî tahâret ve necâset mertebelerinin ilkidir ki orada kesb ve çabanın bir dahli yoktur. Şimdi biz burada tahâret ve necâsetin mertebe ve derecelerinin geri kalan kısmını, bâtınî ve zâhirî mazharlarını, meşrû ve mâkûl olanını, keşfin verdiği ve sırf Hakk'ın gösterdiği bilgilerle anlaşılan kısmı anlatacağız. Çünkü tahâret ve necâsetin, mazhar ve derecelerinin ne olduğu anlaşılmazsa tahâretle tahallî keyfiyeti ve buna devamın yolu bilinemez. Tahâretle tahallî ettikten sonra zâhirî ve bâtınî

necâsete/pisliğe bulaşmaktan korunmanın usûlü bilinemez. Zâhirî ve bâtınî sûretlerde bulunan necâsetin giderilme yolları öğrenilemez. İnsan bu saydıklarımızdan haberdar olmayınca da Hz. Peygamber'in (s.a.) tavsiyesinden istifâde edemiyeceği gibi bu hadîsin mûcibiyle amel edemez. Kısaca demek istiyorum ki: Günahların hepsi mânevî pisliklerdir ve bunlardan bâzısının bâtından zâhire doğru etki eden özellikleri vardır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*Kul işlediği günah sebebiyle rızık açısından mahrûmiyete uğrar.*"[5]

Bu hadîsin bir başka sırrı da şudur: Kulun işlediği günah sebebiyle mahrûmiyeti bâzen mânevî ve rûhânî rızkına nisbetle olur; bâzen de zâhir/mahsûs rızkına nisbetle olur.

Yine deriz ki: İbâdet ve tâatlerin hepsi temizleyici özelliğe sâhiptir. Tâatlerin bu temizleyici özelliği bazen "mahv" sûretiyle olur. Nitekim şu âyet ve şu hadîs buna işârettir: "***İyilikler kötülükleri mahveder/giderir***"[6] "*Kötülüğün arkasından bir iyilik işle ki onu mahvetsin.*"[7] Bazen de şu âyette işâret buyrulduğu gibi "tebdîl" şeklinde olur: "***Ancak tevbe edip îmân eden, sâlih amel işleyenler, işte bunların kötülüklerini Allah iyiliklere tebdîl edecektir.***"[8] Sözü edilen mahvdan maksad afvın hakîkatin-den ibârettir; tebdîl ise mağfiret demektir. Eğer benim anlattığım şeylere dikkat etmişsen afv ile mağfiret arasındaki farkı da anlamışsındır.

Sonra şunu da bilmek gerekir: Mâsiyet ve tâatlerden her birinin insanın zâhirinden bâtınına etki eden bir takım özellikleri vardır. Nitekim bunun aksi de vâkidir. Bu zâhirden bâtına, bâtından zâhire olan etkilerden bir kısmı çabucak zâil olur; bir kısmı da bir takım zorluklarla ve çok yavaş zâil olur. Diğer bir kısmı ise etkisini ölüme kadar sürdürür,

ancak berzahta zâil olur. Bir başka bölümü mahşere; hatta cehenneme girinceye kadar etkisini sürdürür. Bu durumda olan kimsenin bâtınında mutlâka tevhîd inancının var olması şarttır. Çünkü şerîatın uyarısı bu istikâmettedir. Eğer sözün uzamasından korkmasaydım bunun sebeplerini de anlatırdım. Nitekim ilâhî ve nebevî beyânlarda bunlar anlatılmıştır. Benim söylediklerime dikkat ederek şer'î bilgileri inceleyen kimse, bu anlatılanların uygun işâretlerini orada bulabilir.

Şunu da bilmek gerekir ki mazharları, mertebeleri ve mertebelerinin ahkâmı açısından tahâret ve necâset çeşit çeşittir. Mazharlar, tahâret ya da necâsetle mevsûf mahallerdir. İnşâallah ben bunları anlatacağım. Önce tahâret ile söze başlayıp derim ki:

Tahâret bâtının, mâsivâdan ve Hakk'ın hoşlandıkları dışında her türlü şeyden hâlî olmasıyla, hasr ve tahkîk ilmini gerekli kılan vücûdî, vücûbî, vahdânî cem' ahkâmı ile, her türlü kayıddan uzak vücûdî-şühûdî tevhîdden hâsıl olur ve zuhûra çıkar. Tahâretin kalblere ve ruhlara has meşrû ilk derecesi îmân ve tevhîd-i istihzârîdir.

Tevhîd-i istihzârî tâbiri ile Allah Rasûlü'nün "*ihsân*"ı açıklayan ifâdeleri kasdedilmiştir. O da Allah'ı görüyormuşçasına kulluktur. Buna âid lâfızlarla îmânın ve tevhîdin levâzımını kasdediyorum. İnsanın kendisiyle süsleneceği tahâret mertebelerinin en yücesi, devamlı olarak mârifet-i Hakk'ı gerçekleştirme ve kâmillerden başkasının istikrâr kazanamadığı perdelerin kalktığı; zâtî tecellîyi müşâhede makâmıdır. Tahâretin geri kalan tür ve dereceleri, bu anlatılan iki kısım arasında yer alır.

Yâni tahâret mertebelerinin ilki ile tevhîd-i istihzârîyi; tahâret mertebelerinin en yücesiyle Hakk'ı tanıma, zâtî tecellîyi şühûd sûretiyle tahkîka devamı kastediyorum.

Necâsetin temizlenmek ve temizlendikden sonra yanında bulunmak sûretiyle tekrar boyasıyla kirlenmemek murâd olunan türlerine gelince, onlar genellikle cehâlet ve şirkten zâhir olduğu gibi, rûhânî güçleri öldüren şehvet, çirkin âdet, bozuk düşünce ve kişinin te'vîlle inancı sâdece bir yöne çekme gayretiyle kendini bağlamasından kaynaklanır, aklî ve şer'î ölçüleri tanımamaktan neş'et eder. Necâset nevîlerinden biri cem' karşıtı olan tefrika/fark hâlidir. Ademiyete nisbeti itibâriyle imkân ve kesret ahkâmı, daha önce işâret edildiği gibi necâset türlerinden sayılır.

Şunu da bilmek gerekir ki, tahâret ve necâsetten her biri mahall-i mevsûflarına göre üç kısma ayrılır. Onlar da: 1- Zâhirî, 2- Bâtınî 3- Zâhirle bâtın arasında müşterek kısımlardır.

Tahâretin bâtınî mertebesi, ruhlar, tezkiye edilmiş nefisler, onlara âid sıfatlar ve onların cezbettiği; beraber bulunduğu ve idâre ettiği latîf sûretlere mahsûstur.

Zâhirî tahâretin mazharları ise mâdenler ile anâsırdan meydana gelen, hayvan pisliklerine bulaşmamış bitkilerdir. Ben bu sözümle zâhirî tahâreti müvelledât (cemâd, nebât, hayvan ve insan) sûretlerine has kıldım. Buna tam ve câmi' tahâreti izâfe etmedim. Çünkü müvelledât sûretlerinden her birinin, insanlara uygun bir kısım özellik ve güçleri vardır. İnsan, Allah'ın izniyle, sülûk ve kemâl yolunda bu güç ve özelliklerden istifâde eder. Bu güç ve özelliklerin bir kısmı da vardır ki insana zararlıdır, devamlı olmasa da, insana yakışmaz. Hatta insan, sâdece yakınlık ve birliktelik sebebiyle bile, bu tür özelliklerin etkisinde kalır. Bu tür sûretler, her ne kadar zâhirleri itibâriyle temiz

sayılsa da, özellikleri itibâriyle bâtınen necis sayılırlar ve bilen için onlardan sakınmak gerekir. Yenilmesi helâl olan hayvanlar böyledir. Bunlar zâhirleri itibâriyle kendilerine hayvan pisliği gibi bir şey bulaşmadıkça, daha önce de belirtildiği gibi temiz sayılırlar. Bu anlattığım sûretlerden başka; ulvî âleme, anâsır ve mâdenlere âid sûretlerle kötü hasletleri bulunmayan bitkilerin zâhiren ve bâtınen temiz bulundukları âşikârdır.

Bunu anladıktan sonra, helâlin tahâret şartı olduğunu, haramın da necislikle alâkalı bulunduğunu bilmiş olmalısın. Helâl ve haramdan her biri tahâret ve necâset konusunda geçen durum gibi üç kısma ayrılırlar:

1- Tam temiz helâl: Karakteri/mizâcı itibâriyle Hz. Peygamber'in "*temizliğe devam*" emrine muhâtab mümine zarar vermeyecek olan helâller. Böyle helâl olan bir malda başkasının hakkı da bulunmamalıdır. Çünkü eşyâda başkalarına âid haklar bulunması kötü bir takım özellikler ortaya çıkarır ki bu özellikler doğrudan insana sirâyet eder. Hak edilmeden yenilen lokma, giyilen elbise, kullanılan mesken veya başka tasarruflarla istifâde edilen eşyâ, mânevî pislik taşır.

2- Temizlik konusunda birinciden farklı diğer bir helâl: Yiyecek ve içeceklerden yukarıda bahsi geçen kul hakkı ve benzeri bir takım alâkalardan uzak; böyle bir yara almamış, fakat mîzac/maddî yapısı ve rûhânî/psikolojik özelliği açısından insanların çoğu tarafından yenilip içilmesi münâsib görülmeyen, hoşa gitmeyen özelliklere sâhip helâllerdir. Bu tür helâlleri tam ve temiz helâl saymak zordur. Keler, kertenkele,

jerboa gibi bazı haşereler bu türdendir. Giyilecek eşyânın durumu da böyledir. Kötü bir zamanda biçilip dikilmişse, ona bu kötü sıfatlar sinmiş olabilir. Nitekim at, kadın ve ev gibi eşyâların uğursuzlukları ile ilgili şerîatta vârid olan rivâyetler bu türdendir. Peşpeşe yaşanan tecrübeler bunun doğruluğuna şâhiddir. Çünkü bu sayılan yiyecek ve giyeceklerin, bunları yiyen, giyen ve kullanan insanların çoğunun bâtınlarında hatta zâhirlerinde; bedenlerinden nefislerine; ahlâk ve sıfatlarına etki eden bir takım özellikler vardır. Bu özellikler sebebiyle kalblerde ve ruhlarda bir kirlenme meydana gelir ki bu da necâset nev'ilerinden sayılır. Şerîat bu tür necâsetleri haram saymayarak mekrûh oluşuna dikkat çekmiştir.

3- Sûretâ temiz, mânen necis olan helâl: Bunlar da hadîste geçen gasbolunmuş yiyecek, giyecek, içecek, mesken ve koku türü şeylerdir.

Zâhiren ve bâtınen tam ve gerçek necâset ise kan, lâşe, domuz eti, yırtıcı hayvanlardan azı dişliler, yırtıcı kuşlardan tırnağıyla parçalama özelliğine sâhip bulunanlar ile köpek ve içeceklerden şarap gibi haram kılınan şeylerin hepsidir. Bunların hepsi necistir ve haram kılınmıştır. Zîrâ fıtratlarında bulunan sıfat ve özellikler, bunları yiyen insanlara geçerek zararlı olmaktadır. Bu tür yiyeceklerin haramlığı bizâtihîdir. Bir de gasb edilen şeylerde olduğu gibi dolaylı haram vardır. Bunların zararı ancak hâricî bir sebebe bağlı olarak meydana gelir.

Bunu anladıktan sonra şunu da bilmen gerekir ki tahâret ve necâset ile helâl ve haram ahkâmı galebe/etkinlik ve mağlûbiyet/edilgenlik durumuna göre değişik tarzlarda olur. Etkinlik ve edilgenlik kuvvet ve kesretin ya da ikisinin de birlikte diğerlerine nisbetle kemâli sebebiyle

hüküm ve tercihteki gücüne göredir. Bu kısım, kısm-ı müşterektir. Çünkü karışımlar mizâca âid kesretten oluşan ve düşünülen şekillerin meydana gelişinden kaynaklanır. O mizâc da bu hükümlere nisbet edilen eserlerin tabiî tesirleri üzeredir. İsimlendirmek, nitelemek ve hüküm, üstünlük kazanma itibâriyle karışımlara bağlıdır. Mağlubiyet/edilgenlik de bu özelliklerin güçleriyle hükümleri ya da eşitliğe yakın durumlarına bağlıdır ki o da şerîatta işâret edilen mekruh ve müteşâbih mertebesidir. Şerîatta buna şu hadîs-i şerîfle işâret olunmuştur. "*Helâl bellidir, haram bellidir. Bu ikisi arasında şüpheli olan şeyler vardır. Kim dînini korumak isterse şüphelilerden sakınsın.*"[9] Böylece şerîat, meydana gelebilecek bir zararı önlemek için şüpheliler konusunda verâı emretmiştir.

Bu konu takarrur ettiyse bilesin ki: İnsanın bâtınının; yâni kalb ve rûhunun temizliği, Hakk'a ilgisi dışındaki sevgi ve ilgisinin azlığı veya hiç olmaması, imkân dünyâsına ve kesret âlemine âid sıfatların az bulunması sâyesinde meydana gelir. İmkân âlemine âid ilgi hükmünden kurtulmak, daha önce işâret edilmiş bulunan, eşyâya tevdî edilen bir takım özellik ve ahkâmın zararlarından sâlim olmak, özellikle bu işte çok önemlidir. İmkân âlemine âid kalb ve ruh bulanıklığı, haram oluş, mahrûmiyet, nîmete erememe ve perdelenme gibi bir takım sıfatlar; kesret âlemine âid ilgi, eşyâya tevdî edilen zararlı hüküm ve özellikler sebebiyle olur. Eşyâya tevdî edilen zararlı hüküm ve özellik ile boyanmak, necâset mazharıdır. Anlattığım ruhlara ve kalbe âid temizlik, ilâhî ihsânlardan gerekli hazzın alınmasını, mânevî rızkın artmasını gerekli kılar.

Böylece sûrî ve zâhirî tahâret de hissî/duygusal rızkın artmasını gerekli kılar. Çünkü mukaddimeler kısmında anlattığım gibi cismânî ve zâhirî sûret âlemi, vücûd/varoluş, hüküm ve sıfat konusunda ruhlar âlemine tâbidir. Zâhirî ve bâtınî bu iki tahâreti gerçekleştiren kimse, iki tür rızka nâil olur. Bu iki tür rızık arasındaki farklılık, bâtınî tahâretin etkisinin ortaya çıkmasıyla olur. Onun üstünlüğü genişliğini, cevherini ve zâhirî tahâret üzerine güçlü gitmesini gerekli kılar. Aksi de zıddını, bunu böylece bilesin.

Biz şer'î ve aklî necâset ve tahâretin hüküm ve mazharlarını -ki bu tahâret ve necâset insana âid bir kesb işi değildir- anlattığımız gibi, insanın kesb ve amelinin hem tahliye hem benimseme açısından fayda verdiği tahâret ve necâset türünü de anlattık. Şimdi bunun yaratılış ve rûhâniyyeti açısından insana hâs olması konusuna dikkat çekiyoruz. Zikri geçen şeylerin çoğu, hüküm itibâriyle genel olmakla birlikte insanın dışında konulardır. Şimdi anlatacaklarımız ise insana mahsûs olan şeylerdir. Deriz ki:

İnsanın beden temizliği kir ve pisliklerden; hâsselerin temizliği mutlak mânâda gereksiz düşüncelerden; organların temizliği aklî ölçülere uygun, bilinen şer'î hükümlerin, dînî uyarı ve nasîhatları dışında kalan tasarruflardan olur. Özellikle dil bu konuda önemlidir.

İnsanın dilinin iki tür temizliği vardır. Bunlardan biri dilin faydasız ve boş sözlerden susmakla olur. Diğeri ise dilin haber verip anlattığı şeylerde adle/îtidâle riâyet şeklindeki temizliğidir. Konuşma sırasında açıklamaların eksik veya ziyâde olması ve gerekmeyen

şeylerin söylenmesi câiz olmaz. Bu tür ilâve ve eksiltmeler zulüm/haksızlıktır; çünkü yalancı şâhidlik türündedir. Sonra insanın bâtınına âid husûsiyetlerin açıklanmasına dönerek deriz ki:

Hayâlin temizliği, bozuk inançlardan, âdî düşüncelerden, emel ve temennî alanında dönüp dolaşmaktan kurtarılmak sûretiyle olur.

Zihnin temizliği, kötü fikirlerden, faydalı fakat meydana gelmemiş olması istenilen şeylerden temizlenmekle olur.

Aklın temizliği Hakk'ı tanıma konusunda aklın verilerinden, fikirlerinin sonuçlarından temizlemekle olur. Hakk'ın mümkinât üzerine feyz ile yaydığı bilgi, husûsiyet ve sırlara âid düşüncelerden arınmakla gerçekleşir.

Kalbin temizliği himmet ve gayretlerin dağılmasına sebep olan dağınıklık ve değişiklikten temizlenmekle olur.

Nefsin temizliği nefsin garazlarından/isteklerinden hattâ bizzat kendisinden temizlenmekle olur. Çünkü nefs, her türlü istek ve temennî ile eşyâya aşk ve ilginin mayasıdır. Zihnî düşünce ve tahayyülât sonucu oluşan değişik sevgi ve özlemlerin çok olması nefstendir.

Rûhun temizliği, Hakk'tan umulan ma'rifet ve kurb-i ilâhî, müşâhede-i ilâhiye şerefine ermek ve diğer rûhânî nîmetlerle perverde olmak gibi yüce mânevî hazz beklentilerinden temizlenmekle olur.

Hakîkat-i insâniyyenin temizliği ise cemiyet hâlinde herhangi bir yardım bekleme duygusundan temizlenmekle ve Hakk'ın ezelde ilm-i ilâhîde kendisine olan vuslatının taayyün ve irtisâmı ânındaki sûretini

değiştirmekten uzaklaşmakla olur. Çünkü bu ilim veya taayün, Hakk'ın sıfatıdır. Hakk'ın ilmi ise Zeyd ve Amr'ın nâkıs ilmi gibi değildir. Yine bu ilim, zuhûru ânına kadar herhangi bir noksan ve ziyâde kabûl etmeyen bir ilimdir.

Bunu bilesin ve ibretle göresin ki bu tahâretlerden her birinin necâsetten de mukâbilleri vardır. Bunları tek tek sayıp dökmeye ihtiyaç yoktur. Şurası bilinmelidir ki, insanın tahâreti ancak kendisinden yaratılmış olduğu şeyle hâsıl olur. İki elinin tahâreti, bedenin kendisinden yaratıldığı şeyden temizlenmesiyledir.

Rûhun temizlenmesi kudsî teyid ve küllî-rûhânî desteklerle olur. Nitekim buna kitâb-ı ilâhîde büyük meleklerden hikâye ve onların yardımlarından kinâye olarak şöyle işâret buyurulmaktadır: "***Ey bizim Rabbımız! Sen rahmet ve ilminle her şeyi kuşattın. Tevbe edip Sen'in yoluna girenleri bağışla! Ve onları cehennem azâbından koru! Ey Rabbımız, onları onların babalarından ve eşleriyle zürriyetlerinden sâlih olanları vaad buyurduğun Adn cennetine girdir. Sen yücesin ve hikmet sâhibisin. Onları kötülüklerden koru. Kim kötülüklerden korunursa Sen o gün ona rahmet edersin. İşte bu en büyük kurtuluştur.***"[10]

Bu duânın semeresi, bu dünyâda tedbîrî/yönetim alâkası sırasında yakınlık sebebiyle mizâc-ı tabiînin rûhu kirleten ve ona bitişen zararlı özelliklerden temizlenmektir.

Sırrın temizliğine gelince o, cem hâline âid mutlak tecellîden ibârettir. Böyle bir tecellî, Hakk-ı mutlaka müsteniddir. Bu sırada kul, sırrı itibâriyle Hakk'a murtabıttır. Sırrın Hakk ile irtibâtı, Hakk'ın câmi' ve mutlak sıfatıyla ittisâli, ayn-i sâbite ile beraberliği sebebiyle

kendisine ârız olan mukayyedlik ahkâmının zeval bulmasıdır. Ayn-ı sâbite, bu tecellînin mukâbili ve onunla kayıtlı bulunan bir tecellîgâhdır. Her tecellînin ahkâm ve sıfatı, O'nun aynası demek olan tecellîgâhına tâbidir. Bu Hakk'ın kanunudur. "*Sen O'nun kanununda bir değişiklik bulamazsın.*"[11]

Şunu da bilmek gerekir ki: Mevcûdâtın tahâreti âmme/genel ve hâssa/özel olmak üzüre iki kısma ayrılır. Âmme olanı, kendisinde müştereklik özelliği bulunana denir. Hâssa ise her mevcûdun husûsiyeti sebebiyle diğerlerinden ayrıldığı tahâret çeşididir. Bu ise bir yönüyle açıklandığı gibi, insana has bir durumdur.

Mevcûdâtın tahâret-i âmmesi, Hakk hazreti/makâmı ve âlem-i hakâyıktan bir nüsha olmasından ve bu iki âlemin ahkâmını cem' etmesinden kaynaklanır. Âlem-i hakâyık ve ahkâmı ile hazret-i ilâhiye ahkâmını, hüküm ve tecellî itibâriyle bilfiil cem' eden kimse, tahâret-i âmmeyi tam olarak gerçekleştirmiştir. Bundan aşağıdakiler ise, cem'iyyet-i mezkûreden nasîblerine göre derece derecedir.

Bedenin, rûhun ve sırrın temizliğine âid anlattıklarımızın ötesinde yer alan havâssa âid tahârete gelince bu, Hak ile tahkîka erme ve zâtî tecellîden nasîb alma ölçüsüne göredir. Zâtî tecellîden sonra hicâb kalkar. Orada müstakar olabilmek ancak huzûr-i tâmm-i dâim ile âlem-i gayb, âlem-i şehâdet ve bu ikisinin şâmil olduğu âlemi kuşatan maiyyet-i zâtiye sâyesinde huzûra eren kümmelîne mahsûstur. Kulağına gelen sesi ve o sesin çağrıştırdığı âlem-i gaybla alâkalı bölümü iyice düşün. Âlem-i gaybın ilmi sana kemâl-i Muhammedî'den bir parıltı hâlinde yükselmektedir. Bu kemâlin sâhibine salât ü selâmların en fazîletlisi ve en temizi olsun. Bu durumda sen O'nun "*temizliğe devam et ki, rızkın bollaşsın*" hadîsinin sırrını kavramış olursun.

Bu hadîsin şerhi sadedinde anlattıklarıma dikkatle nazar kılan ve bu konuda zihin yorup düşünen kimse, şerîatın sırlarından helâl, haram, zâhirî ve bâtınî tahâret ve necâset ile bunların sebep ve izâleleri gibi konularda bir demet bilgi ile karşılaşır. Temizlenmenin yolunu, kirlendikten sonra temizlik ve süslenmeyi korumanın yolunu anlar. Yine böyle bir kul, mânevî ve hissî rızık elde etmenin usûlünü, artma ve eksilmenin sebeblerini; hissî ve mânevî rızkın artıp eksilmesinin ancak adı geçen kesb itibâriyle olduğunu; bilâkis Allah Teâlâ'nın onu kânûn-i ilâhî hâline getirdiğini kavrar. Nitekim Hz. Peygamber de (s.a.) kesb konusuna dikkat çekmiştir.

Bu hadîsin sırrını kavrayan, Allah'ın kullarına müşfik olması sebebiyle helal ve haram kılmanın, Hak'tan Hz. Peygamber vâsıtasıyla olduğunu, Hz. Peygamber'in (s.a.) müminlerin kalbleri, rûhları, ahlâk ve sıfatları için bir tıbb-i ilâhî olduğunu, hattâ zâhirin bâtına tâbî olması sûretiyle sûret ve bedenlerine de tıbb-i ilâhî olduğunu bilir.

Bu hadîsin sırrını anlayan biri, şu hadîsin sırrını tam anlamıyla kavrar: "*Kim Allah için kırk gün süreyle ihlâs ile kulluk ederse kalbinden diline hikmet pınarları akar.*"[12] Ancak bu hadîsin dikkat çekilmesi gereken bir sırrı daha vardır. O da: İnsanın ihlâsı, kalbinden diline hikmet pınarlarının zuhûr etmesini taleb etmekten sakınmaktır. Çünkü o takdîrde kulun ihlâsı Allah için olmayacaktır.

Bu hadîsi anlayan şu hadîs-i kudsînin sırrını da kavrar: "*Ben yere, göğe sığmadım, ama tertemiz kalbli müttakî müminin kalbine sığdım.*"[13]

Yine bu hadîsin kavranmasıyla ümmî/doğuştan feth-i ilâhînin sırrı ve onun diğer fethlere olan üstünlüğü bilinir. Çünkü o, bâtınî tahâret açısından kemâl üzredir. Allah Teâlâ'nın Peygamberine olan şu hitâbının sırrı da anlaşılmış olur: "***Sen kitab ve îmân nedir bilmezdin.***"[14];

"***Bundan önce sen bir kitaptan okumuş ve sağ elinle yazmış değildin.***"[15] Yine bu sâyede vahdet ve kesretin, mükteseb ve gayr-ı mükteseb tahâret ile necâsetin sırrı bilinir. Mec'ûl isti'dâd ile gayr-i mec'ûl isti'dâd tanınır. Ayrıca anlatılması uzun sürecek diğer bazı sırlar kavranmış olur. Ben sâdece bu kadarına dikkat çekerek sözü uzatmamak için burada kesiyorum. Allah doğruyu söyler ve dilediğini doğru yola iletir.

---

1. Ali el-Müttakî, *Kenzu'l-ummâl*, hadîs no: 44154.
2. Müslim, Birr, 55.
3. Müslim, Müsâfirîn, 201; Neseî, İftitâh, 17.
4. en-Nisâ, 4/79.
5. Tirmizî, Fiten, 22; İbn Hanbel, V, 277, 280.
6. Hûd, 11/114.
7. Tirmizî, Birr, 55; Dârimî, Rikâk, 74; İbn Hanbel, V, 153, 158.
8. el-Furkân, 25/70.
9. Buhârî, İmân 39, Buy'u, 2; Müslim, Müsâkât 107,108; Ebû Dâvud, Buy'u 3; Tirmizî, Büy'u, 1; Neseî, Buy'u, 2, Kazâ, 11; İbn Mâce, Fiten, 14; Dârimî, Buy'u, 1; İbn Hanbel, IV, 267,269-271,275.
10. el-Mümin, 40/7-8.
11. el-Ahzâb, 33/62; el-Feth, 48/23.
12. *Keşfu'l-hafâ*, II, 223.
13. *Keşfu'l-hafâ*, II, 195.
14. eş-Şûra, 42/52.
15. el-Ankebût, 29/48.

İKİNCİ HADÎS

YOKUŞTA TEKBÎR, İNİŞTE TESBÎHİN SIRRI

Câmi'û'l-usûl'den[1]: Ebû Dâvud (r.a.)'ın rivâyeti olan bir hadîs: "*Rasûlullah (s.a.) ordusuyla beraber yokuş çıktıklarında tekbîr, inişe geçtiklerinde tesbîh getirirlerdi.*"[2] Namaz böyle vaz'edilmiş bir ibâdettir.

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilmek gerekir ki rif'at/yükseklik ve irtifâ/yükselme, yücelme demektir. Yücelme de tekebbür ve büyüklük sayılır. Yükselme zâhiren olursa zâhirî tekebbür sûretlerinden biridir. Bâtınî yükselme ise tekebbürün mânâsı demektir. Yücelik ve kibriyâ sâdece Allah'a âid olduğundan; tepelere yükselmekte yücelme hâline benzer bir durum mevcud olduğundan yükseğe çıkınca tekbîr getirmek sünnet olmuştur. Yâni böylece insan, "her ne kadar dağa yükselmek cismânî olsa da, Allah Teâlâ yücelik ve büyüklük konusunda kendisine ortak koşulabilecek her şeyden büyük ve yücedir" demiş olmaktadır.

Yokuştan inerken tesbîh getirmek ise: "***Nerede bulunursanız Allah sizinle beraberdir***"[3] âyetindeki maiyetin sırrını açıklamaktadır.

Nerede bulunursak bulunalım, Allah'ın bizimle beraber olduğuna inanmamız, yokuştan inerken de O'nun bizimle olduğunu gösterir. Üstelik O, aşağıda olmaktan ve inişten münezzehtir. Çünkü O, aşağının üstünde olduğu gibi, üstlerin de üstündedir. O'na cihet nisbet edilmesi, O'nun cihetle sınırlanmaktan münezzeh olduğunu ve o cihetleri ihâta ettiğini gösterir. Bu yüzden yokuş çıkarken tekbîr, inerken de tesbîh meşrû olmuştur. Gerisini anlattıklarıma göre sen anlarsın.

---

1. İbnü'l-Esîr'in (ö. 606) eseridir. Beyrut 1950'de basılmıştır. Bu hadîs III, 186'dadır.
2. Ebû Dâvud, Cihâd, 73.
3. el-Hadîd, 57/4.

ÜÇÜNCÜ HADÎS

HER SÛRETİN BİR RÛHU VARDIR

Rifâa b. Râfi'den[1]: "Biz Rasûllullah (s.a.) ile birlikte namaz kılıyorduk. Rasûllullah Efendimiz başını rükûdan kaldırınca: Semiallahu limen hamideh/Allah kendisine hamd edeni işitir, dedi. Onun arkasında namaz kılan cemâatten biri: "Ey Rabbımız, mübârek ve tertemiz hamd, Sana mahsustur" dedi. Hz. Peygamber (s.a.) namazı tamamlayınca sordu: "*Az önce bunları söyleyen kimdi?*" Bunları söyleyen zât: "Ben" dedi. Peygamberimiz buyurdu ki: "*Otuz şu kadar melek gördüm ki, o söylediğin sözün ecrini yazmak üzere yarış ediyorlardı.*"[2]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilmek gerekir ki, her sûretin bir rûhunun bulunduğu şer'an ve keşfen sâbittir. Rûhun eserleri, insanların ekserîsine göre, bazen sûretin içinde gizlidir, bazen de zâhirdir. Şu şartla ki, sûretin rûhu bir başka rûha muttasıl bir rûh yardımıyla desteklenir. Bu konuda kitap ve sünnette şer'î bazı nasslar vârid olmuştur.

Bunu anladıktan sonra şunu da bilmek gerekir: Amellerin ve sözlerin sûretleri birtakım ârâzlardan ibârettir. Bunlar kendilerine eşlik eden rûhların desteğiyle yükselir ve bakâ kazanırlar. Amel sahiplerinin rûh ve niyyetleri ilim ve sağlam inançlarına tâbî himmet bağlarıyla desteklenmek sûretiyle olur. Harf ve kelimelerin madde ve terkip açısından, yazı ve telâffuz şeklindeki sûret aracılığıyla ruhlarından zâhir olan bir takım husûsiyetleri vardır. Bunun sıhhatine nebîler ve velîler tahkîkî şühûd ve mükerrer tecrübelerle şâhiddir.

Bunlar sağlamca anlaşıldıysa Hz. Peygamber'in (s.a.): "*Otuz şu kadar melek gördüm birbiriyle yarışıyorlardı*" hadîs-i şerîfinin sırrını daha iyi anlarsın. Çünkü hadîste Hz. Peygamber'in arkasındaki sahâbînin söylediği duâ lâfızlarından oluşan sözün harflerinin toplamı, otuz üçtür. Her harfin söyleyiş sırasında sûretini ibkâ ve isbât eden bir rûhu vardır. Sûretler ruhlarla bakâ kazanır. Amellerin sûretleri amel yapanların niyetleri, nefislerinin yönelişleri, ilim ve sağlam inanca bağlı himmet bağlantısı sâyesinde bakâ kazanır ve amel sâhibinin himmetinin gayesine göre yükselir ve semere verir. Şimdi iyice anla ki Allah Râsûlü: "*Ben otuz şu kadar melek gördüm, birbirleriyle yarışıyorlardı*" buyurmuştu. Hadîsteki "*bid'*" kelimesi Arapça'da üçten dokuza kadar olan sayılar için kullanılır. Hadîste geçen lâfızda otuz üç harf olduğunu iyice düşünürsen, işin doğrusuna vâkıf olursun inşâallah.

---

1. Rifâa b. Râfi' b. Mâlik b. Hâris b. el-Hıblî: Babası Ensâr'ın Birinci ve İkinci Akabe'de bulunan ilkinde 12, ikincisinde 70 kişilik temsilcilerindendir. Rifâa Uhud, Hendek gibi gazvelerde Rasûlüllah (s.a.) ile beraber bulundu. Muâviye b. Ebî Süfyân'ın hilâfetinin başlangıcında öldü. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, Beyrut 1967, III, 596-597.
2. Buhârî, Ezân, 126; İbn Hanbel, III, 158.

DÖRDÜNCÜ HADÎS

HARFLERİN RUHLARI

Râvî anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) namaz kılıyordu. O sırada bir adam geldi ve nefesi daralarak aksırdı ve: *Allahu ekber, elhamdü lillâhi hamden kesîran tayyiben mübâreken fîh*/Allah en yücedir. Sınırsız, tertemiz ve mübârek hamd, Allah'a mahsustur, dedi. Allah Rasûlü namazını tamamlayınca: "*Bir takım kelimeler söyleyerek konuşan hanginizdi?*" diye sordu. Hiçbir kimse ağzını açıp cevap vermeyince Peygamberimiz (s.a.): "*Bunları söyleyen kimse kötü bir iş yapmış değildir*" buyurdu. Bunun üzerine bir adam: "O sözleri söyleyen bendim yâ Rasûlallah" dedi. Allah Rasûlü buyurdu ki: "*Ben on iki melek gördüm. Bu sözün ecrini semâya ref' etmek için yarışıyorlardı.*"[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bu hadîs, bir önceki hadîsle aynı anlamı taşır. Ancak aralarında çok ince bir fark vardır. O da şudur: Bir önceki hadîste Hz. Peygamber (s.a.) o kelimeleri oluşturan otuz üç harfin hepsine itibâr ederek harflerin sayısı kadar melek gördüğünü ifâde buyurmuştur. Bu melekler, harflerin ve kelimelerin rûhudur. Bu hadîs-i şerîfte mükerrer harfler nazar-ı itibâra alınmamıştır. Mükerrer harfler çıktığında bu cümlenin harf toplamı, on ikidir. İyice düşünüp zihnini yorarsan işin doğruluğunu bulursun.

Burada dikkat çekilmesi gereken bir nükte daha vardır ki, o da şudur: İlm-i hurûfa âşinâ olan tahkîk ehli kimseler ittifâk etmişlerdir ki, elif tam bir harf değildir. Çünkü elif, harflerin mahreçlerinden birindeki bir maktaa mahsus harf olmayıp sesin uzamasından ibârettir. Elif bütün harflerin ana maddesidir. Tam, muayyen ve mustakil bir harf değildir.

Tam harf, yazılış ve söylenişte müstakil, sûrette ortaya çıkan, taayyünü bulunan bir harftir. Elif ise böyle değildir. Çünkü elif yazıda vardır, söylenişte bulunmaz. Hemze ise onun aksinedir. Hemze söylenişte vardır, yazıda görünmez. Hemze ve elifin toplamı ilm-i hurûf ulemâsı nezdinde tek harf eder. Bu yüzden onlar derler ki: Elif, hemzesiz tek başına tam bir harf sayılmaz. Hadîste geçen mükerrer harfleri saymadığın ve elifi de -yukarıda açıklandığı gibi- müstakil harf kabûl etmediğin zaman buradaki harf sayısı on iki olur, fazla değil. Böyle olunca da Hz. Peygamber'in (s.a.) on iki melek görmesinin hikmetini anlarsın. Önceki hadîste söylediklerime ilâveten bu hadîsin yorumunda söylediklerimi de ekler ve ikisini birden iyice düşünürsen inşâallah isâbetli bir sonuca varırsın.

Denilecek olursa ki: Sen bu hadîste elifin tam bir harf olmadığını açıkladın. Hemzenin de ona benzediğinden bahsettin. Öyleyse ilk hadîste "*otuz şu kadar melek*" tâbiriyle elif harfi nasıl nazar-ı itibâra alındı? O eliflerle bu sayı nasıl tamamlandı. Şimdi bu rivâyette ise on iki melek lâfzı var?

Cevaben derim ki: Bu iki farklı rivâyet Hz. Peygamber'in (s.a.) nebevî kemâlâtına delîldir. Çünkü Peygamberimiz "cevâmiu'l-kelim" bir sıfatla gönderilmiştir. O, birinci hadîste herkesin anlamasını ve anlayışına uygun düşmesini sağlamak için zâhirî ölçülere riâyet ederek harflerin tamamını belirtti. İkinci hadîste ise avâmın anlamasını nazar-ı itibâra almadan ilm-i tam ve tahkîkin hükmüne uydu. Birinci hadîs avâm için bir irşâd, ikincisi ise havâs için bir uyarıdır. Bu inceliği artık anlayıver. Harflerin sırlarına dâir, bu iki hadîsin yorumunda anlattıklarımı teyid için *Müslim*'in Ebû Ümâme'den rivâyet ettiği şu hadîse dikkat çekmek isterim. Ebû Ümâme[2] der ki: Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu duydum: "*Kur'an okuyunuz. Çünkü Kur'an kıyâmette ashâbına; yâni onu okuyanlara şefâat edecektir. Kur'an'ın çiçeği mesâbesinde olan Bakara*

ve Âl-i İmrân sûrelerini okuyunuz. Onlar da kıyâmette bulut veya gölge gibi ya da sıra olmuş iki küme kuş gibi gelir ashâbının etrâfını çevirirler ve ona sâhiplenme konusunda bir biriyle çekişirler."[3] Bir başka rivâyette: "*Bu iki sûre küme halinde iki gurup olarak gelir ve ashâbına sâhiplenme konusunda birbiriyle mücâdele ederler.*"[4] Bu hadîsteki saf olmuş kuşlar, harflerin ve kelimelerin ruhlarından kinâyedir. Bulut ve gölge ise iki sûreden her birinin ahadiyyet-i cem'deki sûretleridir.

Bunu böyle bilir ve düşünürsen inşâallah doğruyu bulursun. Bu konudaki hüküm, işin üç şeyle sınırlı olduğunu bilmendir.

1- Allah Rasûlü birinci hadîste mükerrer olan fakat söylenen harfleri nazar-ı itibâra alarak harflerin tamamı için ruh bulunduğunu belirtmiştir.

2- İkinci hadîste mükerrer harfleri nazar-ı itibâra almadan söylenen harfleri saymıştır.

3- Üçüncü bölümde ise harflerin sayısına değil, kelimelerin sayısına itibâr etmiştir.

Benim dikkat çektiğim konuları iyice düşünürsen işin benim anlattığımla sınırlı olduğunu anlarsın. Nebevî işâretleri tetebbu' edersen, hükmün düzgünlüğünü; eğri olmadığını anlarsın. Allah doğruyu gösterendir.

---

1. Müslim, Mesâcid, 149; Nesei, İftitah, 19, 26; İbn Hanbel, III, 106.
2. Ebû Ümâme el-Bahilî Rasûlüllah'ın ashâbındandır. Humus'ta yerleşti. Pekçok ilim rivâyet etti. Ömer, Muâz ve Ebû Ubeyde gibi sahâbîlerden hadîs nakletti. Hicri 86'da vefât etti. Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, III, 359-363.
3. Müslim, Müsâfirîn, 252.
4. İbn Hanbel, V, 303, 361.

BEŞİNCİ HADÎS

TEVBE SIRRI, GÜNEŞİN BATIDAN DOĞMASININ ANLAMI

Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğu sâbit olmuştur: "*Tevbenin bir kapısı vardır ki genişliği yetmiş yıllık mesâfedir. Bu kapı güneş batıdan doğuncaya kadar kapanmayacaktır.*"[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Hadîste geçen "*tevbe kapısı*" tâbiri, müminlerin ömründen kinâyedir. Ömrün "yetmiş" sayısı ile tahsîs edilmesi, Allah Rasûlü'nün bir başka hadîsine işârettir. O hadîs de şudur: "*Ümmetimin ömrü altmış ilâ yetmiş sene arasındadır.*"[2] Hadîste tevbe kapısının genişliği denilip ömür kasdedildiği halde uzunluk tâbirinin kullanılmamış olmasının sırrı şudur: Genişlik daimâ uzunluktan az olur. Hakk Teâlâ'nın haber verdiğine göre insanın iki eceli vardır. Bunlardan biri, bu dünyâdaki ömür miktarıyla sınırlıdır. Diğeri ise sâdece Hakk'ın bildiği rûhânî eceldir; yâni âhiret âlemindeki cehennemde, ya da cennette sınırsız olan ömürdür. Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerîmesi bu tür ecele işâret sayılmaktadır: "***Ecel-i müsemmâ O'nun nezdindedir.***"[3] Buna ancak tahkîk erbâbının büyükleri muttalî olabilirler. Bu yüzden onlar derler ki: Bu âlemin bir eni, bir de boyu vardır. Eni âlem-i ecsâmdır. Boyu da âlem-i ervâhdır.

Tevbe kapısının kapanması ibâresinin sırrı ise ömrün sona ermesinden kinâyedir. Nitekim Allah Rasûlü bir hadîsinde buna şöyle işâret buyurmaktadır: "*Allah Teâlâ, can boğazdan çıkmadıkça kulunun tevbesini kabûl buyurur.*"[4]

Neş'et-i insâniyeye/insanın yaratılışına nisbetle güneşin batıdan doğması, rûhun bedenden ayrılmasından kinâyedir. Çünkü rûh bedene bağlı bulunduğu ve onu yönettiği sırada onun içinde batmış, sönmüş bir halde bulunur ve beden ahkâmının boyasıyla boyanır, onun sıfatlarıyla kayıdlanır. Ölüm gelince daha önce batmış olan güneş doğmuş olur. Ancak ben bunları söylerken bu hadîsin bundan başka anlamının bulunmadığını da söylemek istemiyorum. Demek istediğim şudur: İnsan âlemin bir nüshası olduğuna; şerîat kıyâmete yakın güneşin batıdan doğacağını haber verdiğine ve bu da âlemin ölümünden kinâye olduğuna, âlem-i ecsâma nisbetle güneş; insana nisbetle rûh-i hayvânî sayıldığına bakılırsa âlem-i hâricde insanda sâbit olmayan bir vasıf ve hüküm yoktur. Âlemdeki vasıfların mutlaka nüsha-i insâniyyede bir misli ve nazîri vardır. Bu yüzden ben insanın varlığına âid bir nükteye dikkat çektim. İnsana hâs olan şeyi bilmek, onun hâricindeki şeylerin bilinmesinden daha mühimdir. Çünkü insanın hâricindeki şeyler ekseri açıdan mühim ve zarûrî değildir. Bunu bilesin!.

---

1. Suyûtî, *el-Câmiu's-sagîr*, I, 82, (Taberânî'den naklen.)
2. Tirmizî, Deavât, 101; İbn Mâce, Zühd, 27.
3. el-Enâm, 6/2.
4. Tirmizî, Deavât, 98; İbn Mâce, Zühd, 30; İbn Hanbel, II, 132, 153; III, 425.

ALTINCI HADÎS

ÂLEMLERİN SÛRET ve MÂNÂLARI

Allah Rasûlü (s.a.)'in şöyle buyurduğu sâbit olmuştur: "*Kim görmediği bir rüyâyı görmüş gibi anlatırsa*" bir başka rivâyette de "*kim görmediği bir rüyâyı anlatırsa kıyâmette kendisine iki arpayı birbirine düğümlemesi teklîf edilir. O da bunu yapamaz.*" Bir başka rivâyette; "*ateşten iki arpa tanesini birbirine düğümlemesi teklîf edilir.*"[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Hadîste geçen mücâzât ve mükâfatın makâm-ı adlden sâdır olduğunu bilmek gerekir. Çünkü âlem, sûret ve mânâ ile sınırlıdır. Ya da cisim ve rûh ile kayıtlıdır. Âlem-i misâl, rûh ve cesed âleminin birleştiği yerdir. İnsanın hayâli misal âleminden bir cüzdür. İnsan hayâlinde hissî ve mânevî maddelerden görünmeyen sûretleri işleyerek terkip yapar. Sonra bu sûretlerden muttalî olduğu şekilde işlenmemiş olarak haber verir. Tabîî hayal âleminin bu haber verdiği şeyler yalandır ve işitenlere, Hakk'ın kendisini böyle şeylere muttalî kıldığı vehmi verecek durumdadır. Şüphesiz âlem-i mânâ, kendisine bir arpa tanesi kadar, sûret âlemi de şuurda bir arpa şeklinde sembolize edilmiştir. Bu idrâk-i mânevî ve idrâk-i hissîdir. Bu iki idrâk arasında Hakk Teâlâ tarafından yalanına karşılık birbiriyle irtibâtlarını engelleyecek bir düğüm atılır. Yalanına mukâbil ve de acziyetini göstermek için bir cezâ olmak üzere kendisine yapılan bu teklife gücü yetmez. Anla! Hidâyete ulaştıran Allah'tır.

1. Bkz. Buhârî, Tâbir, 45; Ebû Dâvud, Edeb, 88; Tirmizî, Rü'yâ, 8; İbn Mâce, Rü'yâ, 8; İbn Hanbel, I, 216, 246, 359; III, 505.

YEDİNCİ HADÎS

SEHER VAKTİ GÖRÜLEN RÜYÂ

Allah Rasûlü'nün (s.a.) şöyle buyurduğu sâbit olmuştur: "*Rüyâların en sâdıkı, seher vaktinde görülenidir.*"[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Seher, gecenin son, gündüzün ön vaktidir. Gece, gayb ve zulmet mazharıdır. Gündüz ise keşf ve aydınlık zamanıdır. Yine gündüz âlem-i ilâhîdeki, ruhlar ve mânâlar âlemindeki mukadderât-ı gaybiyyenin ve mugayyebâtın seferinin son durağıdır. Seher keşf ve tahakkukun kemâl zamanının başlangıcı olunca o saatlerde görülen rüyânın tahakkuk ve zuhûrunun yakın olması gerekir. Nitekim Yûsuf (a.s.)'ın babasına söylediği şu söz buna işâret sayılabilir: "***İşte bu benim rüyâmın yorumudur. Rabbim bana onu gerçekleştirdi.***"[2] Yâni rüyânın hakîkati, ancak his âlemi dediğimiz bu âlemde zuhûru ile tamamlanır. Çünkü hisler âleminde rüyânın zuhûruyla şekillerle sembolize edilen rüyâdan maksad zâhir olmuş ve meyvesini vermiş olur. Bunu böylece bil!

---

1. Tirmizî, Rü'yâ, 3; Dârimî, Rü'yâ, 9; İbn Hanbel, III, 93.
2. Yûsuf, 12/100.

SEKİZİNCİ HADÎS

DUÂDAN SONRA YÜZÜ MESHETMEK

Enes[1] (r.a)'dan rivâyete göre Rasûlullah (s.a.) duâ ettiğinde ellerini kaldırır ve yüzüne sürerdi. Bir başka rivâyette: Ellerini yüzüne sürmedikçe bırakmazdı. Diğer bazı rivâyetlerde de: "*Ashâbına da böyle emrettiği*" ve onları buna teşvîk buyurduğu nakledilmektedir.[2]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesin ki insan duâ ânında zâhiriyle ve bâtınıyla Rabbine yönelir. Bu yüzden "huzûr-i kalb" şart koşulmuştur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a) der ki: "*Allah Teâlâ, gâfilin duâsını kabûl buyurmaz.*"[3] Bir başka rivâyette: "*Gâfil kalble yapılan duâyı kabûl buyurmaz*"[4] buyurulur. Hattâ Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz, talep sırasında Hak'tan istenen şeye uygun sağlıklı bir istihzârı; yâni kalb ve zihinde hazır bulunan duyguyu şart koşmuş ve bu yüzden Ali (r.a)'a şu duâyı öğretmiştir. "*Allahım bana hidâyet ver, beni seddeyle/koru!*"[5]

Sonra Peygamberimiz Ali'ye hidâyet lâfzıyla yolun doğrusuna ermeyi, sedâd ile ok gibi doğru olma düşüncesini zihninde bulundurmayı emretmiştir. Çünkü duâya icâbet zihindeki tasavvura bağlıdır. Hakk'a en yakın tasavvur duâları müstecâb kılar. Tasavvurun doğruluğu ilm-i hakîkîye ve şühûd-i sahîha bağlıdır. Bu yüzden Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz: "*Eğer Hak Teâlâ hazretlerini gerçek anlamda tanımış olsaydınız duâlarınızla dağlar yerinden oynardı*"[6] buyurmuştur. Görmez misiniz ki Allah Rasûlü'nün mârifet ve şühûdu tam olduğundan

duâlarının ekserîsi müstecâb olmuştur. Nebîlerden ve velîlerden mârifete yakın olanların durumu da böyledir. Onlar, duâ ettiklerinde duâlarına icâbet olunacağı vaad olunmuşlardır. Nitekim şu âyet-i kerîme buna işârettir: "***Bana duâ edin ben icâbet edeyim.***"[7]

Mârifetten nasîbi olmayan ve duâ sırasında sahîh bir zihnî ve kalbî hazırlık/istihzâr sağlayamayanlar Hakk'a duâ etmiş sayılmazlar. Bu yüzden de duâlarına icâbet olunmaz. Bunu öğrendinse şunu da bil ki: Duâya açılan elin biri, duâ edenin zâhirî teveccühünün tercümânıdır, diğeri de bâtınî yönelişinin. Dil ise hepsinin tercümânıdır. Elin yüze sürülmesi ise teberrük için olduğu gibi, ruh ile beden arasındaki hakîkat-i câmiaya dönüşe bir uyarıdır. Yüz aynı zamanda Hakk'ın ezelî ve ebedî ilmindeki ayn-i sâbiteden kinâyedir. Çünkü bir şeyin yüzü hakîkatidir. Yüz, hakîkatin mazharıdır. Eğer sana Allah Teâlâ'nın: "***Her şey helâk olacaktır. Rabbının yüzü müstesnâ***"[8] âyetinin sırrı münkeşif olduysa, daha ilginç bir sırrı yakalamışsın demektir. Ancak bu sırrı ehlinden başkasına açıklamak zordur. Bu akıl sâhiplerine bir uyarıdır. Allah hidâyet vericidir, bilesin.

---

1. Enes b. Mâlik, Allah Rasûlü'nün hizmetkârıdır. En son ölen sahâbîlerdendir. Vefâtı hicrî 93'tür. Bkz. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, III, 395-406.
2. İbn Mâce, İkâme, 119; Duâ, 130.
3. İbn Hanbel, II, 177.
4. Tirmizî, Deavât, 65.
5. Müslim, Zikir, 78; Ebû Dâvud, Hâtim, 4; Neseî, Zînet, 8, 121.
6. Hindî, *Kenzu'l-ummâl*, III, 144, İbnu's-sünnî'den.
7. el-Mümin, 40/60.
8. el-Kasas, 28/88.

DOKUZUNCU HADÎS

CİBİLLÎ/FITRÎ KÖTÜ SIFATLAR

Allah Rasûlü'nün (s.a.) şöyle buyurduğu sâbit olmuştur: "*Üç grup insan vardır ki Allah Teâlâ kıyâmet gününde onlarla konuşmaz ve onlara nazar buyurmaz, onları tezkiye etmez. Onlar için elim bir azâb vardır. Onlar da: Yalancı melik, zinâkâr ihtiyâr, kibirli fakîrdir.*"[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesin ki yalan iki türlüdür. Zâtî yalan, sıfâtî yalan. Sıfâtî yalanın iki gerekçesi vardır. Biri bir şey umularak; diğeri bir şeyden korkularak söylenir. Melik zâhiren kendisinden bir şey umulma ya da kendisinden korkulma makâmındadır. Melikin teb'asından herhangi birinden korkması, ya da onlardan herhangi birinden yalana yönelmeyi gerektirecek bir ümid içinde olması söz konusu değildir. Bir melik herhangi bir gerekçesi olmadığı halde yalancı ise bu onun tab'ının gereği ve zâtî özelliğidir. Zâtî ve cibillî özellikler ise kendisine uygun sonuçları gerekli kılar. Anlayıver!

Zinâkâr ihtiyarın durumuna gelince, onun da sırrı şudur: Gencin zinâsı bir dereceye kadar mâzûrdur. Çünkü tabîatı onu zorlayarak, şehvetin de etkisiyle bu hal meydana gelir ki genç bunda mâzûrdur. Asıl hayranlık uyandıran, gençten bu tür şeyin sâdır olmamasıdır. Bu yüzden Allah Rasûlü (s.a.): "*Gençliğin câhilliğine kapılmayan genç, Rabbinizin hoşuna gider*"[2] buyurur.

Yaşlı kimsenin gücü ve şehveti gerilemiştir. Bu hâline rağmen zinâya yeltenen, bozuk tabîatlı sayılır. Onun cibilliyetinde bir fesâd var demektir. Bu durum ise insanın zâtî bir vasfıdır. Böyle kötü zâtî vasıflar, daha önce yalancı melik konusunda anlattığım gibi, kötü netîceler doğurur.

Kibirli yoksulun hâline gelince o, fakîrliğine rağmen büyüklük taslayandır. Tekebbür, zâtî tekebbür ve sıfâtî tekebbür olmak üzere iki kısımdır. Sıfâtî tekebbüre iten veya onu gerekli kılan şey, mal ya da makâmdır. İnsanlara karşı büyüklenmek aklen veya şer'an her ne kadar çirkin görülmüşse de mal ve makâm sâhipleri bunlarla kibirlenmekte kısmen mâzûrdurlar. Fakat hiçbir şeyi bulunmayan mal ve makâmdan mahrum bir yoksul, kibirlenecek olursa onu mâzûr gösterecek bir mazeret bulmak zordur. O halde böylelerinin kibirlenmeleri zâtî sıfatlarının gereğidir. Böylesi bir kibir de şüphesiz kötü sonuçlar doğurur. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.) buna işâret buyurmuştur. Bunu anlar, iyice düşünürsen inşâallah doğruyu bulursun.

1. Müslim, İmân, 172; Neseî, Büy'u, 5-6.
2. Aclunî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 246, Deylemî'den.

ONUNCU HADÎS

İNSANOĞLUNUN DÜNYÂLIK NAFAKASI

Sahîh'te sâbit olduğuna göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*İnsanoğlu suya ve çamura yaptığı harcama müstesnâ, her harcamasından ecir kazanır.*"[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesin ki, amellerin sûretleri arazlar; cevherleri ise işleyenlerin maksadları, bilgileri, inançları ve himmetleridir. Bu hadîs-i şerîf her ne kadar sîgası itibâriyle mutlak ise de, ahvâl ve karîneler onun özel bir anlam taşıdığını gösteriyor. O da şudur: Mescid, ribât ve ibâdet yeri yapmak bu binâları yapana, şüphesiz lehte ve aleyhte ecir kazandırır. Bu hadîste zikri geçen binâ yapan kimsenin murâdı ise tenezzüh, genişleme, dinlenme, riyâ veya süm'a gibi maksadlardan başkası değildir. Eğer böyle bir binâ yapan kimsenin himmet ve niyeti, maksad ve düşüncesi bu ise, onun bu niyet ve maksadı bu âlemi aşamaz. Böyle bir binâ için âhirette ecir ve sevap olmaz. Çünkü o, yaptığıyla bu âlemin ötesinde bir durumu kasdetmemiştir. Onun fiili zâil olacak ârâzdan ibârettir. Buradan âhirete geçmeyi gerektirecek bir özelliği yoktur. Böyle fiillere ne bir semere ne de bir ecir vardır. Anla artık! En doğrusunu Allah bilir.

---

1. Tirmizî, Kıyâme, 40.

ON BİRİNCİ HADÎS

GÖKLERLE YER ARASINDAKİ MESÂFE

Sahîh'te sâbit olmuştur ki: Allah Rasûlü (s.a.) ashâbıyla beraber otururken kafatası kadar bir şeye işâret ederek şöyle buyurdu: "*Şunun gibi bir kurşunum olsa, gökten yeryüzüne salıverilse geceden önce yeryüzüne ulaşırdı.*" Yahut "*o kurşun silsilenin/zincirin baş tarafından gönderilmiş, ya da salıverilmiş olsa, dünyânın köküne veya dibine varıncaya kadar geceli gündüzlü kırk yıl seyrederdi.*" Bir başka hadîste: "*Yerin dibiyle cehennem murâd olduğuna*" dikkat çekilmiştir.[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesin ki bu hadîsin sırrını kavramak, şer'an ve keşfen sâbit bir mukaddimeye bağlıdır. O da şudur: Yedi kat semâ, tabiî ve unsurîdir; kevn ve fesâda kâbiliyetlidir. Çünkü akıp gider ve nihâyet kızarmış yağ renginde gül gibi olur.[2]

Hadîsteki "*semâdan yere*" sözüyle Efendimiz'in murâdı, dünyânın birinci kat semâsı olan felekü'l-kamerdir. Silsilenin/zincirin başı kürsînin dibinden başlamaktadır. Çünkü kürsî, cennete göre arzdır. Cennetin tavanı ise arştır.

Semâvât istihâle geçirir ve cehenneme dâhil olursa o takdîrde bahsi geçen ve cennetle cehennem arasında sûr olan a'râf, bizzat kürsînin cirmi/hacmi kadar olur. Kürsînin bâtını yâni tabanı rahmet ve cennet; zâhirî yâni semâvât ve yeri takip eden yüzü ise azâb tarafıdır, cehennemdir. Silsilenin/zincirin başı kürsînin dibindeki a'râftır. Hz. peygamber'in

(s.a.) zikredilenlerden murâdı mesâfenin farklılığını beyandır. Şöyle ki, birinci semâ ile yer arasındaki mesâfe, kürsînin dibi ile yer yüzü arasındaki mesâfeye nisbetle çok azdır. Çünkü iki mesâfe arasındaki farklılık Hz. Peygamber'in (s.a.) tahdîd ve temsîl buyurduğu ölçüdedir. Bunu artık bil, yol gösteren Allah'tır.

1. Tirmizî, Cehennem, 6; İbn Hanbel, II, 197.
2. Bkz. er-Rahmân, 55/37.

ON İKİNCİ HADÎS

PEYGAMBERLERİN YÜKSEK DERECESİ

Allah Rasûlü'nün (s.a.) şöyle buyurduğu sâbit olmuştur: "*İnsanların en kötüsü bir peygamberi öldüren, ya da bir peygamber tarafından öldürülendir.*"[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesin ki buğz, adâvet ve nefret, karşılıklı birbirinden nefret eden iki kişiden birini diğerinden ayıran hükümlerdendir. Sevgiyi gerekli kılan şey de sevenler arasındaki kuvvetli münâsebettir. Bu münâsebet, mugâyereti/ayrılığı ortadan kaldıran, ittihâdı sağlayan hükmün galebesi gereği ortaya çıkar.

Bu iyice takarrür ettiyse bilesin ki, peygamberlerin yüce ve nurlu bir şerefi vardır. Peygamberlerden sonra gelen insanların da peygamberlerin derecelerine yakınlık ve uzaklığı ölçüsünde yükseklik ve nüzûlde farklı dereceleri vardır. Bazıları karîb/yakın, bazıları daha yakın iken bazıları uzak, bazıları daha da uzaktır. İnsanların en düşük derecelisi mukâbil/karşı çıkandır. Çünkü üstün ve tam yücelik sâhibi olana insanların ancak düşük tabîatlı olanı mukâbil olur/karşı çıkar. Karşı çıkma sırasında derecesinin düşüklüğü zâhir olunca bu sefer karşı çıkma düşmanlığa dönüşür. Düşmanlık tam bir zıdlık şeklinde kemâle erince artık "katil" meydana gelir. Karşı çıkan bu kişi, o yüce insanı öldürür. Çünkü zıdlık zıddı olan kimseyi ortadan kaldırmayı ister. Bu, peygamber kâtili olan kimsenin özelliğidir.

Bir peygamber tarafından öldürülen kimsenin insanların en şerlisi olmasındaki sırra gelince, peygamberlerin, Hakk'ın nâibi ve rahmetinin mazharı oluşudur. Peygamberlerin gönderilişi Hakk'ın halka rahmeti eseridir. Bu yüzden peygamberler halka karşı şefkatle dolu bir tabîata sâhiptirler ve onlar halkın irşâdı ile onları küfür, cehâlet ve şüphe karanlıklarından kurtarmakla memurdurlar. İnsanların doğru yola yönelmesine pek harîs/tutkundurlar. Basîret-i tâmme

sâhibidirler. Bir kimsenin doğru yolu bulup felâha ermesinden ümîd kesmedikçe ve yaşaması şakâvetini arttırmaktan, saâdet mertebelerinde ilerlemeye kabiliyetli insanlara zararlı olmaktan başka bir işe yaramadığını yakînen bilmedikçe, hiçbir kimseyi öldürmezler. Peygamberlerin öldürdükleri kimseleri öldürmeleri bir tür rahmet hükmüdür.

Her peygamber rahmet ahkâmından bir kısmının mazharı olduğu için peygamberlikleri de mukayyed ve belli bir grupla sınırlı kalmıştır. Peygamberimiz (s.a.) ise rahmet hakîkatinin mazharı olduğu içindir ki onun peygamberliği âmmeye şâmildir. Bu yüzden hakkında: "***Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik***"[2] buyurulmuştur. Allah'ın Rahmâniyyet hükmünün zuhûru, onun bütün insanlığın efendisi olmasını gerekli kılan şefâati ile tamamlanmıştır. Şefâate ehil bulunan meleklerin, nebîlerin ve velîlerin ancak onun şefâatinden sonra şefâat hakkı elde edebilmeleri, onun seyyidliğine delîldir. Bunu anla ve Hz. Peygamber'in (s.a.) "cevâmiu'l-kelim" olmasının sırrını; bu hadîste Hz. Peygamber'in (s.a.) vecîz lâfızlarla ifâde buyurduğu sırları ve hükümleri düşün! Onun kemâlâtını kavramaya dikkat et ki, ona olan saygın artsın. Başarıya ulaştıran Allah'tır.

1. Krş. İbn Hanbel, I, 407.
2. el-Enbiyâ, 21/107.

ON ÜÇÜNCÜ HADÎS

ABDEST, NAMAZ, SABIR ve SADAKANIN SIRLARI

Ebû Mâlik el-Eş'arî'den (r.a.) rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*Temizlik îmânın yarısıdır.*" Bir başka rivâyette: "*Abdest îmânın yarısıdır. el-Hamdü lillâh mîzânı doldurur. Subhânallah ve el-Hamdü lillâh semâvat ile yer arasını doldurur. Namaz nûrdur. Sadaka burhândır. Sabır ziya/ışıktır. Kur'an senin lehinde ya da aleyhinde bir huccettir. Bütün insanlar nefislerini pazara sunmak üzere sabahlarlar; nefislerini ya âzâd ederler, ya da helâk ederler.*"[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesin ki îmânın bir sûreti bir de rûhu vardır. Sûret ve rûhun da kendilerine âid iki sıfatı, her sıfatın da iki hükmü vardır. Îmânın sûretinin iki sıfatı, "îmân; dil ile ikrâr, erkân ile ameldir" târifinde anlatılan özelliklerdir. Dil ile ikrâr ve erkân ile amelin sıhhatinin bağlı bulunduğu iki mânevî şart vardır ki o da niyet ve ihlâstır. Çünkü mümin ile münâfığın arasını tefrîk tam bir inkıyâd ile sâbit olur. Bu iki şartın biri zamana biri mekâna âid olmak üzere iki hükmü vardır. Zamana âid olan hüküm namaz vakitleri, oruç ve hac mevsimi ile benzerleridir. Mekâna âid olan ise kıbleye yönelmek, resim bulunan kiliseler ile benzeri necis yerlerde namaz kılmaktan sakınmak gibi şeylerdir. Hacda ise zaman ve mekâna âid hükümlerin her ikisi aynı anda bulunur. Anla!

Sonra tekrar başa dönerek îmânın rûhu ve gereği olan kalb ile tasdîk konusunun geri kalan kısmını açıklayalım. Deriz ki tasdîk-ı îmânî iki türlüdür:

1- Muhbir-i Sâdık'ı (s.a.) küllî olarak tasdîk. Bu, ya kişinin hâricî bir sebep bulunmaksızın gönlünde duyduğu bir şey sebebiyle ya da tasdîki gerekli kılan bir delîl veya mûcize ile olur.

2- Muhbir-i Sâdık'ın haberlerini tafsîli olarak tasdîk. Bu da haberlerin ayrıntılarını ve vukûuna hükmedilen işlere âid durumu içine alır. Bunun peşinden Muhbir-i Sâdık'ın haberlerinin beraberinde zikrettiği vaad ve vaîdin tafsîlâtını kalb ve zihinde tutmayı/istihzâr gerekli kılan rağbet ve rehbet gelir.

İstihzârın/kalb ve zihinde bulunan duygunun dereceleri vardır. En yüce derecesi îmân-ı hicâbî makâmında Hz. Peygamber (s.a.) ile Hârise[2] [b. Mâlik el-Ensârî] arasında meydana gelen olayda anlatıldığı şekildedir.[3] O da îmânın hakkının gerisinde bulunan hakîkatü'l-îmân makâmıdır. Bunun üstünde muhtelif derece ve mertebeleri ile ıyân makâmı vardır. Sonrasında rağbet ve rehbet vardır ki, onu gerekli kılan tahkîkî ilim ile Muhbir-i Sâdıkın haber verdikleri ve bunların elde edilme keyfiyetini; yâni rağbet ve rehbeti doğuran şeyleri görmeye ortak olmaktır.

Böyle bir rağbet beklenti rağbeti olmaz. Bu rağbet mutlaka meydana gelecek bir işle başarıya ve zafere ulaşmak için çalışmaktır. Böylelerinin rağbeti recâ olmadığı gibi haşyeti de havf olmaz. Çünkü havf, kendisine anlatılan şeyin vukûunu mümkün görerek bu hükmün gereğinden sakınan kimsenin sıfatıdır. Havf tıp bilmeyen bir hastanın, sözüne güvendiği, mahâretine inandığı bir doktorun yanındaki durumuna benzer bir korkudur. Haşyet, gıdaların; yiyecek ve içeceklerin fayda

ve zararını bilen hekîmin sıfatıdır. Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerîmesi bu makâma işâret sayılabilir: "***Kullarım içinde benden en iyi şekilde haşyet edenler/sakınanlar âlimlerdir.***"[4]

Bu anlattıklarımı iyice düşünürsen havf ve takvânın derecelerinin; onlarla muttasıf olanlarda birbirinden farklı olarak ortaya çıktığını anlarsın. Bu farklılık insanların nebevî haberleri ve onlarla birlikte bulunan vaad ve vaîde âid istihzârın/kalbde bulunan duygunun gücüne göredir. Yasak olan şeylere yönelenlerin tasdîki, tafsîlî değil, icmâlîdir. Nitekim şu hadîs buna işâret eder. "*Zinâ eden kimse mümin olduğu halde zinâ etmez.*"[5] Yâni îmânı tam olduğu halde zinâ etmez. Îmândaki tasdîkin kemâli, icmâlî ve tafsîlî tasdîk arasını cem' etmeye bağlıdır. Yasak işlerden birini yapmaya kalkışan kimse, şâyet her fiile konulmuş olan cezâyı istihzâr eder/zihninde kesin bir şekilde canlandırırsa, o fiili yapmaya teşebbüs edemez. Nitekim mâhir bir doktor, zehirli şeylere, zararlı yiyecek ve içeceklere asla iltifât etmez. Günaha düşen kimse, ya tasdîkinde meydana gelen bir bozukluk, ya da gönlündeki tevbe ve affedilme gibi istihzâr sebebiyle düşer.

Îmânın rûhuna âid özelliğe işâret eden zikri geçen hadîsin devamı ise şöyledir: Hz. Peygamber (s.a.) Hârise'ye (r.a.): "*Nasıl sabahladın?*" deyince o da: "Hakîki mümin olarak" demişti. Hz. Peygamber de: "*Her hakkın bir hakîkati vardır. Senin îmânının hakîkatı nedir?*" diye sordu. Böylece o, îmânın rûhu mesâbesindeki mânâyı hak ve hakîkat diye ikiye ayırmış oldu. Bunun üzerine Hârise dedi ki: "Benim nefsim dünyâyı tanıdı. Nezdimde dünyânın altını, taşı ve toprağı müsâvî hâle geldi. Ben sanki Rabbımın arşını görür gibiyim. Cennet ehlini, cennette nîmetler içinde, cehennem ehlini de cehennemde azâb hâlinde görüyorum." Hz. Peygamber (s.a.) buyurdu ki: "*Sen bu işi kavramışsın iyi sarıl.*"[6]

Yâni sen biliyorsun ki tasdîkin kemâlinin şartı Kur'an âyetleri ve hadîslerin haber verdiklerini birer birer istihzâr; yâni kalbine ve zihnine getirip canlandırmaktır.

Benim bu hadîste anlattıklarımı ve açıklamalarımı anladıysan hadîsteki bundan sonra gelen *"sanki ben Rabbımın arşını görür gibiyim"* sözünün mânâsını anlarsın. Bu makâm îmân mertebesinin üstündedir. Çünkü tam bir ilim, kat'î bir şühûd ve muâyene ifâde etmektedir. Emîru'l-müminîn Hz. Ali (r.a.) şu sözü ile buna işâret etmiştir: "Şâyet gözümdeki perde kalkacak olsa yakînim artmazdı." Yâni halkın çoğunun gözüne ve basîretlerine indirilmiş bulunan perde kalkmış olsa yakînim artmazdı. Çünkü şu anda da bu perde benim gözümden kalkmış durumdadır. "Keennî" ile başlayan "sanki görüyor gibi oluyorum" makâmı, icmâlî tasdîk ile ıyânî keşf ve şühûdî ilim arasında bir berzahtır. Çünkü bu makâm, daha önce de söylediğimiz gibi Muhbir-i Sâdık'ın sözünü doğrulayan her bir haberin zihinde ve kalbte istihzârı/canlandırılması ve bunlarla birlikte zikredilen vaad ve vaîd ile onların az önce anılan gereklerinin temessül etmesinden ibârettir. Artık ötesini sen anla!

Buraya kadar söylediklerim tam anlaşıldı ise sıra *"abdest îmânın yarısıdır"* sözüne geldi. Îmânın yarısından maksad, işâret ettiğim gibi, îmânın sûretine âid yarısıdır. Çünkü abdest, bir açıdan amel, bir açıdan da hükmî bir şarttır.

"el-Hamdü lillâh mîzânı doldurur" sözü ile Allah Rasûlü nazarî mîzânı murâd etmektedir. Çünkü Hakk'ı senâ türleri iki esâsa bağlıdır: Selb/nefy ve isbat. Tenzîh denilen şey nefydir. Çünkü tenzîh emr-i vücûdî değildir ki bir şeyi doldursun. Sıfât-ı sübûtiyye ise farklıdır. Hamd, sübûtî vasf ile senâdır ve akıl mîzânını doldurur. Bu akıl mîzânıyla burhan ve tarif tamamlanır.

Peygamberimiz'in: *"Sübhânallâh ve el-Hamdu lillâh, kelimeleri gökyüzü ile yer arasını doldurur"* ifâdesine gelince bu iki kelime hem tam bir senâyı; hem de eserleri yer, gök ve ikisi arasında zâhir olan zâtî ve fiilî sıfatların târifini kapsar.

"Namaz nûrdur" sözünün mânâsı şudur: Namazda olan kimse Rabbıyle münâcât hâlindedir ve O'na yönelmiştir. Nitekim Cenâb-ı Peygamber (s.a.): *"Kul namazda olduğu sürece Allah Teâlâ yüzünü ona doğru çevirir"*[7] buyurmaktadır. Allah nûrdur, kulun hakîkati ise karanlıktır. Karanlık olan zât, aydınlık olanla karşı karşıya gelir ve bu karşılaşma tam bir hizâda olursa karanlık olan aydınlık olandan ışık alır. Görmezmisin ki ay, aslında siyah ve karanlık bir cisim olduğu halde karşı karşıya gelmekle güneşten nasıl nûr almaktadır? Ayın güneşten aldığı nûr, karşı karşıya bulunmasının farklılığına göre nasıl tezâhür etmekdedir? Ay ile güneş tam karşı karşıya geldiklerinde ayın güneşten aldığı nûr kemâl kesbeder (ay dolunay olur).

Sen benim bu söylediklerimi tam olarak kavradıysan namaz kılanların namazdan, Rablerinden aldıkları nasîbin farklılığını da kavramış olursun ve Hz. Peygamber'in (s.a.): *"Namaz benim gözaydınlığımdır"*[8] buyurmasının hikmetini de bir nebze kavramış olursun. Yine Hz. Peygamber'in (s.a.) safları düzeltirken söylediği şu sözünün anlamını da kavrarsın: *"Ben namazda önümdekileri gördüğüm gibi, arkamdakileri de görürüm."*[9] Hz. Peygamber'in (s.a.) bu görme işini namaza tahsîs etmesi de ayrıca anlamlıdır. Çünkü bu hal dâimî değil, namazda iken vârid olmuştur. Gözünü aç!

Bu durum, namazda muvâcehenin/kulun Allah ile karşı karşıya gelmesinin bereketidir. Çünkü bu şekildeki bir muhâzâtta/aynı hizâda bulunmada Hakk'ın nûru, kulun her tarafını kapsar. Sana anlatılanlarla uyanıp keşfen ve tahkîk ile bu konuyu kavrama durumuna gelmişsen Allah Teâlâ'nın: "***Allah göklerin ve yerin nûrudur***"[10] âyetiyle; "***Göklerde ve yerde yücelik ve kibriyâ O'na âiddir. Allah yücedir, yaptığı yerli yerinde olandır***"[11] âyetinin mânâsını bilirsin. İyi anla ve gözünü aç!

Sadaka burhândır; sözünün sırrı şudur: Sadaka, sadaka verenin âhiretin varlığına ve oradaki mükâfâta kesin olarak îmân ettiğine burhândır. Çünkü mal, tabiî özelliklere boyanmış nefislere sevimli gelir. Kişi, verdiği şeylerin meyvelerinden yararlanacağına ve verdiklerine mukâbil kurtulacağına ya da bu sâyede birisinin vereceği vukuu kesin bir cezâdan kurtulacağına veya şu hadîslerde haber verildiği gibi sadakanın, fiilinin kötülüğünü def' edeceğine inanmadan malını vermeye yanaşmaz. Nitekim Cenâb-ı Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*Gizlice verilen sadaka, Rabbın gadabını söndürür.*"[12] Yine Allah Rasûlü (s.a.) buyurur: "*Yarım hurma dânesiyle de olsa cehennemden korununuz.*"[13] Ve daha önce sözü geçen diğerleri gibi.

Sabır ziyâdır; sözünün sırrı ise şudur: Sabır, nefsi şikâyet ve sızlanmaktan alıkoymaktır. Nefsi sızlanmaktan alıkoymak insana en ağır gelen ve acı veren iştir. Şurası da muhakkak ki, tahkîk erbâbı pek çok tecrübe ve tahkîkî ilimleriyle nefsânî elemlerin, tabîat kuvvetlerinin ateşini söndürdüğünü; bâtını tenvîre yardımcı olan rûhânî kuvvetleri güçlendirdiğini anlamışlardır. Bu yüzden sabır, nûr ve karanlığın karışımı olan ziyâ ile mükâfatlandırılmıştır. Nitekim ben bu konuyu *Fâtiha Tefsîri*'nde[14], *en-Nefehâtü'l-ilâhîyye*[15], *Fekkü hutûmi'l-fusûs*[16] adlı eserlerimde anlattım. Namazdaki durum bundan farklı olduğundan Efendimiz buyurmuştur: "*Namaz nûrdur.*" Çünkü daha önce dikkat çektiğim gibi namazda mukâbele sırrı meydana gelir. Bu yüzden, güneşle ay

benzetmesiyle anlatılmıştır. Çünkü ayın bizzat kendisiyle güneş arasında bir kaynaşma ve imtizâc yoktur ki, bu ikisinin karışımından meydana gelen ürün, ziyâ diye isimlendirilsin.

Bu yüzden Allah Teâlâ, ayı nûr olarak isimlendirmiş, güneşi ise ciheti olmayan ve mübârek bir ağacın yağıyla yakılan bir kandile benzetmiştir.[17] Çünkü burası esmâ ve sıfatların cem olduğu yerdir. Sabır hakkında anlatılan, onun tabiî kuvvetlerle rûhânî sıfat ve kuvvetler arasındaki bir karışım, onlar arasında meydana gelen galebe/etkinlik ve mağlûbiyet/etkilenme sebebiyle oluşan bir nûrlanma olduğudur.

"Kur'an senin lehinde ya da aleyhinde bir huccettir." Huccet, iddiânın doğruluğuna delâlet eden burhân/delîl demektir. Kim Kur'an'ın Allah tarafından indirilmiş bir kelâm olduğuna ve O'nun ilmini ızhâr edici bulunduğuna inanırsa, Kur'an onun lehinde huccettir. Kişi bu inancı itibâriyle Kur'an'ın mahlûkâtın Hakk'ın yanındaki taayyünlerine göre hallerini, Hakk'ın onlar hakkında ve onların yanındaki zâhirî durumlarını, varlıkların birbirlerine karşı konumlarını anlattığına, sırlarına muttalî olunamayan şeyin tevîlini Allah'a bırakmak gerektiğine inanır. Kur'an'ın emir ve yasaklarının tazammun ettiği şeylerin âdâbıyla edeblenerek, ahlâkıyla ahlâklanarak şüphe ve tereddüde düşmeden, eksik görüş ve düşünce sonucu bir tevîle sapmadan yerine getirir. Kur'an böyle olanlar için lehde şâhid ve huccet, böyle olmayanların da aleyhinde huccettir.

Hadîsteki "*Bütün insanlar nefislerini pazara sunmak üzere sabahlarlar; nefislerini ya âzâd ederler ya da helâk ederler*" ibâresinde bazı yüce sırlar vardır. Bunlardan biri Cenâb-ı Peygamber'in (s.a.) şu âyeti tefsîr etmesidir: "***Herkesin yöneldiği bir yönü vardır.***"[18] Peygamberimiz: "*İnsan sabaha çıkar*" buyurmakta ve doğru söylemektedir. Çünkü tahkîkî ıttılâ bize şunu anlatmaktadır: Vücûdda hiç kimsenin sâbit duruşu yoktur. Her insan Hakk'ın kendisi için takdîr buyurduğu noksanlık

ve şakâvet mertebelerinin ya da nisbî kemâlât demek olan veya hakîkî kemâlât da sayılabilen mertebelerin sonuna doğru seyreder. Saâdet mertebelerinin nihâyeti zâtî ve ebedî tecellî ile kurtuluşa erme mertebesi olup ondan sonra perde olmadığı gibi kümmelînden başkasının orada istikrârı da söz konusu olamaz. Nitekim Cenâb-ı Peygamber (s.a.) buna şu sözleriyle işâret etmiştir: "*Ehl-i cennetten bir sınıf vardır ki Rabb Teâlâ onlardan asla mestûr kalmaz ve onlardan gizli olmaz.*"[19] Cenâb-ı Peygamber (s.a.) duâlarında da bunu şöyle zikrederdi: "*Allah'ım Senden, Sana ebedî olarak zararsız bir şekilde ve fitneye düşmeden nazar etmenin lezzetini ihsân buyurmanı dilerim.*"[20]

ed-Darrâ el-Mudırra: Tecellîden sonra perdenin inmesi, ya da perdenin inmesini gerektiren bir sıfatla meydana gelen tecellî demektir. *el-Fitnetü'l-mudılle* ise ilim ve şühûdda noksan ve halel meydana getiren her türlü şüphedir.

Hadîsteki: "*Nefsini pazara sunar*" ibâresi kişinin mânevî ilerlemesi sırasında bütün gelişmesini, fiilleri, sıfatları, halleri ve rûhî kuvvetleriyle hedefe yürümesini ifâde eder. Eğer bunu elde eder ve saâdette nisbî kemâle ya da daha önce dikkat çekilen hakîkî kemâle ererse nefsini tehlikeli vartalardan, imkân âlemine âid kayıtlardan, zulmânî perdelerden kurturarak âzâd etmiş olur. Böylece ilm-i hakîkî, hayra uygun sâlih amelle nurlanmış olur. Bu anlattıklarımızdan mahrûm olursa o zaman nefsini tehlikeye atmış ve helâk etmiş olur. Böylece ömrünü ve amelini zâyî ederek hüsrâna uğrar. Biz kendimize ve kardeşlerimize Allah'tan afv ve âfiyet dileriz, âmîn.

Bu câmî/kapsamlı hadîsin mânâsı budur. Bunu iyice düşün, tekrarlayarak anlamaya çalış. Küllî ilim ve sırlardan bunun ihtivâ ettiği bazı şeyler sana açılmış olur. Böylece garib/zor bir ilimde başarı elde etmiş olursun inşâallah.

---

1. Müslim, Tahâret, 1; Tirmizî, Deavât, 86; Dârimî, Vuz'u, 2; İbn Hanbel, IV, 260, V, 342-344, 370.
2. Bu sahabî Hâris b. Mâlik el-Ensârî'dir. Hârise el-Ensârî diye de anılır. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, Beyrut 1412, I, 597.
3. Bu hadîsin metni s. 57'dedir.
4. Fâtır, 35/28.
5. İbn Mâce, Fiten, 3.
6. Hindî, *Kenzu'l-ummâl*, XIII, 351.
7. Tirmizî, Edeb, 78.
8. Neseî, Nisâ, 1; İbn Hanbel, III, 128, 199, 285.
9. İbn Hanbel, II, 309, 505.
10. en-Nûr, 24/35.
11. el-Câsiye, 45/37.
12. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, Musul 1983, XIX, 421; Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, Beyrut 1410, III, 244.
13. Buhârî, Zekât 9, Edeb, 34, Rikâk, 49,51; Müslim, Zekât, 67; Neseî, Zekât, 63; Dârimî, Zekât, 24; İbn Hanbel, IV, 256, 258, 259.
14. Bu tefsîr müellifin Fâtihâ sûresi tefsîridir.
15. Bu eser Konevî'nin *en-Nefehâtü'l-ilâhiyye* adlı eseridir.
16. Bu eser Konevî'nin, İbn Arabî'nin *Fusûsu'l-hikem*'ine şerhidir.
17. Bkz. Nûh, 71/16.
18. el-Bakara, 2/148.
19. Kaynaklarda bulunamadı.
20. Neseî, Sehv, 62; İbn Hanbel, V, 191.

ON DÖRDÜNCÜ HADÎS

İNSANIN TERKİBİ: TABÎAT, NEFS ve RUH

Rivâyet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*Allah yolunda savaşan her seriyye veya ordu sağ sâlim döner ve ganîmet ile musâb olur.*" Bir rivâyet de şöyledir: "*Ganîmete ulaşanlara ise ecirlerinin üçte ikisi peşin verilmiş olur. Hiçbir seriyye ve ordu yoktur ki sarsılıp korkuya uğrasın ve zarar görsün de ecirlerini tam olarak almış olmasın.*"[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesinki genel bir târifle insanın müsemmâsı; tabiî bir cisim, hayvânî bir nefs ve bu vücûd heykelini idâre eden mücerred bir ruhtan ibârettir. İnsandan sâdır olan her fiil bu sayılan şeylerle alâkalıdır. Her fiilde insanın bu üç özelliğinin dahli ve payı vardır. Allah yolunda cihâda çıkan bir mücâhid, ganîmetle ve sâlimen döndüğünde sûret-i tabîiyesi dediğimiz bedeninin nasîbini ele geçirmiş olur. Bu nasîb, onun yiyerek, içerek veya giyerek yararlanacağı türden bir ganîmettir. Nefs-i hayvânîsi ise düşmana üstünlük sağlayarak onu yenmek ve ondan intikâm almak sûretiyle başarıya erer. Bu da hayvânî hazlardandır. Mücâhid'in rûhu ise ancak, tenden ayrıldıktan sonra îmânının, azîmetinin, i'lâ-yı kelimetullah ve rızâ-i Bârî için çektiği sıkıntıların, düşmana saldırışının ve Hakk'ın emrine imtisâlinin karşılığını görür. Mücâhid, sâlimen ve gânimen döndüğünde cihâdının karşılığı olarak rûh-i mücerredine nasîb olacak bir şey elde

edemez. Elde ettiği tek şey, Muhbir-i Sâdık Hz. Peygamber'in haber verdiği vaad-i ilâhîden kaynaklanan istihzâr/kalbî duygudur. Bu da sıddîk bir müminin dâimî bir hâlidir. Mücâhidlerin ecir ve mükâfâtlarının Hz. Peygamber'in (s.a.) de işâret buyurduğu gibi üç türlü olduğu, basîret erbâbınca, anlattıklarımdan anlaşılmıştır. Cihâddan sâlim ve gânim olarak dönenler bu ecrin üçte ikisini peşinen almışlardır. O da cism-i tabiî ile nefs-i hayvânînin nasîbleridir. Geriye kalan ise sâdece âhiret için saklanan ve ruhlarına âid bulunan ecirden nasîbleridir. Savaşa girip sarsılan, korkuya uğrayan ve zarar görenlerin durumu bundan ayrıdır. Bu yüzden Hz. Peygamber (s.a.) buyurmuştur ki: "*Onların ecri tamam olacaktır.*"

Nebevî işâretlere tevdî olunan sırlara dikkat edersen Efendimiz'in (s.a.), "***hevâsından; boş konuşmadığını***"[2], onun işâretlerinin genellikle ilimlerin özüne şâmil bulunduğunu anlarsın. Allah'ın, Hz. Peygamber'in (s.a.) işâretlerine muttalî kılmadığı kimse, onun vârislerinden ve şerîatının âlimlerinden sayılamaz. Böyleleri belki sâdece bir muhâfızdır; şerîatın murâdını, sırrını, ilim ve hikmetten ihtivâ ettiği esasları anlamaktan uzak; zâhirî ahkâma âid bazı bilgileri nâkil/aktaran sayılabilir. Anla ve gözünü aç. Allah'a hamdederim.

1. Müslim, İmâre, 153-154; Ebû Dâvud, Cihâd, 13; Neseî, Cihâd,15; İbn Mâce, Cihâd, 13; İbn Hanbel, II, 169.
2. en-Necm, 53/3.

ON BEŞİNCİ HADÎS

İNSANDA SAĞ ve SOLUN ANLAM ve SIRRI

Enes b. Mâlik (r.a.)'den rivâyete göre Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*Allah Teâlâ arzı/yeryüzünü yaratınca arz, hareket etmeye başladı. Bunun üzerine Allah, dağları yarattı. Yeryüzünü onlarla bağladı ve arz istikrâr buldu. Melekler dağların büyüklük ve azametine şaşırarak sordular: Ya Rabbi, senin yarattıkların içinde dağlardan daha güçlüsü var mı?" Allah Teâlâ: "Evet, demir" buyurdu. Melekler tekrar: "Yâ Rabbi, yarattıkların arasında demirden daha güçlü olanı var mı?" diye sordular. Allah Teâlâ: "Evet, ateş" buyurdu. Melekler bu sefer: "Yâ Rabbi senin yarattıkların içinde ateşten daha güçlü olanı var mı?" dediler. Allah Teâlâ: "Evet, su" buyurdu. Melekler bir kerre daha: "Yâ Rabbi senin yarattıkların arasında sudan daha güçlü olanı var mı?" diye sordular. Allah Teâlâ: "Evet, rüzgâr" buyurdu. Melekler yine: "Yâ Rabbi senin yarattıkların arasında rüzgârdan daha güçlü olanı var mı?" diye sorunca Allah Teâlâ: "Evet, Âdemoğlunun sağ eliyle verdiği sadakayı soluna duyurmamasıdır*" buyurdu. Bir başka rivâyette: "*Sağ eliyle verdiğini solundan gizlemesidir*" buyurdu.[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesin ki demirin gücünün dağlardan üstünlüğü açıktır. Ateşin demire üstünlüğü de öyledir. Çünkü ateş demiri eritir, güç ve enerjisini giderir. Suyun gücünün ateşe nisbetle üstünlüğü aynı şekilde bellidir. Zîrâ su, ateşi söndürür. Rüzgârın suya olan üstünlüğü de öyledir. Rüzgâr suyu dalgalandırır ve onu dağıtır, birbirinden ayırır. Asıl gizli sır ise halkın ekserîsinin dikkatini çekmeyen, insanın rüzgâra üstünlük sağlayan gücünün sebebi ve Allah Teâlâ'nın meleklerine böyle bir suâl sormayı ilhâm etmesinin hikmetidir. Ben derim ki:

İnsanın zâhiren bir sağı, bir de solu vardır. Bu sağ ve sol, görünen sağ ve soldur. İnsanın bir de bâtınî sağ ve solu vardır. Bu ikisi onun rûhâniyeti ve tabîatıdır. Şerîat, bunu nazar-ı itibâra alır. Hakk Teâlâ şu âyetle buna işâret etmiştir. "***Kıyâmet gününde yeryüzünün tamamı O'nun kabzasında/tasarrufunda, gökler de O'nun sağ eliyle dürülmüştür.***"[2] Gökler, ruhların mahal ve makâmı olunca, semâvâtın ruhları sebebiyle âlem-i ervâha nisbeti açıktır. Bu yüzden Allah Teâlâ semâvâtı sağ eline nisbet etmiştir. Yeri ve yerde bulunan tabiî sûretleri diğer eline nisbet etmiş ve o elden kinâye olarak "kabza" lâfzını kullanmıştır. *Câmiu'l-usûl*'de gelen sahîh bir hadîste bu kabza/el, şimâl/sol lâfzıyla açıklanmıştır. Şimâl kelimesinin Hakk'a nisbeti yukarıdaki mânâdadır.

Bu konu açıklığa kavuştu ise Cenâb-ı Peygamber'in Rabbından naklederek buyurduğu: "*Âdemoğlu, sağ eliyle verdiği sadakayı sol elinden gizler*"[3] sözünün mânâsını anla! O da sadaka vereni, sadaka vermeye sevkeden tabiî ve nefsânî ahkâmın etkisinden uzak, sâdece rûhânî ve rabbânî bir etkenin bulunmasıdır. Bu işi yapmak ise gerçekten zordur. Zorluğu, insanın rûhânî ve tabiî sıfatlarla bunların karışımından meydana gelmiş; ikisi arası bir olgu oluşundan kaynaklanmaktadır.

Rûhâniyetini güçlendirerek, rûhunun tasarrufunu sağlamlaştıran ve sûretle tabiî sıfat ve güçlerini yok eden kimsenin tabîatının böyle durumlarda müdâhalesi söz konusu olamaz. Çünkü onun rûhu artık güç ve kuvvetinin doruk noktasındadır. Hatta böyleleri meleklerin çoğundan daha üstün bir seviyeye ermiş sayılırlar. Çünkü meleğin fiillerinin tabiî özelliklerden uzak olması, meleğin cibilliyet ve fıtratından kaynaklanmaktadır. Meleğin bu durumu, garib bir olay olmadığı gibi büyültülecek bir konu da değildir. Çünkü melekte güç çekişmesi yoktur.

Şu insandaki tabiî özelliklerle rûhânî güçler arasındaki çekişme konusuna gelince, insandaki tabîat sultânının otoritesi gerçekten kuvvetlidir. Nasıl olmasın ki? İnsanın rûhu, mizâc-ı tabiîden sonra ortaya çıkar ve tabîat onu hapseder. Rûhun saltanatı/otoritesi ve insanın mânevî sağ cihetine muzâf sıfatları, insanın sol cihetinde bulunan mizâc-ı tabiîsi üzerine üstünlük sağlayamaz. Rûhânî fiillerinde, tabîat ve rûhâniyet sıfatları arasındaki imtizâc ve irtibât devam ettiğinden, tabîat ve ahkâmının hıyânetinden kurtulsa bile rûhun gücü tabîatı bastıramaz. Bunun bir istisnâsı vardır, o da rabbânî bir yardımla elde edilecek bir enerji ve güçle olur. Nitekim buna işâret olundu. Anlamaya çalış, o zaman doğruyu bulursun inşâallah.

1. İbn Hanbel, III, 124.
2. ez-Zümer, 39/67.
3. Tirmizî, Tefsîr, 3; Cennet, 25.

ON ALTINCI HADÎS

RİBÂ/FÂİZİN HARAM OLUŞ SIRRI

Müslim'in Ebû Said el-Hudrî'den[1] rivâyetine göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpayla, hurma hurmayla, tuz tuzla mislen bi-misl aynı miktarlarda alınıp verilir. Kim bu değişiklik sırasında fazla verir veye fazla verilmesini isterse ribâ muâmelesi yapmış olur. Ribâyı veren ve alan günahta eşittir.*"[2]

Ribânın Sırrı ve Haram Oluş Sebebi

Bilesin ki ribânın cereyân ettiği/medâr-ı ribâ olan iki şey vardır: Evsâf ve zaman. Ben inşâallah, Allah'ın inâyetiyle bu ikisinin de sır ve hikmetini açıklayacağım. Önce "evsâf"ın sır ve hikmetinden başlayayım, sonra da "zaman"ı anlatayım.

Derim ki: Şüphesiz alış verişlerinde artırma yapmadan; tartı ve ölçülerinin müsâvî olmasına riâyeti şart koşulan ribevî mallar, cevherleriyle ârâzları birbirine karışan mürekkep cisimlerdir. Cevherin derecesinin ârâzdan üstün olduğunda şüphe yoktur. Çünkü ârâzın varlığı cevhere bağlıdır.

Haklarında ribâ cereyân eden bu mallar, zâtî özellikleri itibâriyle aynıdır. Fakat sıfatları ve özellikleri itibâriyle farklıdır. Alışveriş sırasında malın eşit olması şart koşulmazsa iâde sırasında ârızî vasıf mukâbilinde zâtî bir fazlalık ortaya çıkmış olur. Nitekim beyaz ve iri dâneli bir ölçek buğdayı satın alan kimse, bunun yerine esmer ve küçük dâneli iki ölçek buğday verecek olursa; ikinci ve fazla olan ölçek, beyazlık vasfının bedelidir. Bu ise zulmün ta kendisidir. Çünkü cevher

ve ârâz arasındaki hüküm ve şeref müsâvî olmalıdır. Değilse böyle bir muâmele sahîh olmaz.

Sen bunu anla ve diğer ribevî malları, arpayı, tuzu, hurmayı buna kıyasla. Ribevî mallardan hiçbiri misli üzerine kalite, tad ve renk gibi ârâzlar sebebiyle tercih edilemez. Zât ile ârâzı müsâvî görmek sahîh olmaz. Bunun için ribâ haram kılınmış ve bu cins malların fazla verilerek değiştirilmesi yasaklanmıştır. Altın ve gümüşte de durum aynıdır. Fazlalık ve üstünlük ancak kuyumculuk işçiliğinde ve şekil değişikliğinde söz konusudur. Bunlar ise ârâzdır. Böylece bilesin.

Ribânın zaman açısından haram kılınmasının sır ve hikmetine gelince onu da şöyle bir misâlle açıklayalım. Birisi bir kimseye bir yıl süreyle yüz dînâr borç veriyor ve sene sonunda ondan yüz yirmi dînâr istiyor. Bu yirmi dînâr, ancak geçen zamanın karşılığıdır. Bu yüzden alacaklı sanki bir yıllık zaman birimini borçluya yirmi dînâra satmış olmaktadır. Borç için tâyin olunan zaman, sözleşme sırasında henüz mevcûd olmadığına ve bu zaman alacaklıların malı da bulunmadığına göre, onu satması nasıl câiz olabilir? Zîrâ zaman, Allah'a âiddir ve O'nun hükmüyle hareket eder, bir başkasının hükmüyle değil.

Alış veriş sırasında eşitliğin sağlanmasına riâyet eden kimse hakkında şart koşulan diğer bir şey de satılan malın kemiyetinde zamanla ilgili eşitliği sağlamak için malların "yeden bi-yed/doğrudan elden" alınıp verilmesidir. Alışveriş böyle eşitlik ölçülerine riâyetle yapılmamış olursa, unutma ve gecikmedeki müsâmaha, işi ihmâl eden açısından diğerine bir tahakküm olur. O takdîrde bu muâmele karz konusunda zikri geçen iş kabîlinden olur ve ortaya çıkan kâr da zamanın karşılığı olmuş olur.

Bunu böyle bilir ve iyice düşünürsen, özellikle de ilk hadîsin (tahâret ve necâset ahkâmı) ile ilgili bölümünde zikrettiklerimi buna katarak zihin yorarsan, haram ve helâl oluştaki sırların çoğunu kavramış olursun. Meşrû ahkâmın, usûl-i vücûdiyye, ahkâm-ı ilâhiyye ve kevniyye üzerinde cereyân ettiğini görürsün.

1. Ebû Saîd Sa'd b. Mâlik b. Sinân el-Hudrî sahâbenin büyüklerindendir. Hz. Peygamber'den (s.a.) en çok hadîs rivâyet edenlerdendir. Hicrî 63 yılında vefât etmiştir. Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lami'n-nübelâ*, III, 168-172.
2. Buhârî, Büyû', 78; Müslim, Müsâkât, 81-83, 85, 90; Ebû Dâvud, Büyû', 12; Neseî, Büyû', 50; İbn Mâce, Ticârât, 48; Dârimî, Büyû', 410; İbn Hanbel, II, 262, 427.

ON YEDİNCİ HADÎS

İSM-İ A`ZAM

Esmâ binti Yezîd'den[1] rivâyete göre Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur: *«Allah'ın ism-i a`zamı şu iki âyette geçmektedir*[2]*: Biri:* "***İlâhınız bir tek Allah'tır. O'ndan başka ilâh yoktur, O Rahmândır Rahîmdir***"[3] *âyeti, diğeri ise Âl-i İmrân'ın başındaki:* "***Elif Lâm Mim. Hayy ve Kayyûm olan Allah'tan başka ilâh yoktur***"[4] *âyetleridir.»* Bir başka rivâyet şöyledir: *"Allah'ın ism-i a`zamı Âl-i İmrân'ın başında ve Hadîd sûresinin baştarafındadır."*[5]

Büreyde'den[6] gelen bir rivâyete göre Allah Rasûlü şöyle duâ eden bir adam duydu: İlâhî, Sen'in Allah olduğuna, Sen'den başka ilâh bulunmadığına şâhidlik ederim. O Allah Tek'tir, Samed'dir, baba ve oğul olmaktan uzaktır. O'na denk hiçbir kimse yoktur. Bunun üzerine Allah Rasûlü buyurdu ki: "*Nefsim kudret elinde bulunan Allah'a andolsun ki bu kişi, duâ edildiğinde icâbet olunan, istenildiğinde verilen ism-i a'zamla Allah'a duâ etmiştir.*"

Enes'in rivâyet ettiği bir hadîs de şöyledir. Mescidde namaz kılan bir adam şöyle duâ etmişti. "İlâhî hamdın ancak Sana âid olduğunu bilerek hamd etmek isterim. Sen Mennân'sın, Sen'den başka ilâh yoktur, göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısısın, Sen celâl ve ikrâm sâhibisin ey Hayy ve Kayyûm olan Allah!" Bunları duyan Hz. Peygamber, ashâbına doğru dönüp yemîn ederek önceki hadîste geçen sözlerine benzer sözler söyledi.[7]

Hadîslerin İşârî Mânâları ve Tasavvufî Yorumları

Bilesin ki bu hadîslerin şerhine ve ihtivâ ettiği sırları açıklamaya başlamadan önce, daha sonra anlatılacak olanları anlamaya anahtar niteliğinde temel esaslarla ilgili genel bir mukaddimeye ihtiyaç vardır. Yapacağımız bu açıklamalar aynı zamanda esmâ-i ilâhiyye mertebelerine muttalî olmayı sağlayacak; esmâ-i ilâhiyyenin izâfet, nisbet, sıfat ve fiillere göre derecelerinin farkını kavramaya yarayacaktır. Derim ki:

Etemm/en tam ve a'lâ/en yüce şühûd ile büyük tahkîkî marifetin zât-ı mahz itibâriyle Hakk'ın şânında ifâde ettiği anlam şudur: Mutlak mânâda zât-ı ilâhîyye üzerine bir şeyi sâdece selb/nefy ya da isbât veya nefy ve isbâtın ikisi birlikte ya da münhasıran cem' ya da îcâdın gereğini taakkul veya başka vasıfla taayyün/sınırlama gerçekleşmez. Çünkü Hakk'ın zâtî durumu bunlardan birine ya da başka bir şeye münhasır değildir. Aksine zât-ı ilâhiyye bütün zıdları kabûl eder ve onları gerçekleştirir. Aynı şekilde ahkâm ve vasıflardan onun vasfı olarak bilinen her şey zât-ı ilâhiyye ile sâbit olur.

Bütün taayyünâta, esmâ, sıfat, nisbet, izâfet, muhtelif cihet ve itibârlara şâmil olması bakımından bunların hepsi tek ayndandır. Vahdet ya da kesretin bu taayyüne nisbeti eşittir. Çünkü bilinen vahdet ve kesret ondan ayrılmıştır. O'nda hasr yoktur/sınırsızdır, zabt yoktur/ kuşatılamaz, aynı zamanda bir açıdan onda hasr ve zabt tenzîhi de yoktur. Kül ordadır. Orada kül ve cüz ayırımı da yoktur; orada "orada" diye bir şey de yoktur.

Allah Subhânehû ve Teâlâ, yüce kitâbında bu temel esasa bazı yerlerde dikkat çekmiş ve şöyle buyurmuştur: "***Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir.***"[8]; "***Dikkat edin ki o Allah (ilmiyle ve kudretiyle) her şeyi kuşatmıştır.***"[9] Allah her zerrenin ve daha küçük olanın zâhirini bizzat kuşattığını, yine her şeyin bâtınını O'na yetecek özelliği ile ihâta ettiğini belirtmektedir. Bir şey ile beraber olanın onun zâtını sınırlayacağında şüphe yoktur. Çünkü beraber bulunan birlikte bulunduğunu sınırlar. Bu yüzden Allah: "*Nerede bulunursanız*" buyurarak orada veya başka yerde bulunmakla hasredilmiş olmamaktadır. Bu yüzden ben diyorum ki:

Hak her taayyün edende mutlak ve gayr-i müteayyin olarak taayyün etmiştir. Bu yüzden Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur. "***Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı O'dur.***"[10]

Âyette Allah'ın beşin altıncısı oluşu lâ-taayyün itibâriyledir. Beş ile beraber bulunmaya âid bir hasrın olmayışı, yukarda geçtiği gibi itibârîdir. Bu açıdan O'nun künhünü tam olarak tanımak mümkün değildir. Nitekim Allah Teâlâ: "***İnsanlar ilim ile O'nu ihâta edemezler***"[11] buyurmuştur. O'nunla ilim nefyedilmemiştir; çünkü O, taayyün ve meşhûdu itibâriyle malûmdur. O'nu ilimle ihâta etmenin nefy edilişi, ihâtanın mümkün olmayışındandır. O mutlak oluşu ve adem-i taayyünü itibâriyle ne zaman bilinirse o durum itibâriyle mârifet-i tâmme ile bilinmiş olur. İmkânsız olan ihâtadır, başkası değil. Nitekim mârifet-i ilâhiyye konusunda yaratılmışların en mükemmeli olan Peygamberimiz duâ ve münâcâtında şöyle duâ ve senâda bulunmuştur: "*Seni hakkıyla senâ edemem, Sen'de bulunanın künhüne ulaşamam.*"[12]

Hz. Peygamber bu ifâdeleriyle mârifeti değil, ihâtayı nefy etmiştir. Olaylara basîretle bakana şurası gizli değildir ki: Durumu böyle olan bir zâta, O'nun mutlak hakîkatine tam bir mutâbakatla delâlet edecek isim koymak mümkün değildir. Ki bu isimlerden O'nun vasıf, hüküm, mertebe ya da itibârî durumu değil, sâdece zâtı anlaşılsın. Böyle bir şey muhal/imkânsızdır.

Ayrıca şunu da bilmen gerekir ki, ibârelerin tazammun ettiği mânâlar, bahse konu ibârelerden daha geniş olsa da, ibârelerin sûretler/kalıplar ile irtibâtı sebebiyle sınırlıdır. Bu taayyün/sınırlılık, taakkul edilebilen mânâlar üzerinde zâid bir biçimde olur. Mânâlar bu taayyünler sâyesinde birbirinden ayrılır. İbâre/söz ise taayyün eden şeyler için olur. Hakk Teâlâ ise lâ-teayyün özelliği itibâriyle mutlaktır. Orada ne isim, ne sıfat, ne hüküm ne de bir başkası söz konusudur.

Sonra bilesin ki, mânâların mefhûmunu cem' eden mânânın bunlara nisbeti, nevi ve şahıslara nisbet edilen bir cins gibidir. Burada saygın bir sır vardır. O da âriflerden her birine nisbetle ulaşılan mârifetin nihâyetidir. Ârif yaşadığı bir âcizlik ya da zan sebebiyle bir şeyin mârifetinin nihâyetine ulaştığı düşüncesiyle duraksar. Öyle olunca mânâlar takyîdâttan/sınırlamalardan kurtulamaz. Açıkladığımız gibi taayyün, sûretlerini aşamaz/dışına çıkamaz. İbâre/anlatım dünyâsı ise evleviyetle böyledir. Çünkü ibâre âlemi, feleği/alanı dar, sınırlamaları çok olan bir âlemdir.

Yukarıda geçtiği üzere akıllı olan bir kimse Allah'ın sâdece zâtına uygun bir şekil delâleti sebebiyle en büyük isim sayılan ism-i a'zamın sâbit büyüklüğünü nasıl haber versin? Ancak şu kadar var ki Allah Teâlâ'nın böyle bir isminin bulunması imkânsız görünüyorsa da O'nun

fiil, sıfat, nisbet, izâfet mertebelerinde büyük isimleri vardır. Ülûhiyet ahkâmı ise "îtibârat" adıyla anlatılan şeylerdir. Onlar da inşâallah daha sonra sırlarını açıklayacağımız üzere nebevî haberlerde zikredilen hususlardır. Derim ki:

Esmâ-i ilâhiye beşe ayrılır. Ancak bunlardan biri lâfız ve yazıya dâhil olmayan kısımdır. Bununla birlikte ben isimlerin dört bölümünü anlattıktan sonra ona da işâret edeceğim. Dört bölümün ilki Kitâb-ı Azîz'de: "***Gaybın anahtarları O'nun katındadır, O'ndan başkası onları bilemez***"[13] âyetiyle işâret edilen "*mefâtîhu'l-gayb*"; yâni gaybın anahtarları derecesidir. Bunun da beş mertebesi bulunmaktadır: İlki gayb hazreti/mertebesi: Hakk'ın ilmindeki eşyânın sûretiyle âyân ve hakîkatlerden tecrîd olunmuş mânâları kuşatan mutlak gayb âlemidir. Bunun mukâbili âlem-i şehâdettir. Gayb ile şehâdet âlemi arasında mutlak misâl âlemi vardır. Burasının bir de orta noktası vardır. Ruhlar âlemi bu vasat ile gayb arasındadır. Çünkü ruhlar âleminin gayb âlemine nisbeti daha güçlüdür. Şehâdet âlemiyle vasat âlemi arasında mukayyed olan misâl âleminin şehâdet âlemine nisbeti daha güçlüdür. Bunların dışındaki mertebelerin hepsi bu beş küllî mertebeye tâbî olarak onun fer'i konumundadır anla!

Âyetteki: "***O'ndan başkası onları bilemez***"[14] sözü, Allah'tan başka onları bizzat bilen olmadığı mânâsıyla açıklanmaştır. Ancak bazen birileri Allah'ın tarif ve i'lâmıyla/bildirmesiyle bunları bilebilir. Allah'ın kullarından buna muttalî kıldıkları vardır. Nitekim Allah'a and olsun ki biz ehlullahdan kendisinin nerede, ne zaman öleceğini; hâmile kadının hâmilelik döneminde ve hatta daha önce rahminde olanı bilen kişiler gördük. Vâkıa Nebî (s.a.) "kendisine kıyâmetin ne zaman kopacağını" soran kimseye: "*Kıyâmet, Allah'tan başkasının bilemediği gayba âid beş şeyden biridir*"[15] buyurmuş sonra da şu âyeti sûrenin sonuna kadar okumuştu: "***Kıyâmetin ne zaman kopacağı bilgisi Allah katındadır.***"[16]

Gayb konusunda az-çok bir bilgi hâsıl olunca bu ve yukarıda zikri geçen "*gaybın anahtarları O'nun katındadır*" âyetinin bizim anlattıklarımızı tefsîr ettiği bilinmiş oldu. Bunlardan murâd işâret ettiğimiz mânâ olmamış olsaydı bilginin mevcûdiyetinden sonra iki âyet ve hadîsteki ilimle mefhûm arasını cem' etmek mümkün olmazdı. Birileri Hakk'ın kendisini muttalî kıldığı ve marifetiyle tahkîka erdirdiği bilgiyi savuşturmaya güç yetiremediği gibi âyetlerin ve hadîsin mânâsını inkâra kalkışamaz. Böylece murâdın, anlattığımız şekilde olduğu ortaya çıkmaktadır. Dikkatle anla! Sonra derim ki:

Hakâiku'l-mefâtih/anahtar hakîkatler, anahtarlıklarının mâkûliyeti açısından birbirinden ayrıdırlar. Bazen anahtar oluşları ve nasıl açacakları bilinmez. Bazen ise anahtar oluşları görmezden gelinse bile hakîkatleri bilinmez, nasıl açıp açmayacakları da bilinmez.

Feth-i evvel/ilk açılış gerçekleşti ve mâzî oldu. İlk açılış var olmanın (îcâd) başlangıcıdır. Müşâhede ehli olan kişi şu an -Hak kendisini anahtarlar ve feth üzerine muttalî kılmışsa bile- o ancak ilk fethe benzer bir feth ile bilir ve müşâhade eder. Yoksa ilk fethi müşâhade edemez. Çünkü o, kevn ile gerçekleşmiş ve mâzî olmuştur. Eğer bu feth hâli takarrur ederse bilesin ki işâret edilen anahtarlar Allah'ın zât ismidir. Bu isimler, her ne kadar daha önce yukarıda anlattığımız gibi her vecihden tam bir mutâbakatla onlara delâlet etmese de pek çok vecihden zâta delâlet eden yönleri vardır. Geri kalan isimlere nisbetle daha tamdırlar. Anlatılması konusunda vaadde bulunduğumuz beşinci kısmı ise, Allah'ın kullarından ancak kemâl ehli olanlar bilir, onu başkalarına anlatmazlar. Allah ile aralarında bir başkası olmadığında Allah'a o isimle teveccüh ederler. Bu isimler itibâriyle Hakk'ın ilk oluş sırrı ile îcâdî tesirinin ilkliği zuhûra gelir. O isimlerden ve onlar sâyesinde itibârî varlıklar, mertebeler, nisbet ve izâfetler çoğalmıştır.

Esmâ-i ilâhîye itibâriyle zât mertebelerinin ilki ülûhiyettir. Ülûhiyyet mertebesi, zât hazretine/mertebesine göre gölge mesâbesindedir. Ülûhiyyet'in esası sayılan esmâ/Hayy, Âlim, Mürîd, Kâdir isimleriyle işâret edilen zât ismine göre gölge gibidir. Ülûhiyet hakîkati isimlerinin en büyüğü, "Allah" ismidir. Ülûhiyet isimlerinin anası sayılan isimlerden en yüce olanı ise "Hayy" ismidir. Nitekim Hakk'ın kendisiyle adlandırıldığı her isim, isim ya da sıfat itibâriyle zâtının tanınması içindir. Gayb anahtarları tâbir edilen zâtî esmâya tâbî olarak Hakk'ın mârifetinden nasîb alan kimse, Hakk'ı onunla tanıtır. Hakk'ın diğer ülûhiyet isimleri ise zikri geçen dört isme tâbidir. Ülûhiyet hakîkatini târif için vaz' olunan Allah ismi, ahadiyet-i cem' itibâriyledir. Ben zât isimleriyle, ülûhiyet hakîkatinin ismine -ki o da diğer isimlerden sonra zikredilişine nisbetle ism-i a'zamdır- dikkat çektikten ve ülûhiyetin ana isimlerinin Hakk'ı tarifte en büyüğünün Hayy ismi olduğunu bildirdikten sonra derim ki: Hakk Teâla Kitâb-ı azîzinde isimleri üç kısma ayırmış; Allah adını zât mertebesinin tanıtımında saymış ve O'nu ortaktan ve ortaklıktan tenzîh ederek şöyle buyurmuştur: ***"O Allah ki O'ndan başka ilâh yoktur. Görüneni ve görünmeyeni bilir. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir."***[17]

Bu isimler, var olan ve var eden ilâh olması bakımından Hakk'ın zâtına muzâf isimlerdir. Sonra Allah Teâlâ bu isimlere, ülûhiyet sıfatlarına âid bazı isimler ekleyerek şöyle buyurmuştur: *"O Allah ki O'ndan başka ilâh yoktur. Melîk ve Kuddûs'tür."*

Bu âyette selb ve isbât sıfatları cem' olmuştur. Bunların ardından Allah Teâlâ fiilî isimlerden bazılarını zikretmiştir. Sıfat ve zât isimlerini müteâkip ülûhiyet mertebesindeki en yüce isimleri tanıttıktan sonra bilmek gerekir ki: Fiil mertebesinde ism-i a'zam, ism-i Kâdir ve

Kadîr'dir. Çünkü Hâlık, Bârî, Musavvir, Kâbid, Bâsit ve benzeri isimler Kâdir isminin mahfazası gibidir. Ülûhiyet açısından Hakk'a muzâf olan isim ve sıfatların anası/esası Kâdir ismidir. Kâdir ismi dışındaki esmâ O'na rücû eder ve O'na tâbî olur. Nitekim fiilî isimlerin, ism-i a'zam oluşu sebebiyle, Kâdir ismine tâbî olduğunu daha önce söylemiştim.

Aynı durum son üç isim -ki onlar Raûf, Vedûd ve Atûf isimleridir- için de geçerlidir. Bu üç isim ve benzerleri "Mürîd" ismine tâbidir. Hasîb, Rakîb, Şehîd ve benzeri isimler de Alîm ismine tâbidir. Bütün bu hükümler Hayy isminde toplanır ve bilakis ondan dal budak salar. Hayy ismi isimlerin cem'iyyet makâmıdır. Şeyhimiz İmâm-ı Kâmil[18] (r.a.)Hayy isminin Faâl sıfatının ürünü, bütün isimlerin sübût şartı ve Hakk'a izâfesinin sıhhat gerekçesi olması sebebiyle şunları söylemiştir: Tahkîk açısından Hayy ve Kayyûm iki isimden mürekkeb bir isimdir ve bu isim, etkisi umûmî ism-i a'zam cüzlerindendir. Nitekim elif, dâl, zâl, râ, zâ ve vav harfleri nasıl ismi oluşturan cüzler ise bunlar da öyledir. Ben derim ki:

Bilesin ki, el-Hayyü'l-Kayyûm ile birlikte bu harfler ve ismin diğer cüzleri kudretin anlamına tutulmuş bir ayna, bir şeye mutâbakatla delâlet eden isim gibidir. Bu yüzden kendisiyle teveccüh edilen her şeyde etkilidirler. Bu konuda denilmiştir ki, el-Hayyü'l-Kayyûm ismi diğer esmâ-i müessireden çok daha yücedir, her ne kadar burada müessir başka isimler olsa da...

Diğer isimler, kuşlar ile yırtıcı hayvanlar ve deniz hayvanlarına tesîr eder; ya da havadan başka, suda ve ateşte bulunan cin ve bunlara

benzer özel cins ve türlere tesir eder. Fakat bu isim diğerlerinden farklı olarak bütün cins ve türlerde genel olarak müessirdir. Bunun sırrı ise şudur: Bu isimlerin dışında kalan isim, bu ismin ifâde ettiği anlam açısından Hakk'a müstenid nevîlerde müessirdir. Çünkü Hakk bu sâyede tanınır/bilinir. Görmez misin ki hüdhüd kuşunun en engin sıfatı su mekânlarını tanımak ve böyle yerlerde yerin altındaki haşerelerin hareketini hissetmek olduğundan Hakk'ı bu yolla tanımış ve O'nu bu vech ile tâzim etmiştir. Bu yüzden Süleyman (a.s.) hüdhüde şöyle seslenmiştir: "***Yeryüzünde ve göklerde gizleneni açığa çıkaran/nebât bitiren Allah'a secde etmiyorlar mı? O gizlediklerinizi ve açığa vurduklarınızı bilir.***"[19]

Âdem'e secde ile emrolunan melekler de aynı şekilde Hakk'ı kendi sözleriyle zikrederek demişlerdi ki: "***Biz Seni hamdinle tesbîh eder, Seni takdîs ederiz.***"[20] Âdem ise şu âyette ifâde edildiği gibi bu özellikleri cem' eden bir husûsiyete mazhar oldu: "***Allah Âdem'e isimlerin hepsini, öğretti.***"[21]

Bunun içindir ki Allah Âdem'e Kâbe'yi tavâfı emredip binlerce meleğin daha önce Kâbe'yi tavâf ettiğini haber verince Âdem meleklere sordu: "Sizler bu beyti tavâfınız esnâsında ne diyordunuz?" Melekler dediler ki: "Biz tavâfta şöyle diyorduk: *Sübhânallahi ve'l-hamdülillâhi velâ-ilâhe illâllahu vallahu ekber*/Allah'ı tesbîh ederiz. Hamd Allah'adır, O'ndan başka ilâh yoktur, Allah en büyüktür." Âdem dedi ki: "Ben sizin söylediklerinize şunları ilâve ediyorum: *Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh*/Her türlü kuvvet ve kudret Allah'a âiddir." "Havkale" denilen bu ilâve Hak ile müştereklik taşıyan hilâfet dilidir. Bu ifâdeler ancak hilâfetle görevlendirilen nâib için sahîhdir. "***Ancak Senden yardım dileriz***"[22] ifâdesine benzer.

Peygamberimiz haber vermiştir ki: "*Kul: «İyyâke ne'budu ve iyyâke nestaîn*/Ancak Sana kulluk eder ve ancak Sen'den yardım dileriz» *deyince Allah Teâlâ buyurur: Bu benimle kulum arasındadır.*"[23] Bu ifâde ile havkalede olduğu gibi kul ile Hak arasındaki iştirak durumu ortaya

çıkmaktadır. Bu bölümü iyice anla ve düşün! Eğer bunu düşünür ve anlarsan büyük isimlerle diğerlerinin sırlarının çoğunu anlamış ve kavramış olursun. Her varlığa nisbetle onun bir ism-i a`zamı bulunduğunu, bunun da varlığın Hakk'a istinâdını gösteren anlamdan alınmış ismin sûretinden ibâret olduğunu anlarsın. İnsan, cin, melek ya da onların dışında her varlığın ism-i a`zamı, o varlığın Hakk'a dâir mârifetinin nihâî sınırıdır. Yine anlarsın ki Hz. Peygamber'in duyduğu o sahâbîler Allah'ı zikretmekte ve O'ndan istemekteydiler. Allah Rasûlü onların, kendisiyle duâ edildiğinde icâbet olunan, bir şey istendiğinde verilen ism-i a`zamla Allah'tan istekte bulunduklarını haber vermektedir. Şu kadar var ki bu durum, insanların zihinlerinde istikrar kazandıktan sonra, duâlarında Allah'ın adını zikredenlerin kullandıkları isimler farklı farklı olmaktadır.

İsm-i a'zam bir tânedir. Böyle olunca bu muhtelif kavramlarla onlardan gelen farklı rivâyetleri "şu ism-i a'zamdır" diye nasıl bir noktaya cem edebiliriz? Hz. Peygamber'in sözünün sırrı ve târifi şuna delîldir ki: Peygamberimiz'in mârifet-i ilâhiyyesi kemâle, halkın mârifet-i ilâhiye bilgisinin son noktasına ulaşmış, onların Hakk'ı vasfettikleri şey ile istidlâlin kemâline ermiştir. Bu rivâyetlerden ve tariflerden murâd, bizim anlattığımız şekilde olmasaydı, orada bir tür tenâkuz vehmi oluşurdu. Çünkü onların zikrettikleriyle Rasûlullahın "*ism-i a'zam bir tanedir*" lâfzının mânâsından çıkan anlamı cem' etmek mümkün olamazdı.

Sonra bilesin ki isimlerinin en büyük olanı ile ilgili tanıtımın özel bir başka mertebesi daha vardır. Çünkü "isim" kelimesi alâmet anlamına gelen "sime" kökünden türemiş olunca isim aynı zamanda müsemmâ için bir tanıtıcı gibi olur. Nitekim delîl de medlûle götüren bir yol göstericidir. Tazammun ettiği târifi tam olan isimler tazammun ettiği târifi nâkıs olanlara nisbetle daha büyük (a'zam) sayılır. Bu esasları zihnine yerleştirirsen Allah Rasûlü'nün şu sözündeki sırrı daha iyi anlarsın. İsm-i a'zam Allah'ın şu kavlindekidir: "***Sizin ilâhınız tek bir ilâhdır. O'ndan başka ilâh yoktur. O Rahmândır, Rahîmdir.***"[24] Âl-i İmrân ve Hadîd sûresinin baş tarafındaki ibârelerde yer alan ism-i a'zam ifâdesi târif cihetindendir, perdeli insanların

zihinlerinde yerleştiği şekilde tesir cihetinden değildir. Çünkü tesir konusundaki ism-i a'zamlık meselesine daha önce işâret edilmişti.

Ebû Yezîd'e[25] (r.h.) "ism-i a'zam"dan soruldu. Dedi ki: "Siz bana O'nun asgar/en küçük olan ismini gösterin, ben size a'zam/en büyük olanını göstereyim." Allah'ın isimlerinin hepsi büyüktür. Sâdık ol ve bu isimlerden hangisine yapışırsan o isim senin için faâl olur.

Hakk'a teveccüh eden her kimsenin sadâkati Hakk'ı tanımadaki son noktada bulunan isim itibâriyledir. O isim artık ona nisbetle ve Hakk'ın fiili itibâriyle onun ism-i a'zamıdır. O isme göre teveccühündeki sadâkatle iş yapar. Şunu da bilmek gerekir ki, târif ve delâlete âid büyüklük iki kısma ayrılır. Birincisi telâffuz ve yazıya dâhil bulunan yukarıda dikkat çekilen âyetlerle işâret edilendir. Ki bununla: "*Sizin ilâhınız birdir*" ibâresiyle Âl-i İmrân ve Hadîd sûrelerinde geçen âyetleri kasd ediyorum. İkincisi ise pek çok bakımdan telâffuz ve yazıya dâhil bulunmayan insân-ı kâmile has beşinci kısımdır. İnsân-ı kâmil mertebesi cem', ahâdiyet ve berzahiyyet itibâriyle Hakk hazretine zât, sıfat, fiil ve mertebe itibâriyle tam olarak delâlet etmektedir. Ancak şu kadar var ki bu delâlet, lâfız ve yazıya dâhil olan delâlet türünden değildir.

Bunu bil ve zihninin celbettiklerinden hatıra gelenleri düşün; böylece bu hadîslerin sırrını ve mânâsını, ism-i a'zamın mertebelerini anlarsın. Şu kadar var ki bu sırlar sayılamayacak kadar çoktur. Doğruya ileten Allah'tır.

1. Esmâ bint Yezîd b. es-Seken el-Eşheliyye, Muaz b. Cebel'in halasının kızıdır. Müslüman oldu ve Rasûlullah'a bey'at etti. Ondan hadîsler rivâyet etti. Rasûlüllah ile bazı seferlere katıldı. Yezîd b. Muâviye'nin saltanatı dönemine kadar yaşadı. Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, II, 296-297.
2. Ebû Dâvud, Vitr, 23; İbn Mâce, Duâ, 9; Dârimî, Fazâilu'l-Kur'an, 14,15; İbn Hanbel, VI, 461.
3. el-Bakara, 2/163.

4. Âl-i İmrân, 3/1-2.
5. el-Hadîd, 57/1-4.
6. Büreyde (Berîde) b. Hasîb b. Abdullah b. Hâris, hicret senesi müslüman oldu. Muhâcir olarak kayıtlarda geçmektedir. Basra'da bir müddet ikâmet etti. Hz. Osman zamanında Horasan seferine katıldı. Hicrî 66'da vefât etti. Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, II, 469-470.
7. Ebû Dâvud, Vitr, 23.
8. el-Hadîd, 57/4.
9. Fussilet, 41/54.
10. el-Mücâdele, 58/7.
11. Tâhâ, 20/110
12. Müslim, Salât, 222; Ebû Dâvud, Salât, 148.
13. el-Enâm, 6/59.
14. el-Bakara, 2/255.
15. Buhârî, Îmân, 37.
16. Lokman, 31/34.
17. el-Haşr, 59/22.
18. Bu zât, müellifin üstâdı olan Muhyiddîn İbn Arabî'dir.
19. en-Neml, 27/25.
20. el-Bakara, 2/30.
21. el-Bakara, 2/31.
22. el-Fâtiha, 1/5.
23. Müslim, Salât, 31.
24. el-Bakara, 2/163.
25. Ebû Yezîd Bistâmî, asıl adı Tayfur b. Îsâ b. Şurûsandır. İlk devir zâhid sûfîlerindendir. Hicrî 261'de öldü. Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 86-89.

ON SEKİZİNCİ HADÎS

KAZÂ ve KADER'İN GERÇEKLEŞMESİNDE DUÂNIN TESİRİ

Ümmü Habîbe'den[1] gelen sahîh bir rivâyette şöyle sâbit olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.) Ümmü Habîbe'yi şöyle duâ ederken duymuştu: "Allah'ım, beni eşim Rasûlüllah, kardeşim Muâviye, babam Ebû Süfyan'dan yararlandır." Allah Rasûlü buyurdu: "*Sen maksûm olan erzâkı; yâni asla zamanından ve mahallinden önce gelmeyecek ve zamanından ve mahallinden sonraya bırakılmayacak bir şeyi istedin. Keşke Allah'tan seni kabir ve cehennem azâbından kurtarmasını isteseydin. Başarının sâhibi Allah'tır.*"[2]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bu hadîs mânâsı müşkil hadîslerdendir. Çünkü Hz. Peygamber'den şöyle bir rivâyet de gelmiştir: "*Her şey, hatta âcizlik ve zekîlik kazâ ve kader iledir.*"[3] İslâm âlimleri kazâ ve kaderin hükmünün her şeye şâmil olduğunda varlıkların sıfat, fiil, hâl ve benzeri her durumuna dâhil bulunduğunda görüş birliğindedir. Öyleyse Allah Rasûlü'nün hadîste geçen duâdan nehyeden davranışı ile kabir ve cehennem azâbından kurtulmayı taleb etmeye teşvîki arasında ne fark vardır?

Bilmek gerekir ki mukadderât iki türdür: Biri küllî olan, diğeri ise cüz'î ve tafsîlî olan. İnsana hâs küllî mukadderât hakkında Allah Rasûlü şunu haber vermekte ve dört şeyin mukadderâta bağlı bulunduğunu belirtmektedir. Onlar da ömür, rızık, ecel ile şakîlik ve saîdlik konusudur. Allah Rasûlü cenînin yaratılışını anlattığı bir başka hadîste bunu şöyle haber verir: "*Cenîne dördüncü ayda melek gelir ve rûhunu nefh eder ve der ki: Ya Rabbi bu dişi mi, erkek mi, şakî mi saîd mi, rızkı ne, ameli ne, eceli ne? Hakk Teâlâ imlâ eder; melek de yazar.*"[4] Allah Rasûlü devamla: "*Rabbin yaratılışı, huyu, rızkı, eceli, saîd ya da şakî oluşu tamamlamıştır.*"[5]

Allah Teâla cüz'iyyât hakkında şöyle buyurur: "***Ey insanlar ve cinler, yakında hesâbınızı görmek üzere size yöneleceğiz***"[6] Anla! Cüz'î-tafsîlî gerekler münhasıran/tam olarak bilinmedikleri için zikredilmeleri taayyün etmemiştir. Bunların bir kısmının zuhûru ve insanda husûlü bir takım sebep ve şartlara bağlıdır. Bazen duâ, kesb, sa'y ve çalışma bu cümleden olabilir. Bunların husûlü diğer dört meselesinin aksine bir takım şart ya da şartların oluşmasına bağlıdır. Dört meselede insana âid bir şey yoktur. Bu konuda iş yapan insanın, ya da gayrının kasd, eylem ve gayretinin dahli yoktur. Aksine bunlar Allah'ın ezelî bilgiye taalluk eden ve O'nun sâbit ve sâbık ebedî hükmü ve ilminin gereği; kazâ ve kaderinin sonucudur.

Allah Rasûlü'nün yapılmasını yasakladığı duâ ile yapılmasını teşvîk ettiği duâ arasındaki fark işte budur. Sen bu inceliği düşün, ki ben sana ilim ve sırlar konusunda tedrîcen önemli bilgiler anlattım. Eğer sen onlara dikkat edersen emir, nehiy, nasîhat, tergîb, terhîb, teşrîk ve diğer konulardaki sırların cümlesini bilirsin. Allah hakkı söyler ve dilediğini doğru yola iletir.

1. Ümmü Habîbe, Ebû Süfyân'ın kızıdır. Peygamberimiz'in (s.a.) eşlerinden ve mü'minlerin annelerindendir. Muâviye'nin kız kardeşidir. Bazı hadîsler rivâyet etmiştir. Kardeşleri halîfe Muâviye ve Anbese kendisinden rivâyetlerde bulunmuştur. Hicrî 44'te vefât etmiştir. Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, III, 218-223.
2. Müslim, Kader, 3, 33; İbn Hanbel, I, 390, 403, 433, 445, 466.
3. Müslim, Kader, 18.
4. Buhârî, Bedu'l-halk, 6; İbn Hanbel, V, 96, 103, 106.
5. İbn Hanbel, V, 197.
6. er-Rahmân, 55/31.

ON DOKUZUNCU HADÎS

ZİNÂNIN HARAM OLUŞUNUN ve ŞER'Î HADLERİN SIRRI

Allah Rasûlü'nden şöyle buyurduğu sâbit olmuştur: "*Kulunu zinâ ederken gören Allah'tan daha gayûr/kıskanç kimse yoktur.*"[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bu hadîsin sırrı konusunda âniden gönlüme şöyle bir vârid/düşünce geldi: Kıskançlığın ortaya çıkışının ve müessir oluşunun sebebi bizzat yasaklanan fiilin kendisi değildir. Aksine kıskançlığı gerektiren şey, rubûbiyet makâmı ile müşterek özelliğe bürünmektir. Çünkü tasarrufta mutlak serbestlik ve işi yapanın herhangi bir engel, sıkıntı ve bağ ile karşılaşmadan murâdına ulaşması rubûbiyet/rablık özelliklerindendir. Rabb hiçbir engel ve hacr ile karşılaşmadan dilediğini yapar. O'nun dışındakilerin ise bağlanmak ve hacr özellikleri vardır. Kişi ne zaman tahcîr sıfatlarından kurtulmak ister, irâdesinin gereği mutlak tasarruf taleb ederse rubûbiyet sıfatlarında Hak Teâla'ya müştereklik talep etmiş ve O'nun yüceliğiyle çekişmeye girmiş olur. Şüphesiz bu durum inâyet-i ilâhiyye yetişmezse ilâhî gadap ve cezâyı gerektiren gayret/kıskançlık hükmünün zuhûr sebebi olur. Zinâ suçuna vurulan yüz değnek, sınırları çiğnenen rubûbiyet mertebesi hükmünün temel esâsı sayılan esmâ-i ilâhiyye sayısına denktir. Ahâdiyyet sıfatının galebesi, zâtî ve ilk olanın hükmünün şefâati sâyesinde değnek cezâsı bekârlara mahsustur.

Bu ahkâm evlilerde ademe müncer olduğundan recm sûretiyle öldürmek gerekir. Bu durum hazret ahkâmının tefsîrine benzer. Sen bu cezânın şerîatın sır anahtarlarından büyük bir anahtar olduğunu anlarsan, her durum ve belli sayıların şerîatta rabbânî bir asla, belli bir tertîbe râci ve gerçeklere mutâbık olduğunu bilirsin.

1. Buhârî, Küsûf, 2; Müslim, Tevbe, 32-36; Tirmizî, Deavât, 95; Neseî, Küsûf, 11; Dârimî, Nikâh 38; İbn Hanbel, I, 281, 426.

YİRMİNCİ HADÎS

RAHİMİN/AKRABALIĞIN SIRLARI

Abdurrahmân b. Avf'dan[1]: Rasûlullah'ın (s.a.) şöyle dediğini duydum: "*Allah Teâlâ buyurdu ki: Ben Allah'ım, Ben Rahmân'ım, rahmi/akrabâlığı yarattım ve ona kendi isimlerimden birini ayırdım. Kim akrabâlığı sıla ederse Ben de ona sıla eder/ulaşırım. Kim de akrabâlığı keserse Ben de onunla* (alâkayı) *keserim.*" Ya da şöyle buyurdu: "*Ben de ondan uzaklaşırım.*"[2] Ebû Hureyre'den[3] bir başka rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*Rahm/akrabâlık Rahmân'ın bir dalıdır. Allah akrabâlığa şöyle buyurmuştur: Kim seninle sıla ederse Ben de ona ulaşırım. Kim senden uzaklaşırsa Ben de ondan uzaklaşırım.*"[4]

Bir başka rivâyet şöyledir: Allah Rasûlü buyurmuştur ki: "*Allah mahlûkâtı yaratma işini tamamladığında nihâyet rahm/akrabâlık ayağa kalktı ve Rahmân'ın azamet ridâsından tutunca Allah Teâlâ dedi ki:* "*Ne istersin?*" Rahm/akrabâlık dedi: "*Burası* (alâkayı) *kesmekten sakınma makâmıdır.*"Allah Teâlâ: "*Evet, sana sıla edene vuslat etmemi, senden uzaklaşandan uzaklaşmamı ister misin?*" diye sordu. Rahm/akrabâlık "*evet*" diye kabûl etti. Ardından Allah Teâlâ: "*İşte senin hakkın budur*" buyurdu.[5]

Müslim ve *Buhârî*'nin Hz. Âişe'den[6] naklettikleri bir başka hadîste Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: "*Rahm/akrabâlık, Allah'ın arşında asılıdır ve şöyle demektedir: Kim bana sıla ederse Allah ona vuslat etsin. Kim benden uzaklaşırsa Allah da ondan uzaklaşsın.*"[7] Başarı Allah'tandır.

Hadîslerin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesin ki bu hadîsler her ne kadar rahm/akrabâlık konusuna âid gibi görünüyorsa da her biri başka hadîslerde bulunmayan sırlar ihtivâ etmektedir. Bu hadîsler bütünüyle yüce sırlar, değerli bilgiler ve küllî meseleler tazammun etmektedir ki bunların bilinmesi çok önemlidir. Bu sırların ve hakîkatlerin ilki rahm/akrabâlık hakîkatinin bilinmesidir. Sonra sırasıyla rahmin Rahmân'ın bir dalı olmasının, Rahmân isminin tanınması, rahmin niçin Arş'a asılı olduğunun, rahme sıla etmenin ve onu kat'etmenin anlamının bilinmesi, Rahmân'ın eteğinin ve rahmin Rahmân'ın eteğinden tutmasının bilinmesi, rahmin ayağa kalkıp "bu makâm bağı koparmaktan sığınma makâmıdır" sözünün anlamının bilinmesi, rahmi kat'etmekten Allah'a sığınmanın anlamı ve Hakk'ın bu sığınma talebine icâbetinin bilinmesi, rahmin Arş'ta asılı olduğu halde duâ etmesinin bilinmesi ve bunun hükümlerinin bilinmesi gibi konulardır.

Bütün bu bilgiler, haklarında hiçbir kitapta bir şey yazılmamış sırlardır. Ayrıca ilâhî sırların sübûtunu tazammun bu ve benzeri hadîsleri ve hakâyık-ı vücûdiyyeyi anlatan nebevî haberleri açıklamak üzere bize ehl-i zâhir âlimlerinden herhangi bir kimsenin harekete geçtiği haberi ve bilgisi ulaşmadığı gibi, yüce mükâşefeye, ledünnî bilgilere, nebevî mîrâsa vâris olduğunu söyleyen bâtın âlimlerinden bir kimsenin varlığı bilgisi de ulaşmadı.

Ben inşâallah Allah'ın nîmet olarak beni muttalî kıldığı bilgilere şükrederek ve tahdîs-i nîmet için icmâl ve tafsîl arasını cem' eden bir lisân ile bunları sana açıklayacağım. Yine Allah'ın beni bu tür sırlara muttalî olmada, yarattıklarının en mükemmeli ile iştirâk hâlinde bulunmakla merzûk kılmasına ve beni başkalarından gizlediği bilgilere ulaştırmasına şükrederek Allah'ın teyidiyle derim ki:

Rahme/ akrabâlığa gelince o, tabîat hakîkatinin bir ismidir. Tabîat ise harâret/sıcaklık, bürûdet/serinlik, rutûbet/yaşlık ve yebûset/kuruluk arasını cem' eden bir hakîkatten ibârettir. Bu dört şey aralarında bir zıdlık söz konusu olmadan her birinin aynından ibârettir. Ancak bu dört şeyden her biri her cihetten yekdiğerinin aynı değildir. Bu ayniyet sâdece bazı açılardandır.

Rahmin/akrabâlığın Arş'ta asılı olmasına gelince bu tahkîk ehline göre var olan cisimlerin tabiî olmalarıyla alâkalıdır. Arş bu tabiî cisimlerin ilkidir. Nitekim cennet ve benzeri konularda vârid olan şer'î bilgilerle bu böyledir. Kemâl ehlinin bu konuya kesin şâhidlik eden müşâhedeleri vardır.

Rahmin/akrabâlığın Rahmân'ın bir dalı olması rahmetin, vücûdun/ varlığın bizzat kendisi olmasındandır. Çünkü rahmet-i ilâhiyye her şeyi kuşatmıştır. Her şeyi kuşatan vücûd/varlık her şeyi hatta adem denilen şeyi de kuşatması sebebiyle vücûd diye anılır. Çünkü adem akılda idrâk esnâsında gerçek varlığın mukâbili olarak hüküm verilirken bir çeşit varlık libâsına bürünür, ademin akıldaki taayyünü gerçek vücûdun taayyünü gibidir. Şu kadar var ki iki taayyün arasında fark vardır. Varlığın taayyünü, taakkul eden herkesin kendi zihnindeki taayyününü görmezden gelsek bile, kendiliğinden gerçekleşir. Adem taayyünü ise taakkul edenlerin düşüncesinin dışında kendiliğinden taayyün etmez.

Bilesin ki takarrur ettiği üzere rahmet, vücûd/varlık için bir isim olunca Rahmân, varlığın aynı olması sebebiyle Hakk'ın ismi olur.

Rahmin/akrabâlığın Rahmân'ın bir dalı olması şudur: Varlıklar zâhir ve bâtın olmak üzere ikiye ayrılır. Cisimler varlığın zâhirinin; ruhlar ve mânâlar ise varlığın bâtınının taayyünleridir. Arş ise inkısâm/ayrışma makâmıdır, anlayasın.

Rahmin Rahmân'ın eteğini tutması şu sebepledir: Rahmân ruhlar, mânâlar ve cisimler âlemini kuşatan Rabbânî-vücûdî tecellîden ibârettir. Ruhlar âlemi, varlık ve mertebede cisimler âleminin önündedir. Ruhlar âleminin sebebiyet derecesi açısından rahme nisbeti vardır. Bu da onun için bir yüceliktir. Ruhlar âlemi, hazret-i ilâhiye sûreti açısından ilk yarıdadır. Bu yüzden rahm, Arş'ta asılıdır. Çünkü Arş, cisimler âleminin ilkidir ve bütün zâhirî olanlar onunla, bâtınî olanlardan ayrılır. "Hakv" denilen izârı tutan etek, tabîat âlemi demek olan izâr ile mestûr ikinci yarının başlangıcıdır. Burası bir bakıma avret demek olan tabîata özel tecellîlerinde Hakk'ın istitâr mahallidir. Bu yüzden Âdem'e secde ile emredilen melekler, tabîatı bilmediklerinden insanın tabiî neş'etini hoş karşılamamışlar, hattâ onu kınayarak kendilerini senâ etmişlerdir.

Rahmin/akrabâlığın, sıla-i rahmi kesenlerden Allah'a sığınmasına gelince o, Rabbânî tam kurb makâmı demek olan nefes-i Rahmânî mertebesinden ve ruhlar âleminden kendisine ârız olan temyîz bilinci sebebiyledir. Bu yüzden rahm/akrabâlık, kurbün ardından gelen bu'd hâlinden elem duyar, hissettiği ayrılık sebebiyle Rabbânî yardımın kesilmesinden korkar. Bunun üzerine Hak rahmi, ilâhî ve zâtî ihâta ve beraberlik itibâriyle sırların devamı ve yardımın sürekli olması duâsına bizzat icâbetle uyarır ve rahm bununla sürûra ererek itmînân bulur. Bizzat isteme ânında Hakk'ın duâsını kabûl etmesi sebebiyle sevinir. Rahmin sıla edene duâsı, sıla-i rahmi terk edene bedduâsı süreklidir.

Sıla-i rahim, akrabâlığın yerini bilmek ve değerini yüceltmektir. Çünkü rahim erkânından oluşan mîzaç olmasa, insânî ruh taayyün etmezdi. Cüz'î ve küllî ilim arasını cem' etmek mümkün olmazdı. Aksine rûh-i insânî âlemi, külliyen helâk olurdu. Nitekim Hak Teâlâ bu konuyu şu âyetle bildirmektedir: "***Siz hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı.***"[8] Tabiî oluşum sâyesinde havâss, kuvvet ve âletlerden Hakk'ın tabiî oluşuma tevdî ettiği şeyler insana havâss, ahkâm, rûhânî ve tabiî kelimeler arasını cem' etmek üzere gelir.

Bu cem' sâyesinde neş'et-i tabîiyye, vücûb ve imkân hükümlerini kuşatan berzah mertebesiyle tahkîka vesîle bulur. Ve Hakk'ın karşısındaki benzerlik kemâle ermiş, muhâzât/aynı hizâda bulunma özelliği, sıhhat bulmuş; insan zâhir ve bâtın tam olarak hazret-i ilâhiyye ve âlem sûretiyle zuhûra gelmiş olur. Anla ki bütün bunlar rahmin özelliklerinden anlatılabilecek olanların bir kısmıdır.

Sıla-i rahmi kesenlere gelince; Hak Teâlâ sıla-i rahmi kat' edenle kat'-ı alâka edeceğini haber vermektedir. Kat'-ı rahim, onu ihmal etmekle, yerini bilmemekle ve hakkını zâyî etmekle olur. Çünkü rahmin hakkını zâyî ve ihmâl eden, aslında Allah'ın hakkını zâyî etmiş ve Hak Teâlâ'nın rahme tevdî buyurduğu seçkin isimleri bilmemiş sayılır. Hakk'ın seçkin isimleri rahmin Hakk'a istinâd ettiği ve O'nunla irtibât kurduğu isimlerdir.

Hak Teâlâ katında rahmin yüce bir yeri olmamış olsaydı; kendisine icâbet edeceğini şu sözüyle haber vermezdi. Nitekim: "*Sana sıla-i rahim yapana Ben de ulaşırım. Senden kat'-ı alâka edenden Ben de uzaklaşırım*" kudsî hadîsi bunu ifâde etmektedir.

Son devir hukemâsından/hakîm filozoflarından bazılarının rahmi zemmetmeleri onun değerini bilmeme ve ondan uzaklaşma türünden bir iştir.* Çünkü bu filozofların rahmi karanlık ve kir olarak tavsîf etmeleri, rahmin hükmünden kurtulma ve sıfatlarından soyutlanma talebidir. Bunlar, insan için olacak her kemâlin ancak neş'et-i tabîiyyeden ayrıldıktan sonra olacağını, bu durumun rûhun mizâc-ı tabiî ve semereleriyle birlikte bulunmasının sonucu olduğunu; çünkü insan rûhunun bedenden ayrıldıktan sonra tabiî sûretlerden latîf âlemlerin mazharlarına intikâl edeceğini, bu âlemlerde saîd olanların hepsinin şerîatın vaad ile haber verdiği üzre Hakk'ı görmek için toplanmasının ehl-i cennet adına en büyük nîmet olduğunu bilselerdi Hakk'ı görmenin kendisine bağlı bulunduğu gerçeğini nasıl küçümseyebilirlerdi?

Ehlullâh'ın kâmilleri ve onlardan sonra gelen havâssın durumuna gelince onlar Hakk'ı müşâhede ve O'nu tam tanımakla kurtuluşa erdiler. Bu durum onlara, neş'et-i tabîiyye yardımıyla kolaylıkla gerçekleşmiş oldu. Hattâ onlar kendisinden sonra perde bulunmayan; kâmillerden başkasının durağı olmayan zâtî ve ebedî bir tecellîye ermişlerdir.

Şurası ehl-i kemâlin ittifâk ettiği bir konudur ki, kendisi için neş'et-i tabîiyye hâsıl olmamış bulunanlar ruh tenden ayrıldıktan sonra da bunu gerçekleştiremezler. Nitekim Allah Rasûlü'nün şu sözünde buna işâret vardır: "*Âdemoğlu öldüğü zaman ameli kesilir.*"[9] Bir başka hadîs de şöyledir: "*Ehl-i cennetten bir grup vardır ki Rab onlara gizli olmaz, perdeli kalmaz.*"[10]

---

* Akrabâlık anlamına olan "rahim" ile ana rahmi anlamına "rahim" aynı kelimedir. Burada kasdedilen ikincisidir.

Rahmin ayağa kalkıp duâ etmesi Hakk'a iftikâr/muhtaç oluş özelliğiyle O'na yönelişinden ibârettir. Çünkü Hak halka yardım için olan yönelişini "kıyâm" diye adlandırmış ve şöyle buyurmuştur: "***Herkesin kazandığı şey üzerine kâim olan kimdir?***"[11] Bilesin ki, benim sana bu hadîsin şerhi sadedinde anlatmaya çalıştığım yüce ilimleri, gizli sırları anlamaya çalışırsan kurtulur ve inşâallah felâha erersin.

---

1. Abdurrahman b. Avf, aşere-i mübeşşeredendir. Bedr'e katılan ilk müslümanlardan. Kuraşî ve Zührî nisbeleriyle anılır. Rivâyet ettiği pekçok hadîs vardır. İbn Abbas, İbn Ömer ve Enes b. Mâlik kendisinden rivâyetlerde bulunmuşlardır. Hicrî 32'de vefât etmiştir. Bkz. *Siyeru a'lami'n-nübelâ*, I, 69-92.
2. İbn Hanbel, I, 191, 194.
3. Ebû Hureyre, Allah Rasûlü'nün (s.a.) ashâbındandır. Dört yıl boyunca onun sohbetinde bulundu. Hicrî 57 yılında vefât etti. En çok hadîs rivâyet eden sahâbîdir. Rivâyet sayısı 5374'tür. Bkz. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, II, 578-632.
4. Buhârî, Edeb, 13; Tirmizî, Birr, 16; İbn Hanbel, I, 190, 321, II, 295.
5. Buhârî, Tefsîr, 47; Tevhîd, 35; Müslim, Birr, 16; İbn Hanbel, II, 330, 383, 406.
6. Âişe bint Ebî Bekr, Allah Rasûlü'nün (s.a.) eşi ve mü'minlerin annelerindendir. Hicri 57 senesinde vefât etti. Bkz. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, II, 135-201.
7. Müslim, Birr, 17; İbn Hanbel, II, 163, 190.
8. en-Nahl, 16/78.
9. Müslim, Vasiyyet, 14; Ebû Dâvud, Vesâyâ, 14; Neseî, Vesâyâ, 8.
10. Kaynaklarda bulunamadı.
11. er-Ra'd, 13/33.

YİRMİ BİRİNCİ HADÎS

PEYGAMBERİMİZ'E RABB TECELLÎSİ ve MELE-i A`LÂ ÇEKİŞMESİNİN SIRRI

İbn Abbas'tan[1] rivâyete göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*Rabbim'den bana bir gece bir elçi geldi.*"[2] Bir başka rivâyette şöyle buyurulmuştur: "*Rabbimi en güzel sûrette gördüm. Bana: «Yâ Muhammed!» dedi. Ben de: «Buyur yâ Rabbi!» dedim. Buyurdu ki: «Mele-i a'lânın hangi konuda çekiştiğini bilir misin?» Ben de: «Bilmem.» dedim.* Hz. Peygamber devamla dedi ki: *«Allah Teâlâ iki elini iki omzum arasına koydu da ben O'nun ellerinin serinliğini göğsümde hissettim».*

Ya da şöyle buyurmuştur: "*İki elini sırtıma koydu. Göklerde ve yerde ne olduğunu ya da doğu ile batı arasında ne bulunduğunu bildim. Allah Teâlâ sordu: «Mele-i a'lânın hangi konuda çekiştiğini bilir misin?» Dedim ki:*

«–Evet keffâretler, dereceler, ayakları cemâate yönlendirmek, abdestte parmak aralarına suyu ulaştırmak için hilâllemek ve bir namazdan sonra diğer namaz için bekleme konularında çekişir/yarışır. Her kim bunları muhâfaza ederse hayır üzre yaşar ve hayır üzre ölür. Anasından doğduğu gündeki gibi günahsız olur.»

Allah Teâlâ buyurdu: *«Yâ Muhammed!»* Allah Rasûlü de:

«–Buyur, emret yâ Rabbi» diye karşılık verdi. Allah Teâlâ devamla buyurdu ki: *«–Namazı kıldığın zaman şöyle de: "Allah'ım, Sen'den bana hayır işletmeni, münker/kötü şeyleri terk etmemi ve yoksulları sevdirmeni isterim. Kullarına bir fitne/imtihan murâd ettiğin zaman beni fitneye dûçâr olmaktan koru!"»* Allah Rasûlü devamla şöyle buyurdu:

«–Dereceler; selâmı yaymak, yemek yedirmek, geceleyin insanlar uykuda iken namaz kılmaktır.»[3]

Bu hadîs bir başka sahîh rivâyetle daha gelmiş ve Hz. Peygamber (s.a.) bu rivâyette şöyle buyurmuştur: "*Dün gece rüyâmda Rabbimi genç bir delikanlı sûretinde gördüm. Altından yapılmış bir koltuk üzerinde oturuyordu. Başında altından bir tâc, iki ayağında altından nalinler vardı. Bana dedi ki:*

«–Yâ Muhammed!» Ben de:

«–Buyur emret yâ Rabbi!» dedim. Buyurdu ki:

«–Mele-i a'lâ hangi konuda çekişir?» Dedim ki:

«–Bilmiyorum.» Bir başka rivâyette ise: *«Rabbim bilir» dedim. «Eliyle iki omzum arasına vurdu. Parmaklarının serinliğini göğsümde hissettim. Evvelkilerin ve sonrakilerin ilimlerini bildim. Sonra bana dedi ki»: «Yâ Muhammed, mele-i a'lâ hangi konuda çekişir?»*"[4] Sonra Rasûlüllah, yukarıdaki hadîsin devamını zikrederek cevap verdi.

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesin ki bu hadîs, ilâhî ilimlerden rabbânî sırlardan ve garip meselelerden bir bölümü kapsar ki, o sırlara Allah'ın kullarından nedretle anılacak mukarreb kişilerden başkası muttalî olamaz. Ben Allah'ın izniyle azmettim ki açıklamalarımla ehliyet sâhibi olanları bu hadîsin temel meselelerinden bir grubunu anlamak için uyarayım. Böylece zekî ve fetânet sâhibi kimseler bu meseleler bilinmeden hadîsin mânâsını ve tazammun ettiği bilgi ve sırları kavramanın imkânsız olduğunu bilmiş olsun.

Ben derim ki: Bunların ilki bu tecellînin bilinmesidir. Bu tecellî hangi esmâ makâmında taayyün etmiş ve zuhûra gelmiştir? Hak Teâlâ sûretlerden münezzeh olduğu hâlde, niye sûret-i insaniyede zâhir olmuş ve bu tecellî niye uykuda gerçekleşmiştir? Niçin mele-i a'lânın

çekişmesinden suâl vâkî olmuştur? Burada söz konusu olan, mele-i a'lâ tâifelerinin hangisidir? Bunların burada anılmasından murâd nedir? Niçin çekişiyorlar? El ile vurmanın anlamı nedir? Vurma işi/darb, hangi elle gerçekleşmiştir? Niçin darb iki omuz arasına olmuştur? Niçin Allah Rasûlü, parmakların serinliğini göğsünde hissetmiştir? O parmaklar nedir? Bu darbla hâsıl olan öncekilerin ve sonrakilerin ilimlerinin nev'i nedir? Hadîste evvelkiler ve sonrakiler diye geçen sözden murâd nedir?

Mele-i a'lâ'nın keffâretler, abdest suyunu parmaklara ulaştırmak için hilâllemek, namaz için mescidlere adımları çoğaltmak ve dereceler konusundaki çekişmeleri niçindir? Niçin burada dereceler; selâmı yaymak, yemek yedirmek, geceleyin insanlar uykuda iken namaz kılmak şeklindedir? Bu amellerin tâat konusunda diğer yakınlaştırıcı amellere nisbeti nedir? Tâat diye isimlendirilen ameller kaç derecedir? Hangi kısımları vardır? Mâsiyet olarak isimlendirilen ve keffârete ihtiyaç duyulan günahların derecesi kaçtır? Keffâretin hakîkati nedir? Hadîsin sonunda Allah Rasûlü'ne emredilen şu duânın sırrı nedir: "*Allah'ım Bana iyilikleri işlemeyi; münker olanları terk etmeyi nasîb eyle!..*"[5] Ben "küll"den muttalî olabildiğim, tattığım bu hadîsi tanımadan önce, aynı zamanda bu hadîsin sırlarına muttalî olma sırasında ve bundan sonra vârid olan muâyene/müşâhede ettiğim şeyleri anlatacağım. Önce Allah'ın dilemesi ve yardımıyla tecellînin sırrını bu hadîs üzerine olan sözün aslını, onu kuşatan şeyleri fasıl-be-fasıl anlatarak derim ki:

Bilesin ki bu tecellî Rab ismi hazretinden/mertebesinden zuhûr ile taayyün etmiştir. Rab ismi hazreti/mertebesi teşrî ve teklîfin kendinden sâdır olduğu yedinci semâ ile kürsî arasındaki berzah makâmıdır. Bu berzah makâmı, Cebrâil ile Mikâil makâmlarının ortasındadır. Cebrâil,

peygamberlere ulaştıracağı ahkâm-ı şer'iyyeyi buradan alır. Mikâil'in cümelî ve küllî imdâd/destek ve yardım konusunda burada bir dahli yoktur. Bu hadîs Hz. Peygamber (s.a.) Cebrâil'den, onun Mikâilden, onun İsrâfil'den, onun Allah'tan diye naklettiği rivâyetin aksinedir. Çünkü bu haberler teşrî ve teklîf makâmının dışındadır. Bu hadîsleri inceleyerek mazmunlarını okuyup anlamaya çalışanlar işâret ettiğim gibi tadarak ve yaşayarak (tecrübî bilginin) sıhhatini anlarlar.

Teşriî vahye gelince o, Rab hazretinden/mertebesinden Cebrâil'e, Cebrâil'den Peygamberlere ve şerîat sâhiplerine ulaşır.

Bu mertebenin berzah mertebesi olmasının sırrına gelince bunun sebebi şudur: Peygamberlerden; yâni nebîler ve rasûllerden nebevî ve Rabbânî haberler ile onların Allah katından indirilen kitapları ittifakla haber vermiştir ki: Yedi semâ tabiî-unsurî varlıklardır. Çünkü arş ve kürsînin hilâfına kevn ve fesâd/olma ve bozulma kâbiliyetindedirler. Arş ve kürsînin tabîatı, ayrı mîzâc üzeredir. Nebî ve rasûl vârisi tahkîk ehlinin büyükleri gerçek bir keşf, sahih ve şüphe götürmeyen bir müşâhede ile bu konuda ittifak hâlindedirler.

Rab isminin mertebesinin ma'kûliyeti yedi semâ ve bunların altında bulunan şeylerin kevn ve fesâdı/oluş ve bozuluşu kabûl eden sûretler ile tabiî-unsurî mertebeden yükseklikleri sebebiyle -her ne kadar küllî tabîat hükümlerinden hâlî olmasa da- bunu kabûl etmeyen sûretlerin ortasındadır. Kesinlikle şunu bilirim ki iki durum arasındaki

berzah bu iki şeye zâid bir sûrette taayyün etmez. Berzahın varlığını taayyün, ma'kûldür. Nitekim çok kere geçti.

Rab isminin tedellî/tenezzülünün menziline ve tecellî aynasına gelince *Fass-ı İsmâilî*'de[6]: "İbrâhîm makâmının sırlarından bir kısmına dikkat çekildiğinde" geçtiği gibi, onun beyt-i ma'mûr olduğunu hatırla. Bunun için ben derim ki: Rab isminin mertebesinin ma'kûliyeti orta yerdedir. Ortayı/vasatı da ben "berzahlık" ile vasfettim. Çünkü bu mertebe dediğimiz gibi kevn ile fesâdı kabûl edenle etmeyeni câmî bir mertebedir, anlayasın. Allah Rasûlü (s.a.) anlattıklarımıza benzeyen kıyâmet hadîslerinden uzunca bir hadîste şunları anlatmaktadır:

"Gökler dürülecek, her semâ dürüldükçe o semânın melekleri iner ve tek saf olurlar. Mahşer ehli onlarla karşılaştıklarında sorarlar ve derler ki: «Rabbimiz içinizde midir?» Onlar: «Hayır, O şu şekilde gelecek» derler. Böylece yedinci kat semânın melekleri de iner. Onlar sayı bakımından diğer semâ katlarından daha çoktur. Mahşer ehli onlara sorar ve derler ki: «Rabbimiz içinizde midir?» Onlar: «Evet, biz Rabbimizi tesbîh ederiz.» derler."[7] Bu hadîs muhtelif rivâyetlerle gelmiş olup hepsi de sâbittir. Bu rivâyet de bunlardan biridir. Baş tarafında mânâ ile naklettiğim birkaç kelime hâriç, hadîsin metninden hiçbir şeyi dışarıda bırakmadım.

Rabb isminin durumu ile taayyün ve zuhûrunun konumu konusunda istişhâd edilen hadîsin son bölümüne gelince ben onu lâfız ve mânâ olarak îrâd ettim ki bazı tahkîk ehlinin dediği üzre: "Bizim ilmimiz Kitap ve sünnet ile teyid olunmuştur" sözünün sıhhati anlaşılsın.

Benim dikkat çektiklerimi anladınsa "berzah" sırrının; berzahın a'râf anlamına cennet ve cehennem arasındaki sur olduğunu kavramışsındır. Çünkü "***semâ parçalanıp kızarmış yağ renginde gibi bir gül***"[8]

hâline geldiğinde göklerin birbirinden farklılığı zâil olup bir olurlar. Böylece bütün gökler ve altında bulunanlar cehennem tabakaları hâline gelir. Cennet, kürsînin sathında ve cennetin tavanı arş olduğunda sur denilen a'râfın kürsînin bizzat kendisi olması gerekir. Nitekim Allah Rasûlü şöyle haber vermektedir: "*Cehennemin sınırı kürsînin dibinden merkeze doğrudur.*" Berzahın mâkûliyetinin mazharı olan kürsî hakkında derim ki: Berzah Rabb isminin makâm ve taayyünüdür.

Berzah ve ortada oluş konusunu kavradınsa bu tecellîyi rüyâda görmeyi gerekli kılanı da anlamışsındır. Uyku âlemi, berzah âlemindendir. Mücerred hakîkatleri temsîl için rüyâda görünen sûretler onların mazharı ve perdesidir. Ehl-i cennetin cennette göreceği tecellîyi Allah Rasûlü Hak'tan ve cennet ehlinden şöyle haber vermiştir: "*Onların Adn cennetinde Allah ile aralarında O'nun zâtına mahsûs kibriyâ ridâsından başka perde yoktur.*"[9] Bu ifâdelerle Allah Rasûlü görülen sûretlerin hakîkate perde ve O'na mazhar olduğuna dikkat çekmiştir. Anlayasın!

Allah'ın insan sûretinde tecellî etmesinin sırrına gelince hakîkat-i insaniyenin bütün hakîkatleri cem' ve her şeyi ihâta eden sûreti, bütün isim ve sıfatlara şâmil ilâhî hazret/mertebeden oluşarak nüsha ve sûret ile mümkinâtın hepsine şâmil imkân mertebesini cem' ettiğinden Hak Teâlâ insan sûretinde tecellî etmiştir. Kendine ve kullarından dilediklerine her nebînin Hakk'ın rubûbiyeti ile ihâta ettiği mutlak şerîatı her peygamberine has muayyen bir hisse ile tanıtmak için böyle tecellî etmiştir. Muhammed'in (s.a.) şerîatı bütün şerîatları ihâta eden, bütün şerîatların zevklerini toplayan bir şerîattır. Bu yüzden Allah ona tam olarak rubûbiyet sûretinde tecellî etmiştir. Bu aynı zamanda onun risâlet ve teşrîinin hatmiyyetinin/son oluşunun delîllerindendir.

İlimleri Nebî (s.a.) için hâsıl olan "evvelkiler ve sonrakiler" ise şerîat sâhibi rasûller ile ondan sonra kendilerini Allah'a yakınlaştıran, Onun şerîatının kapsadığı ameller vâsıtasıyla Allah'tan ilim alan kemâl ehlidir. Bunlar Allah'tan vâsıtasız ilim alanların hilâfınadır. Çünkü bu konuda kimsenin dahli olamaz.

Hadîste geçen "serîr" kavramı; hazret mazhar ve mertebesinin misâli; tâc ise rubûbiyet saltanat ve şerefinin mazharıdır. İki nalin de emir ve nehyin mazharıdır.

"İki omuz arasına vuruş"a gelince sırt, gayb âleminin mazharıdır. Burada sırt, açıkladığım gibi sûret mazhar perdeliğinin gerisinden zâtî gayb itibâriyle Hakk'ın tesirine işârettir. Zuhûru itibâriyle zâhirin eseri/tesiri olmaz. Ne zaman bir eser/tesir görülürse bu, ondaki bâtınî bir durumdandır. Bu temeli anla ki ben, basîretle bakana değerli bilgiler dercettim.

"Parmakların sırrı"na gelince onlar gaybî anahtarlar, İslâm ve îmânın üzerine binâ edildiği şer'î ahkâmın başlangıcı mesâbesindeki temel isimlerin hakîkatleridir. Helâl, haram, mekrûh, mendûb ve beş vakit namaz gibi ahkâm-ı zâhirenin kaynağı ve mercii beş ilâhî mertebedir ki bunlar diğer mertebelere nisbetle ana ve asıldırlar. Bunların fevkinde şeyhimizin[10] "mefâtîh-i sevânî" dediği ümmühât-ı esmâ vardır.

Hazarât-i hams'taki gayb hazreti, isim ve sıfatlarla mücerred mânâları kapsayan Hakk'ın ilminin kendisiyle ihâta edildiği mertebedir. Bu mertebenin mukâbili âlem-i şahâdet diye adlandırılan his mertebesidir.

Bu iki tarafın ortasında mutavassıta makâmı bulunur ki insân-ı kâmile âid özelliklere sâhiptir. Mutavassıt/vasat âlem ile gayb âlemi arasında bir mertebe daha vardır ki onun gayb âlemine nisbeti daha güçlü ve daha tamdır. Ona âlem-i ervâh tâbir edilir. Mutavassıt/vasat âlem ile his mertebesi denilen şehâdet âlemi arasında bir mertebe daha vardır ki onun da şehâdet âlemine nisbeti daha güçlüdür ve bu âlem mukayyed hayal âlemidir. Bütün hazarât/makâmlar, Hakk'a ve âleme nisbet edilen vücûdî mertebeler, tahsîs ve iştirak yoluyla bu beş mertebeye tâbîdir, bunu anla!

"Mefatîh-i sevânî" ye gelince darbın kendisiyle gerçekleştiği elin sırrını anlattığım sırada inşâallah bu konuya dikkat çekeceğim. Ben derim ki:

"Darbın kendisiyle gerçekleştiği el"e gelince, o hangi eldi? O Rabbânî ellerinden biriydi. Bilesin ki o el Âdem'in kendileriyle yaratıldığı ellerden biridir ki ona âyette "*kabza*" denilmektedir. Nitekim buyurulur: "***Arz bütünüyle O'nun kabzasındadır.***"[11] Sıhhatinde ittifak olan bir hadîste ise el "*şimâl*" (sol el) diye ifâde edilmiştir. Bu yüzden bir âyette de "*yemin*" (sağ el) denilmiştir. "***Semâlar O'nun sağ elinde dürülmüştür.***"[12]

Allah'ın her iki elinin mübârek sağ el olduğunu belirten rivâyet, edeb ve tahkîk açısından doğrudur. Ancak iki elin Allah'a izâfe edilmesi o iki el vâsıtasıyla vücûd bulmasında tesiri itibâriyle değildir. Çünkü sol el diye isimlendirilen kabzada tutulan unsurlar, terkipler âlemi ve ondan oluşanlardır. Âdem'in unsurî sûreti bu cümledendir. Çünkü o, söz konusu kabza-i ilâhiye netîcesidir. Unsurî âlemin hâricindeki rûhâniyet ve diğer âlemlerde Âdem'in diğer özelliklerinin aksine Âdem burada kabza sıfatıyla zâhirdir. Rûhâniyet ve diğer âlemlerde Âdem Hakk'ın yemin/sağ eline izâfe edilmektedir. Nitekim Allah Rasûlü bunu şöyle

haber vermektedir: "*Allah Teâlâ, iki elinde bulunandan dilediğini seçmesi konusunda muhayyer bıraktığında Âdem: «Rabbimin sağ elini seçtim. Vâkıa Rabbimin iki eli de mübârek ve sağ eldir» dedi. Allah Teâlâ elini açtı ki elinde Âdem ve zürriyeti vardı. Âdem bu tek elin dışına çıktı ve muhayyer bırakıldı ve ihtiyar/irâde sâhibi oldu.*"[13]

Açık olduğu sırada Hz. Âdem zürriyetiyle birlikte elin içindeydi. Âdem'in elin dışında olması itibâriyle bir hükmü bulunduğu gibi ihtiyârı, seçilmiş elde bulunması itibâriyle başka bir hükmü vardır. İşâret yoluyla değinilen sözlerime kulak verir, dikkat edersen acâyib şeyler görürsün.

Sonra derim ki: Söz konusu olan kabza ile tutulan şeyler üzerine daha önce söylediğim gibi unsurlar âleminin galebesiyle küdûret, karanlık ve kesâfet galip olduğundan Allah Teâlâ şakîleri unsurlar âlemine izâfe etmiştir. Çünkü şakîlerde galip olan terkip ve kesâfet özelliğidir. Nitekim Allah Rasûlü buna şu hadîsiyle işâret etmiştir. "*Kâfirin derisinin kıyâmet günü kalınlığı üç günlük yol kadardır.*"[14]

Nitekim Allah Teâlâ da şu sözüyle buna dikkat çekmektedir: "***Hayır, fâcirlerin kitabı siccîndedir.***"[15] Siccîn: Kabza ve şimal/sol diye adlandırılan ele izâfe edilen süflî âlemdir. Allah Teâlâ ashâb-ı yemîn hakkında buyurur: "***Hayır, iyilerin kitabı illiyyîndedir.***"[16] Bu hüküm daha önce geçen şu âyettekinin benzeridir: "***Semâlar, O'nun sağ elinde dürülmüştür.***"

İyilerin ve kitaplarının illiyyînde olmasının sırrı şudur: Onların kesif varlıklarının cüzleri; tabiî-mizâcî kuvvetleri cevher hâline gelmiş; arınmış, ilim, amel, güzel sıfatlarla bezenme sâyesinde husûle gelen tezkiye ve takdîs ile istihâle görmüştür. Güzel ahlâk mutmainne nefisler için arınmışlığı sâbit melekî sıfatlar ve birtakım güçlerdir. Nitekim Allah Teâlâ şu âyetiyle nefislerin durumuna açıklık getirerek şöyle

haber vermiştir: "***Nefsini arıtan kurtuluşa ermiştir.***"[17] Allah Rasûlü de bir duâsında buna şu sözüyle işâret etmektedir: "*Allahım, nefsime takvâ duygusu ver ve onu Sen temizle! Çünkü Sen nefisleri temizleyenlerin en hayırlısısın!*"[18]

Şakîlerin durumu bunun aksinedir. Çünkü onların güçleri ve rûhânî sıfatları tabiî kuvvetleri içinde yok olmuş ve cevherliğini kaybetmiştir. Sanki onlar istihâle geçirip kesîf hâle gelmişlerdir. Şüphesiz Allah Teâlâ bedenlerinden ve tabiî yaratılışlarından ayrılan; bu dünyâda uzun yıllar bulunmaları sırasında kötü ahlâk, çirkin fiil, bozuk zan ve çarpık inanç ahkâmına boyanan cüzleri cem' edip haşr için terkîb ettiği zaman; onlardan her birinin beden deri kalınlığı, üç günlük mesâfe kadar olmasını gerektiren özellik husûle gelir. Şakîlerin bu durumu daha önce dikkat çektiğimiz ebrârın/iyilerin durumunun tersinedir.

Bu yüzden cennetteki yaratılış durumlarına göre ashâb-ı cennetin bir anda müteaddid köşklerde her bir grup içinde nîmetlere gark olmuş ve arzu ettikleri sûrete inkılâb edebilecek şekilde bulunduğu vârid olmuştur. Bu bir tek sebepten olmuştur: Daha önce anlattığımız üzre onların yaratılış cüzleri, cevherlerinin letâfeti içinde o sıfata boyanarak yok olmasından, nefislerinin özelliği ile rûhânî kuvvetlerinin tabiî mizâçlarına galip gelmesindendir. Böylece onlar diledikleri sûrete girebilen melekler gibi olmuşlardır. Benim bu dikkat çektiğim konuları iyice düşününce, bazı yönlerini de olsa, anlamışsındır.

Sûretler, ruhlara nisbet edilen mazharlar ve mücerred mânâlar, hattâ Hakk'a nisbet edilen sûretlerin hepsi kendileriyle zâhir oldukları zâtlar üzerine perdedirler, ancak daha önce geçtiği gibi kendi hakîkatleri için zâtî bir perde değildirler. Özellikle sahîh bir haberde Hak Teâlâ'dan naklen şöyle haber verilmiştir: "*Kıyâmet gününde Allah Teâlâ müteaddid ve mütenevvî sûretlerde tecellî edecektir. En basit sûretten en yüce*

sûrete, en yücesinden en basit sûrete kadar tahavvül edecektir."[19] Bu durum, Allah'ın kul ile arasındaki alâmetlere göre zuhûru sebebiyle olacak, bu da kulların îtikadî zanlarından ibâret bulunacaktır. Nitekim Allah Teâlâ kudsî bir hadîste buyurmuştur: "*Ben kulumun Bana olan zannı üzereyim.*"[20] Bu da O'nun sünneti, ilmi ve hikmeti gereğidir.

Burada anlatılması gereken büyük bir sır vardır. O da şudur: Onun zâtında olan her şey, zâtı itibâriyle muhtelif sınırlayıcı özelliklerden ârîdir. Çünkü o, lütfun son noktasındadır. Onun taayyün eden her şeyin hakîkatinde, mertebe ve âleminde zuhûr ve taayyünü, onda taayyün ve zuhûru gerektiren muayyen işe olan kabiliyetine göredir.

Dikkat edersen bu esası kavrar; saçma düşünceliler ve zayıf akıllılar için mukayyed olan teşbîh ve tenzîh vartasından kurtulursun: "***Kan ve pislik arasından içenleri hoş eden hâlis süt...***"[21] gibi teşbîh pisliğiyle tenzîh kanı arasından gelen tevhîd sütünü görürsün. Ondan içersen evvel ve âhir, bâtın ve zâhir Hak olduğunu ve "***O'nun her şeyi bildiğini***"[22] görürsün. Hak zâtını ve kendi vahdetini bildiği ayn-ı ilmiyle her şeyi bilir. Yine Hak Teâlâ kendi şe'n/durumu bakımından ilminin eşyaya taalluku itibâriyle her şeyi her şeyle bilir. İşin başı O'na âid olduğu gibi sonu da O'na âiddir. İşin mücmel bâtını ve zâhiri O'nadır, başkasına değil. Darbın gerçekleştiği elin hangi el olduğunu Allah'ın izniyle açıkladım. Ayrıca o elin kabza olmasına dikkat çektim. Kabzanın eserlerine; elle tutulan şeylere ve diğer ele âid husûsiyetlere işâret ettim. İki el arasındaki fark üzerine dikkat çektim.

Şimdi artık Allah'ın yardımıyla elin sırlarından geri kalanları, anlatılması bana mukadder olan kadarıyla inşâallah anlatalım. Bu anlatacaklarımız parmakların sırları, nevmî-berzahî tecellî ile bu hadîsin

tazammun ettiği temel ilim ve ameller cümlesinden olan şeylerdir. İnşâallah bu konulara dikkat çekilecektir. Derim ki:

Az önce şuna dikkat çekmiştik: Sûretler ve mazharlar, kendilerine muzâf olan hakîkatlere perdedirler. Gaybî hakîkatlere âid eserler mazharların ardından gelir. El ve parmakların sûretleri, müessir esmâ-i ilâhiyye üzerine perdedirler. Mukaddes el ve diğeri için bir takım asıllar ve fasıllar vardır. Fasıllar on dörttür. Beş zâhirî, beş bâtınî aslı vardır. Bu fasılların bâtını yirmi sekiz harfin hakîkatidir. Harfler de iki eşit bölüme ayrılır. On dördü noktalı, geriye kalan on dördü noktasızdır. Hakk'ın sağ eline mahsus âlemin ana sûretlerinin mazharları da yirmi sekiz menzildir. Bunların da on dördü zâhir, on dördü bâtındır. Benim dikkat çektiğim mazharlar ile perde oluşları konusundaki sırları ve gayb mertebesindeki hakîkat mazharlarının ardından tesirini düşün. Sûret-i insâniyyenin zâhirine âid elin, kabza sıfatının sûreti ile sağ elin sıfatının bâtınî sûrete uygunluğunu iyice anlamaya çalış! Mafsallara ibretle bak ki bunların yirmi sekizden fazla olmadığını görürsün.

Mazharları parmaklar olan asıllara gelince bunlar, farklı derecelerde beş asıldır. Kuşatma bakımından en üstün ve genel olanı ilimdir. İlim, orta bir asıldır. İlmin sağında hayat ve kudret adıyla iki asıl vardır. Solunda da irâde ve kavl olmak üzere iki asıl vardır. Kudret hâriç her bir aslın üç faslı vardır. Kudretin özel iki faslı vardır. İki büyük sır sebebiyle kudretin üçüncü faslı düşmüştür. Bu iki sırdan biri, kudretin

hilâfına, genel olarak dört asıldan her birine taalluk eder. Çünkü kudretin hükmü mutlak değil, sınırlıdır. Zîrâ sâdece mümkün olanı kapsar, onun nüfûzu umûmî değildir. İşâret ettiğim şeye ince kavrayış kapısını açanlardan biri de "Lev" şart edatının kitap ve sünnette vârid oluşu itibâriyle yapılacak tetebbûdur. "Lev" harf-i imtinâdır. Yâni birlikte zikredildiği olayın vukûunun imkânsız oluşunu belirtir ve ilhâm kaynağıdır.

Bu konuda diğer bir sır ise makdûr olana kudretin taallukunun keyfiyetinin açık olmadığıdır. O'nun, yaratılışın başlangıcındaki işi, son derece kapalıdır. Zîrâ vücûdî tecellîden imkân karanlıklarında kendilerinden bile gizlenmiş mümkün varlıklar üzerine doğru yayılan nur, gayr-ı mec'ûl/yaratılmamış hâldedir. İlm-i Hak'ta taayyün eden hakîkatler itibâriyle mümkün varlıklar, daha önce anlattığım ve sözümün bir başka yerinde açıkladığım üzere "ca'l/yaratma" sıfatıyla vasfolunamazlar. Kudret eseri/tesiri "vücûd-i mefâz/feyz veren" varlığın ayn-ı mümkine ile ikrân/bitişmesinden başka bir sûretle idrâk olunamaz. Ehlullâhın kemâl sâhibi olanlarından başkaları için ikrân veya iktirândan/bitişmekten tasavvura gelen şey, ittisâli gerektiren ma'kûl bir harekettir. Nisbî yakınlığına rağmen, mânâlar, basit ve yalın hakîkatler içinde tasavvur edilen bir hareket değildir, bir emr-i vücûdî de değildir. O takdîrde kudretin tesirini dikkatle araştıranın elde edeceği nedir? Bu meseleye tahkîk nazarıyla yaklaşan ve insâf üzre olan kimse bir yönden şunu bilmiş olur ki burası şüphesiz bir ibhâm/kapalılık makâmıdır.

Kudret mazharı demek olan ibhâm, hükmü umûmî olmayışı ve tesirinin gerçekleşmesinin kapalılığından ötürü iki fasla sâhip olmaktadır. Bu isimle adlandırılması münâsib olmakla birlikte, kudret eseri emr-i vücûdî değildir demek imkânsızdır. Bilâkis kudret eserinden sâdece bir nisbet hâsıl olmaktadır, başka değil! Anlatılanların önünü ardını düşünürsen vücûdî sûretlerde ulvî ve süflî her bir işin Hak'la irtibâtlı ol-

duğunu isim ve sıfat diye tâbir edilen şeylerin belli bir açıdan Hak'a müstenid bulunduğunu anlarsın. Biraz daha yükselirsen zâhirî sûretlerin gaybî hakîkatlere benzemesinin sırrını ve bu hakîkatlerin kendilerine uygun sûretlerde zuhûrunu, uyum ve âhenk sıhhatini anlarsın. Bunların üzerine biraz daha yükseltilirsen mazharlardaki hakk-ı zâhirin sırrını, tenzîh ve teşbîh sırrını, bu ikisinden hangisinin sahîh, hangisinin gayr-ı sahîh olduğunu anlar da Allah Rasûlü'nün: "*Allah Âdem'i kendi sûretinde yarattı*"[23] hadîsinin anlamını; "***Allah'ın misli gibi hiçbir şey yoktur***"[24] âyetinde sâbit olan mânâ ile birlikte kavrarsın, anla! Ben, basîret ve yakaza ehlinden, düşünen her insanın anlaması için kapalılığı çözüldüğünde pek çok bilgiye, Rabbânî-kevnî sırlara ulaşacakları, kulakların duymadığı, satırlarda yazılı olmayan bilgiler dercettim. Doğruyu gösteren Allah'tır.

Sonra bilesin ki ben bu hadîs ve rüyânın tazammun ettiği ilim ve sırlara sarıldım. Söz konusu tecellînin sırlarına, köküne ve berzahî mertebesine dikkat çektim ki, hangi mertebede zuhûr ve taayyüne geldiği, niçin insan sûretinde ve uykuda zâhir olduğu anlaşılsın. İki omuz arasına vurmanın sırrına işâret ettim. Vurmanın kendisiyle gerçekleştiği elin hangi el olduğunu açıkladım. İki elin sırrını ve her birine âid husûsiyetleri ve onlarla zâhir olanları, her birinde bulunanın ne olduğunu, kabza ve parmakların sırlarını anlattım. Parmakların Rabbânî isim ve sıfatların mazharı bulunduğunu îzâh ettim. Hakîkat ahkâmı ve eserleriyle mazharları arasındaki mutâbakatı gösterdim. Zeki insanın hakîkat-i insâniyyenin vücûb ve imkân makâmıyla onların şâmil olduğu şeylerdeki benzerliğin farkına varması için işâretlerde bulundum ki, böylece Allah Rasûlü'nün şu sözünün anlamı aydınlansın: "*Allah Âdem'i kendi sûretinde yarattı.*" Ben ayrıca iki elin fasıllarını ve onların ilâhî harflerin hakîkati ile

sağ ve soldaki mazharlarına, istinâdına, îcâd/yaratmanın kendisine bağlı bulunduğu mefâtîh-i sevânî denilen ve esmâ-i ilâhiyyenin esâsı sayılan asılları anlattım. Mefatîh-i ûlâ zâtî gayb anahtarlarıdır. Onlar da kemâl ehlinden başkasının bilmediği zât itibâriyle Hakk'ın esmâsı sayılan isimlerdir. İsm-i a'zamın sırlarından söz ederken mücmel olarak bu konuya dikkat çekmiştim. Bu yüzden zikri geçen şeyleri tekrarlamadım. Sözlerin muhtevâsı içinde diğer bazı bilgileri, bu hadîsin tazammun ettiğine ilâve bazı sırlar dercettim. Böyle başlamış olduğum işi tamamlamam gerekir. Bu rüyânın geri kalan sırlarını açıklamaya başlayarak derim ki:

Parmakların serinliğinin göğüste hissedilmesinin sırrına gelince bunda tahkîkî ilmin husûlüyle yakîn selcine/serinliğine işâret vardır. Bunun sadra has kılınması sadrın teşrî menzili olmasındandır. Çünkü Allah Rasûlü'nün (s.a.) kalbi Allah'ın müstevâsı/yerleşme yeridir. Orada O'ndan başkası yoktur. Âlem nüshasının zâhiri ile sadr ise şerîat ve risâletinin mazharıdır. Çünkü Rasûl, gönderenle gönderilen arasında vâsıtadır. Teşrî de hâkim olan Hak Teâlâ ile onun hükmü altında bulunan kulları arasında orta bir hükümdür. Böylece Hak Teâlâ sadırları ibtilâ mahalli; yâni sınama yeri kılmıştır. Çünkü Allah Teâlâ kendilerine meşrû kıldığı şeyle kullarını dener. Böylece itâatkâr ve boyun eğenler, âsî ve inkârcılardan ayrılır. İki kabza da ayrışır. Bu konuya şu âyetle işâret edilmektedir: "***Allah Teâlâ sadırlarınızdaki ibtilâ ve kalblerinizdekini temhîs için...***"[25] Temhîs, tathîr; yâni tasfiye ve temizleme demektir. Altının temhîsi onu karışımında bulunan şeylerden temizlemektir. Kalb tasfiyeden sonra Hakk'ın istivâgâhı olmaya salâh kazanır. Nitekim Allah Teâlâ Dâvûd (a.s.)'a şöyle buyurmuştur: "*Yâ Dâvûd Benim için bir ev boşalt da Ben oraya yerleşeyim.*" Kalbin temizliği Hakk'ın menzili olmayı hak edecek kemâle ermemişse en azından Hak Teâlâ'dan gele-

cek bilgi, erdirici tâatlara teşvîk eden ilhâm, muhabbet, huzûr, haşyet, Rabbin rızâsını talep gibi duygulara menzil hâline gelmemişse el ile vurulan misâlî sûrete âid olan sadr, Rab isminin mertebesine izâfe edilen berzahî tecellînin sûretine nazîr/denk olur; anla!

Mele-i a'lânın çekişmesinden sorulmanın sır ve sebebine; bunların mele-i a'lânın hangi tâifesi olduğuna ve onların burada zikredilmesinin sebebine gelince, akıl sâhiplerine malûmdur ki, mele-i a'lânın hepsinin -inşâallah senin de vâkıf olacağın gibi- zikri geçen bu tür işlerde çekişmesi söz konusu değildir. Bilesin ki bu suâlin sebebi dikkat çekilen Rab isminin mertebesidir. Bu mertebe, yukarıdaki sınırı, sidre-i müntehâ olan tabiî-unsurî âlem ile sıfat ve hüküm açısından iki zıddı cem' eden kerîm Kürsî ve mecîd Arş arasındadır. Tahkîk erbâbından bazısı bu durumların hepsini "müteşâbihât menzili" olarak adlandırır.

Müteşâbih, iki ucun orta yerinde olan, her ikisiyle bir nisbeti bulunan; bir başka açıdan her ne kadar birine nisbeti diğerine nisbetle daha üstünse de, iştirâki olandır. Çünkü tahkîkî ifâdeye göre bu tür "müteşâbihât" denilen benzer şeylerde eşitliğin kemâli mümkün değildir. Lâkin halkın ekserîsine göre benzer şeyler arasındaki rüchânı anlamak da zordur. Halkın amellerinin durumu böyledir. Çünkü insanların amelleri mizâcî-tabiî güçlerin özellikleriyle rûhânî kuvvetlerin özelliklerine karışmış; ilim ya da inanç ahkâmı, sağlıklı düşünce ve bozuk tasavvurlarla boyanmış aslî-rûhî mertebelerine tâbî, himmetleriyle bağlı bir hâldedir. Bu hâl

onların istikrâr kıldıkları iki dârdan/dünyâ ve âhiretten birindeki nihâî menzildir ve Hz. Peygamber'in şu hadîsinde buna işâret vardır: "*Herhangi biriniz cennetteki menziline dünyâdaki menzilinden daha yakındır.*"[26] Çünkü o, zâtıyla ve mütekâmil sıfatlarıyla nihâî durağı olan makâmına doğru cezb olunmaktadır.

Sonra bilesin ki, halkın ekserîsinin amellerine mizâcî-tabiî özellikleri galip olduğundan şerîatta benî Âdem'in amellerinin ulaşacağı menzil olarak sidre-i müntehâ vârid olmuştur. Çünkü tahkîkî keşf, ilâhî ve nebevî haberlere muvâfık olarak sidre-i müntehâ, tabiî-unsurî âlemin sonudur. Nitekim daha önce buna işâret etmiştik. Bazı tahkîk erbâbı tabîatın kaynağını "unsuru'l-anâsır" diye adlandırmıştır. Bedenî ameller tabiî mizâcın dalları olduğundan; dal aslı geçemez, cüz' de küllü aşamaz. Bilakis bizzat onunla ittisâl için cezb olunur. Bu durum sana aydın olduysa amellerin mertebelerinin nihâî sidresinin pek çok olduğu da mâlûm olmuştur.

Mele-i a'lânın çekişme sırrının sebebi, unsurlardan mürekkeb bedene nisbeti bulunan amellerin müteşâbih/birbirine benzer sûretleridir. Müteşâbihin, mizâcı yöneten ve onda tasarruf eden rûha da nisbeti vardır. Mele-i a'lânın burada zikredilmesinin sebebi şudur: Mele-i a'lâ, amellerin sûretlerini sidre-i müntehâda tutanlardır. Onlar kevn ve fesâd âlemine müvekkel kılınan gece ve gündüz bizi takip ettikleri Hz. Peygamber (s.a.) tarafından haber verilen meleklerdir. Nitekim o (s.a.) buyurur: "*Sizi geceleyin takip eden melekler vardır. Gündüzleyin takip eden melekler vardır. Sabah ve ikindi vakitlerinde bir araya gelirler.*"[27]

Kirâmen kâtibîn/yazıcı melekler ile kulların amellerini amellerin sûrî/şekli inşâsı sırasında Rab Teâlâ'ya arz eden meleklerin, ilk sübût mertebelerinde, sahîh zevk ve sarîh tahkîkî keşf ehlince malûm, büyük dahli/katkıları vardır. Bu ifâdelerle ben mele-i a'lâdakilerle ortak melekleri kasdediyorum ki onlar sidre-i müntehâya yükseltilen amellerin sûretlerinin isbâtı konusunda çekişirler: Bu amelle tabiî-bedenî ameller mertebesinde mi sâbit olmuştur, yoksa rûhânî ameller mertebesinde mi? Bu benzerlik mizâcların ve rûhânî kuvvetlerin özelliklerinden ilim, tasavvur ve himmetlerin ilgisinden oluşan karışım ürünü bir benzerliktir. Daha önce bu konuya dikkat çekilmişti.

Bu yüzden bu hadîste abdest suyunun parmak aralarına ulaştırılması ve benzeri şeyler anlatılmıştır. Çünkü söz konusu abdest suyunun parmaklara ulaştırılmasının bizzat kendisi sûreti itibâriyle bedenî bir ameldir. Şu kadar var ki, bu mizâca uygun olmadığından zor gelir. İnsanı bunu irtikâb etmeye hamleden ruhtur. Amelin asıl tarafı da rûhânîdir. Amelin sûret ciheti ise tabiîdir. İki yönlü ve müteşâbih olarak zâhir olmuştur. Böyle olunca iki taraftan birine nisbetin yâni rûhânî ve tabiî taraftan hangisinin daha güçlü olduğunu anlamak zarûrî olmaktadır. O takdîrde amelin mertebesi, taayyünü ve sübûtu nerededir? Amellerin sûretlerinde oluşan bu karışıklık, bedenî kuvvetlerle rûhânî kuvvetler arasında ulvî âlemdeki muayyen sûretlerin muhtelif tarafları üzerine vâkî olur ve melekler onu ya ref' ederler ya da tutarlar. Bu meleklere "sidreyi îmâr edenler" denir. Nihâî sidrelerden yükselen amel

bu sidreye ulaşır. İfâde ettiğimiz gibi sidreler çoktur. Hükmü en genel olanı şerîatların menbaı kabûl edilen meşrû amel menzillerinin ilki sidre-i müntehâdır.

Amellerin bir kısmı sidreyi aşarak cennete, bazısı Arş'a varır. İbâdet-i nefsâniye ile rûhânî sıfat ve güçlerin galip olduğu her amel, tahkîkî ilim ya da huzur, cem' ve sıdk duygusuyla birlikte mutasavver olana uygun sahîh tasavvurdan oluşan îtikâda yakın olduğundan, misâl âlemine doğru arşı geçerek yükselir. Kıyâmet günü için sâhibi adına orada biriktirilir. Bazen misâl âlemini aşıp Levh'a ulaşır. Sûreti orada taayyün eder. Kıyâmet günü sâhibine iâde olunur. Amelleri Levh'den makâm-ı kalemîye, sonra amâya ulaşan kimse şu hadîsin mânâsını tezekkür eder: "*Ben onun işitmesi, görmesi, lisânı, eli-ayağı olurum. O Benimle işitir, Benimle görür, Benimle konuşur, Benimle çalışır, Benimle yürür.*"[28] Ardından şu hadîsin mânâsını düşünür. Kulunun lisânıyla: "*Allah kendisine hamdedeni işitir*"[29] demektedir. Düşün ki Hak ile taayyün eden amellerin müntehâsı ve kulunun salâhını isteyen Hakk'ın amelinin müntehâsı Hakk'ın onunla konuşması içindir. Hakk'ın muayyen bir mekânda taayyünü câiz değildir. Çünkü Hak mekândan münezzehtir. Düşün, basîretle bak, inşâallah doğruyu bulursun.

Vasl Hakkında Bir Fasıl

Bilesin ki keffâretlerin gizli ve büyük sırları vardır ki bunların bazısı diğerlerinden daha hafî/gizlidir. Bu sırların birincisi örtülen işlere/terk edilen emirlere göre onun yerine geçen keffâretin hükmünün zehir karşısındaki panzehire benzemesidir. Panzehir, zarar giderici kuvvetleriyle zehirin etkisini ya bütünüyle def eder; ya da direnç gücüyle ve zararlı zâhir gücünü dengelemek açısından benzeşmesiyle zehrin etkisinin kemâl derecesine ulaşmasını engeller. Çünkü zehirlerin zararı, zehirlerin

güçleri arasındaki farklılık oranında değişiktir. Aynı şekilde panzehirin mukâvemet gücü ve zararı def' etme özelliği farklı farklıdır.

Seyyiâtın aynlarını gideren, ya da aynları kalmakla birlikte, güzel sıfatlarıyla seyyiâtın kötüye dönüşmüş sıfatlarının zararlarını def' eden hasenâtta da durum aynıdır. Nitekim kitap ve sünnette hasenât ile seyyiâtın değiştirilmesi, seyyiât ile hasenâtın giderilmesi ve benzeri konular vardır. Senin şu kadarını bilmen gerekir: Her panzehir denilen şey, zehirin zararını yok edemez. Ona mukâvemet gösteremez. Belki panzehir gücü zehirin gücüne üstün olduğu takdîrde ancak zehirin zararlı gücünü bizzat giderebilir. Ya da ona denk olduğu zaman ise tesirini durdurur. "Hasenât" diye adlandırılan her şey seyyiâtın her zararına keffâret olmaz. Aksine bu durum fazl-ı ilâhîden sonra hasenenin gücünün seyyienin gücünden üstünlüğüne bağlıdır; ya da zehre karşı panzehirin durumu ile ilgili verdiğim örnekte olduğu gibi, hasene gücünün üstünlüğü Allah'ın rahmetiyle cennete girmeyi gerekli kılar. Seyyienin gücünün üstünlüğü ise inâyet-i ilâhiyye olmayınca arınmak ve temizlenmek için cehenneme girmeyi hak ettirir. Bu seyyieler, ister ârızî sıfatlar ya da kalıcı sıfatlar sonucu olsun, isterse cibillî sıfatlar sonucu olsun. Seyyiât ve hasenâtın güçlerinin denk olması a'râf ehlinin sûretidir ki sonunda onların şefâatçilerinin tasarrufu ahadiyet makâmının hükmüne bağlıdır. Allah, fiilin birliği açısından işin aslında gerçek mutasarrıftır.

Açıklamaya başlanılan amel makâmının hükümlerinden uyarı gereken şeyler şunlardır: Zaman ve mekânın; büyüklerden başkasının sırrına muttalî olamadığı, seyyiâtın mahvı, hasenât yollarına hâkim olma, hasenâta yardım, keffâret ve ecirleri kat kat çoğaltmak

gibi konularda, önemli dahli vardır. Allah Rasûlü'nün şu hadîsiyle dikkat çektiği kimseler buna muttalî olurlar. Allah Rasûlü buyurur: "*Allah Teâlâ, arafat ehlini bağışlamıştır. Onların günahlarının bağışlayacağını garanti etmiştir. Çünkü Allah Teâlâ arefe günü dünyâ semâsına nüzûl eder.*"[30] Ramazan, Zilhicce'nin ilk on günü, Şaban'ın yarısı gecesinin fazîleti hakkındaki uyarılarda zikredilenler, bu türdendir. Mescid-i Haram'da namaz yüz bin, Mescid-i Nebî'de bin, Mescid-i Aksâ'da beş yüz mislidir. Tahkîk ehlinin muttalî oldukları dereceye ulaşmasa da, işâret ettiklerime dikkat eden, bunları kavrar.

Sonra bilesin ki amellerin kendileriyle mevsuf bulunduğu keffâret, tebdîl, mahv ve isbâtın ana dereceleri, bu amellerin ruh aynaları mesâbesindeki nihâî sidreleri ve ruhlarıyla yükselen mazharlarının mahalli gibidir. Amellerin nihâî sidrelerinin ahkâm mercii, son olarak kulların işlerinin müntehâsında amel sâhiplerinin mertebeleri ve amel işlemeye başlarken bâtın hâllerinin, ilmî huzûrlarının, îtikadî düşüncelerinin sûretidir. İlmî huzûr ve îtikadî düşünce, tasavvurun sağlıklı olması ve himmetlerinin konuya bağlı bulunmasıdır. Nitekim ben bu konuya dikkat çekmiştim.

Mertebeler nihâî sidreler konusunda anlattığım kilidin anahtarı, küçüğü ve büyüğü ile değerlisi ve değersiziyle, yükseği ve alçağıyla âlemlerin ve mevcûdâtın hepsini Hak Teâlâ'nın birbirine bağladığının bilinmesidir. Bununla birlikte Allah varlıkların bir kısmının zuhûrunu diğer bir kısmıyla engeller. Çünkü bütün her şeye tesir ve teessür özelliği vermiştir. Varlık âleminde izzet ve gınâsı sebebiyle teessürden/etkilenmeden uzak; tesir/etkileme özelliğiyle vasfedilen Hak'tan başka bir kimse yoktur. Şüphesiz O, süflî âlemi ulvî âlem için bir ayna ve mazhar, eserlerinin cem' olma yeri kılmıştır. Böylece ulvî âlemi halkın fiillerinin ruh ve mazharlarının yansıdığı bir ayna yapmıştır. Halkın fiillerinin ruh ve mazharları tabiî güçler ile rûhânî kuvvetler arasındaki karışımlar-

dan oluşmaktadır. Rûhânî kuvvetler önce ulvî âlemden indirilmiş; sonra süflî âlem ehlinin yaratılışı sırasında onlarla karıştırılmıştır. Özellikle bizzat maksûd olan insan ve ondan toplanan kuvvet ve eserler; O'ndan gelip tekrar menbaına O'nunla döneceği âlemden indirilmiş ve yeryüzüne yayılmıştır. Fakat insan, iniş hâlindeki hâl ve sıfattan ayrı bir sıfat ve sûrette dönecektir. Mazharları itibâriyle amellerin ruh merkezleri, "intihâî sidre" diye adlandırılan mutlak misâl âleminin takyîdâtı/sınırlamalarıdır. Ulvî âlem sûretinde oluşan bu takyîdâtın mutlak misâl âlemine nisbeti, su kanallarının kendisinden çıktığı büyük nehre nisbet edilmeleri gibidir.

Âlem-i misâl, sınırlamalar ile işâret olunan sınırlamalar, hükmünün umûmî ve küllî oluşu yönünden sûret içinde hem idrâk mertebeleri, hem de varlık ve fiiller için bir aynadır. Amellerin ruhlarının mazharları, idrâk sırasında misâlî/sembolik bir sûrettir, anla! Hakk kendine mahsus olan şeyi, vücûdî tecellîsi ve cûdî feyziyle kendi ilim sınırındaki mertebe içinde ızhâr etmektedir.

Bu fasılda dikkat çektiklerimi zihnine ve kalbine yerleştirdin ise keffâretler konusunda mele-i a'lânın çekişme sebebini anlamışsındır. O sebep: Sırlarını îzâh ettiğim tafsîlî özellikler, karışımlar ve ahkâm sebebiyle oluşan benzerliktir. Amellerin istinâdının bazısının sidretü'l-müntehâya, bazısınınki amel sâhiplerinin gâyeye ulaşmasındaki maksadına, bazısınınki mekân ve zamanın özelliklerine, bazılarının da aslî mertebelere olduğunu açıkladım. Bu aslî mertebeler amel sâhiplerinin son noktaya/gâyeye ulaştıklarındaki istikrâr mekânlarıdır. Tafsîlî gereklerden başkalarına da işâret etmiştim. Bunların hepsi farklı asıllardan doğan tafsîlî işlerdir. Mele-i a'lânın ilimleri ise küllîdir.

Bu yüzden karışık amelin aslını hâlis kılmak ve onu mertebesine oturtmak zordur. Özellikle de bu durum vahdeti itibâriyle ilâhî fiilin aslının özelliğinin sirâyeti ve hakîkatte kendisinden başka müessir bulunmayan Hakk'a istinâdı sebebiyledir. Çünkü vahdânî/birlik fiilden hâsıl olan çokluk, O'nun verdiği muhtelif kabiliyetler sebebiyledir. Vahdânî fiil ona çoğalma ve ârızî sıfatlar kazandırmıştır, ama aynını gidermemiştir ki onun özelliği muattal hâle gelsin; bu aslı anla! Çünkü o, mârifetin özüdür.

Eğer bunu anlarsan Erhamu'r-râhimîn olan Allah'ın şefâat sırrını, hayır bilmeyen bir topluluğun bile Hak tarafından cehennemden çıkarılışının sırrını anlarsın, Hakk'ın rahmetinin gadabına üstün olmasının sırrını kavrarsın. Tevbenin kabûlü ile afv ve gufrânın sırrını, inâyet-i ilâhiyeden kaynaklanan sır ile seyyiâtın hasenâta çevrilişini, Hakk'ın âkıbetleri garanti (zamân/tazmin) etmesinin sırrını anlarsın: "***Allah Teâlâ senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamak için...***"[31] âyetinin sırrını kavrarsın. Çünkü bu durum, tasarruf birliğini görmenin, ârızî çokluk özellikleriyle fiilin birlik hassasının galebesi sonucu meydana gelmiştir. Ayrıca anlatılması sözü uzatacak; hattâ açıklanması zor olan başka şeyleri de anlarsın. Hidâyete erdiren Allah'tır.

Bu bölümde günahlar için bedel ödeme ve keffâret gibi konularda mele-i a'lânın çekişmesinin gereklerinden ve benzeri konulardan Allah'ın mukadder kıldığı ölçüde söz ettim. Bunları anlatırken ansızın vârid olan değerli ilâveler ile cidden gizli bilgileri de anarak yaptım. Ameller için cins gibi sayılan amel mertebelerinin temel esaslarını anlattım. Yüce âlemlerdeki sidre-i müntehâlara dikkat çektim. Şimdi Hak Teâlâ'nın fazlı, lütuf ve minnetiyle muttalî kıldığı amel mertebelerinden bazılarını anlatalım, derim ki:

Bilesin ki, amel sâhiplerinin çoğunun amelleri, emir ve yasaklar üzerine binâ edildiğinden amellerin sonuçlandırılması rehbet ve rağbet denilen iki âmile ihtiyaç duyar. Bu iki âmilden biri ilmî, diğeri îmânîdir. Rağbeti/ümîdi gerekli kılan şey, ya vaad edilenlerin tamamını topluca tasdîk şeklinde olur. Ya da Muhbir-i sâdık'ın (s.a.) muttalî olması kabîlinden tahkîkî yolla olur. Korkuyu gerekli kılan şey ise kendisiyle inzâr/korkutmanın vâkî olduğu şeyi tam olarak tasdîk ile olur. Ki bunun sonucunda bir korku meydana gelir. Bu korku mizâcına zararlı olan şeylerden sakındıran doktorun söylediklerini tasdîk eden hastada meydana gelen korkuya benzer. Ya da bu korku fayda ve zarara âid kesin bir bilgiyle olur ki yiyecek ve içeceklerin zararlarını ve yararlarını bilen doktorun bizzat kendisindeki korkusu gibidir.

Tasdîk havf intâc eder; ilim haşyet doğurur. Haşyet, amellerin sonuçlarını Hakk'ın kendilerine verdiği varlık ile; onları kaçınılmaz olarak ızhâr ettiğini bilenlere has bir korkudur. Çünkü vücûd-i mutlakta men'/ vermeme ve takyîd/sınırlama yoktur. Men' ve takyîd ancak O'nun verdiği kâbiliyet itibâriyle olur. Bulunan asıldan maksad ameldir. Amel her elde edilen netîcenin zuhûrunu gerekli kılar. Âlimin Hak'tan haşyeti/ korkusu bu türdendir. Haşyet meyvesiyle kâim olan kişi, zuhûra geldiği ve kendisine bitiştiği zaman yakışmayacağını ve hoşlanmayacağını bildiği hiçbir amele yönelmez. Havf'ta ise fiili ve netîcesini bilmek gerekmez. Ancak inzâr/korkutma üslûbuyla O'ndan gelen haberleri tasdîk, kurtuluş çarelerini araştırmak gerekir.

Bilesin ki ilim; haşyeti/korkuyu, sonucu zararlı ve hoşlanılmayan türden olduğu bilinen bir davranışa bürünmekten çekinmeyi gerekli kılar. Bazen de kendisini; zarar ve yararlarını bilene nisbetle

bir takım işlere yönlendirebilir. Havf ehli zararlı şeylerin sonuçlarını gerekli kılan şeyin hükmünün de umûmî olduğunu sanır; oysa ki durum bunun aksinedir.

Bazı amellerden oluşan zararlı sonuçlar, amel işleyenin zararı kabûle müstaid ve kabûl ölçüsünde bulunduğu üzre zâhir ve zararlı olur. Bu durumda zarara mukâvemetle onu ortadan kaldıracak bir şeyin bulunmaması gereklidir. Görmez misin ki kötü yiyecek ve içeceklerin hattâ zehirlilerin çoğunu yiyen güçlü mizâc sâhipleri ile sıdk ve tam bir îmân ile Hakk'a tevekkül ve teveccühte bulunan faâl nefs sâhibleri, bunlardan hiçbir zarar görmezler. Ateş her ne kadar yakıcıysa da dokunduğu her şeyi yakmaz. Hattâ ateşin bir cismi yakması için dokunduğu cismin yanmaya kabiliyetli olması şarttır.

Bu yüzden ateş; inci ve yâkuta veya daha önce anlatıldığı gibi insanlardan kahr edici/etkin nefse sâhip bazılarına zarar vermez. Hattâ -yakınlık/mücâveret hükmü gereği- bu özellik giysilere de sirâyet eder de ateş onu yakmaz. Bu söylediklerimizin şerîat-ı Nebeviyye'deki delîli Allah Rasûlü'nün şu sözüdür: "*Cehennem ateşi cehenneme girmeleri mukadder müminlerin secde uzuvlarını yakmaz.*"[32] Oysa ki secde organları da insanların yanmaya istîdâdlı parçaları cümlesindendir. Ayrıca cehennem ateşi Hz. Peygamber'in (s.a.) haber verdiğine göre, kuvvet ve büyüklükte bu dünyâ ateşinden altmış dokuz kat kuvvetlidir. Bu da Hz. Peygamber'in şu rivâyetine müsteniddir. Nitekim o, cehennemin, üzerinden geçen müminlere şöyle seslendiğini haber vermiştir: "*Ey mümin çabuk geç. Nûrun, alevimi söndürüyor!*"[33]

Bilesin ki "***hasenâtın seyyiâtı gidermesi***"[34] de bu türdendir. Hasene/iyiliğin kuldan sâdır olmasına sebep olan sırr-ı Rabbânî'nin eseri hâtır-ı Rabbânî diye isimlendirilir ki o seyyienin zararını mahvetme/silme açısından daha güçlü ve daha büyüktür.

Bize göre mahv iki türlü olur: Birincisi seyyienin zarar ve sonucunun silinmesidir. Diğeri ise daha önce işâret edildiği gibi seyyienin sıfat ve sûretinin silinmesidir. Mahvin bu iki türü bazen yaratılış sonrası bu dünyâda, bazıları hakkında berzah âleminde, bazıları için haşirde, bazıları için de cehennemde olur ki, biz böyle bir âkıbetten Allah'a sığınırız. Bazen bunun mûcibi insanın zâtî bir özelliği, bazen söz konusu edildiği gibi kötü fiilden sonra işlenen bir iyi fiildir. Nitekim Allah Rasûlü buyurmuştur: "*Günahın ardından onu silecek bir hasene/iyilik işle...*"[35]

Ben ulaştırıldığım bu makâmı, zâhirî amellerle bâtınî amellerin sonuçları arasındaki farka ve amellerin nereye ulaştığına muttalî olduğum zaman anladım. Yine bu sırada daha önce dikkat çektiğim amellerin nihâî sidrelerini/sidre-i müntehâyı gördüm. Muâhaze, afv ve gufran hakîkatine muttalî kılındım. Bunların her birinin eserinin diğerine zıd/muhâlif olduğunu gördüm. Tebdîlin/seyyiâtın hasenâta çevrilmesinin sırrını, amellerin sûretlerinin yok edilişini gördüm. O kadar ki bu ameller Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi "***hebâen mensûrâ/saçılmış zerreler***" olmuşlardır.[36]

Katışıksız şer ve hayır olan amelleri, hayrı ve şerri birbirine karışık; salâhı ile kötülüğü etkin olan ameller gördüm. Hasene içinde yok olmuş haseneleri veya kuvvetinin ziyâdeliği ya da menzilinin yüce oluşu sebebiyle bir hasenenin bir başkasını kendisine dönüştürdüğünü gördüm. Bazen ilk iyilik ve yücelik, güçte diğerinden daha üstündür. Bu durumda eser/tesir ilke âid oluyordu. Bazen de aksi gerçekleşiyordu.

Bazen kuvvette üstün olan hasene diğer haseneyi yükseltir; bazen kendi makâmının gücü sebebiyle onu bir süre engeller, sonra tekrar onu hak ettiği yüceliğe yükseltir de birlikte terakkî ederler. Ben "seyyie" diye adlandırılan fakat başka seyyieleri silen bazı ameller gördüm. Bu, tebdîl ve mahvdan her birinin bazen bir kerede bazen de bizim dünyâmızdaki istihâleler gibi belli bir süre içinde tedrîcen meydana geldiğini gördüm. Amellerin ruhları, amel sâhibinin ilim ve îtikad babalığı ile huzûr ve istihzâr analığı arasında oluşur.

Yine amel sâhiplerinden sâdır olan amellerden bazısının şerefli bir yerde; ya da mukarreb, tahkîk ehli bir amel sâhibinin huzûrunda, özellikle amelin sûretine/şekline bağlı bir müşâreket/ortaklık hali ortaya çıkar. Bu durumda amelin rûhâniyeti zayıf olsa da, amel mekânın bereketi ya da ameli gerçekleştirenin huzûru bereketiyle nûr ve güç kazanarak yükselir. Bu yükseliş, amelin rûhâniyetini kirleten bozuk niyyetin hükmünü neshedici/kaldırıcıdır. Amelin rûhâniyetinin salâh bulmasıyla, aynı zamanda tahkîk ehli amel sâhibinin huzûru, ilmi, hüsn-i niyyeti, birliktelik, mahallin şerefi, bereketi ve rûhâniyet ile de amelin sûreti/şekli salâh bulur/düzelir.

Ben, Zeyd'in sâlih amelinin Amr'ın fâsid amelini ıslah ettiğini gördüm. Bazen de bozuk amelin etkisi sâlih amel sâhibinin hâline sirâyetle zarara uğratır. Her ne kadar bu zarar amele geçmese bile. Bu konuya şu âyette işâret vardır. "***Sâdece zâlimlere isâbet etmeyecek fitneden sakınınız!***"[37] Bu âyet: "***Kimse başkasının günahını çekmez.***"[38] âyetinden anlaşılan aslın hükmüne muhâlif değildir.

Bu tesir, sâlih kişinin tâlih/kötü kişiden ayrılmasının hükmüne sirâyet etmez ve onunla gerçekleşmez. Aksine hâl, sıfat, fiil, zât ve mertebede birliğin ve aralarındaki ortak noktayı gerçekleştiren şeyin hükmü gereği böyle olur. "***Kimse başkasının günahını çekmez***" âyeti arala-

rındaki farklılık hükmünün galebesini beyân eder. Ayrıca Hakk'ın fiili, katından sudûru itibâriyle vahdânî, küllî ve şümûllüdür, onda tahsîs olmaz. Aksine tahsîs, etkilenme kâbiliyeti olanlarda olur. Bu durum, hayır ve şerde geneldir. Şerdekine örnek az önce geçen şu âyettekidir: "***Sâdece zâlimlere isâbet etmeyecek fitneden sakının.***" Hayırdaki örneği ise Allah Rasûlü'nün (s.a.) hadîsinde zikr-i ilâhî için bir araya gelişleri, Hakk'ın meleklerine karşı kendileriyle övündüğü anlatılan kimseler hakkındaki ifâdelerdir: "*Allah Teâlâ buyurur ki: "Siz şâhid olun ki Ben onları bağışladım."*[39] *Meleklerden bir kısmı ise derler ki:* «İçlerinden filân var ki o, onlardan değildir. Çünkü o, onların arasına bir ihtiyaç sebebiyle geldi.» *Hak Teâlâ buyurur ki: "Onu da affettim. Onlar öyle bir topluluktur ki onlarla oturan şakî olamaz."*[40] Bu, Hak cihetinden hükmün umûmî oluşundandır. Kötü hâlin iyileşmesi iyi hâl ve sâlih amelle mücâveretin beraber bulunması sonucudur, bunu düşün.

Yine gördüm ki amellerin bazısı yok olma sadedinde iken başka amelle tekrar sâdır olmaktadır. Bu amel, ya ameli neredeyse yok olan bu şahıstan, ya da başkasından sâdır olarak sübût bulmaktadır. İşâret edilen, amel sâhibinden olan amel, bazen mezkûr amelin sübûtu kasdıyla olur. Bazen de amel sâhibi böyle bir kasdda bulunmamış olabilir. Aksine bu tesir hâl, sıfat, fiil, zât ve mertebe açısından iki şahıs arasındaki münâsebet hükmü sebebiyledir. Çünkü halk arasındaki münâsebetler beş ana esas üzerine sınırlıdır, anla!

Yine gördüm ki, amel nevîlerinin birbiriyle sırrî ve garip bir irtibâtı vardır. O da bazı kimselerden, bazen bir maksad taşıyan bir amelin sâdır olmasıdır. Bu amel vakit, hâl veya makâm hükmü sâyesinde başka bir sûrette, başka bir amele gâlip gelir. Böylece sebebi meçhûl bir sonuç ortaya çıkar. Bunun nereden neşet ettiğini; nasıl zuhûra geldiğini

bilen azdır. Bu durum amelin özelliğinin, işâret edilen irtibât gereği, sirâyeti sebebiyledir. Sirâyet eden amelin ve inancın gücü; vakt, hâl ve zikrolunan şeylerin hükmüne bağlıdır.

Mâsiyet ve tâatların küllî sırlarını gördüm. Yüce bir makamdan onları mukaddime ve sonuçları ile amel sâhiplerinin hâllerini denetlediğimde; bunlarda bazı kimselere nisbetle kader sırrının huccetlerini buldum. Bu sâyede yarın ilim ve haber tasdîk edilmiş olur; hastalık ve derdlere tevdî edilen hikmetler zâhir olur. İhmâl edenle îtinâ edenin sırrı, cezâ ve mükâfâta sirâyet eden adâlet sırrı ortaya çıkar.

Bazılarına nisbetle amelleri tuzak ve aldanma yeri olarak gördüm ki, bunların başlangıcı ihmâl ve îtinâdır. Bazı insanlar dünyâdan, âhiret için avlanır. Bazıları da âhiret ve dünyâ kemâlâtıyla süslenelim derken âhiretten avlanır. Diğer bazıları da amellerdeki şeyleri tanıyarak onlara bırakılan sır ve hikmetlere ıttılâ ve tahkîka ermek için avlanırlar.

Bir takım amel sâhiplerini de gördüm ki onlar bütün anlatılanları aşarak Mutlak olana doğru, her şeye tevdî edilen kemâl-i hüsnü ortaya çıkarmak için ilâhî fiil vahdetini mutasarrıfın tek, tasarrufun yegâne oluşunu müşâhede yolundan geçerler. Nitekim bu konuya işâret etmiş olan çoklarının vahdânî fiilden vasıf kazandığını ve bu vasfa nisbetle bazı mahallerde tâat, bazı yerlerde mâsiyet diye anıldığına dikkat çekmiştim. Amellere mülâzim olan hüsn ve kubüh, uygun olan ve olmayan sonuçlar, muvakkat olanlar ve ebedî olanlar gibi durumlar vardır.

Sonra bu yüce müşâhede mertebelerinden avdetimde tenezzül sırasında Hakk'ı mârifete ehil olmayan ve ehil olan amel semerelerini gördüm. Bunlar, muâmelâttaki îmân ve sıdk meyveleriydi.

Yine bazı ameller gördüm ki onlar ya tahliye/iyi huylarla bezenme ya tahliye/kötü huylardan kurtulma ya da tabîat veya perde gafletinin zararını def', sıkıntıdan kurtulma ya da menfaat celbetmek için bir sebeptir. İlk ve üst feleğe bitişik ameller feleğinin dâiresinin sonuna erince, büyüklerden bir grubun amellerini gördüm ki o ameller Hakk'ın adl ve rızâ makâmlarında seyr hâlindeydi. Bu ameller Hakk'ın ilminin ve talebinin sırrını ızhâr eden zâtî şüûn ahkâmıyla bezenmişti. Bu durum vasl ve fasl, ilim ve cehl mertebelerine girip çıkmak sûretiyle olur. Bunlar benim amel nevîleri ve mertebeleri ile amel sâhiplerinin mertebeleri ve amellerin; şehâdet, berzah, haşr, cehennem, cennet ve kesîbü`r-rü`ye/ cennette Hakk'ı görme, meyveleri hakkında "nasıl ve nerede?"nin bulunmadığı türden gördüklerimin bir kısmıdır. Bu müşâhede sırasında gördüklerim şerhedilmekten yüce şeylerdir. Bunu açıklamak için sözü uzatmakla beraber, açıklanmayacak şeyleri hamdolsun ki açıkladım.

Hadîsin Kalan Bölümünün Açıklaması

Hadîsin kalan kısmının sırlarının ve mânâlarının açıklamalarına dönelim. Derim ki: Hadîsteki: "*Öncekilerin ve sonrakilerin ilmini bildim, ya da göklerde ve yerde olanı bildim*" şeklinde, bir başka rivâyette vârid olan bölüme gelince burada "*öncekiler ve sonrakilerden murâd*", sırrı Allah'tan vâsıtalı olarak alanlardır. İlimler şerîat, nasîhat ve ehlullahın ibâdet özelliğine sahip olanlarına has olan ilhâm nevîlerine ayrılır. Benim, ilimleri "vâsıta ile ilim alan" diye sınırlandırmamın sebebi şudur: "Kul ile Rabbi arasında vâsıtasız gerçekleşen vech-i hâssın kapısı herhangi

birine açıldığı zaman bu bilgiyi Allah'tan başka sâdece sâhibi bilebilir başkası değil."

Diğer rivâyette geçen; "*göklerde ve yerdekilerin ilmini bildim*" ifâdesinin sırrına gelince: Bu ilimler Rab isminin mertebesinden yerlere ve göklere yayılan ilimlerdir. Sen şimdi benim Allah Rasûlü'nün ilminin bu mertebeye geçmediğini söylediğimi sanırsan ben böyle söyleyerek câhillerden olmaktan Allah'a sığınırım. Akıllı biri Allah Rasûlü'nün göklerin üstündeki cennetin sırlarından, arş, levh ve kalemin sırlarından haber verdiklerini bildikten sonra bunu nasıl söyler? Ben ancak şunu söylüyorum:

"*Darb*" ile anlatılan ve onunla meydana gelen özel ilim budur. Çünkü bu rüyâ hadîsinin hükümlerinin kaynağı, Rab isminin mertebesidir. Nitekim daha önce işâret etmiştim. Rab isminin taayyün aynası, tecellîsi, âraf sûreti ve daha önce açıkladığımız yönden onun rûhâniyetidir, bunu düşün!

"*Derecelerin; selâmı yaymak, yemek yedirmek ve geceleyin insanlar uyurken namaz kılmak*" şeklinde oluşunun sırrının ne olduğuna gelince, onun yorumu şudur: İnsanların muâmelesi iki temel esasa bağlıdır: İnsanın muâmelesi ya halkla olur, ya da Hak'la. Bu iki muâmeleden her biri kavlî ve fiilî olarak ikiye ayrılır. Halkla olan kavlî muâmele selâmdır. Bu bir esastır. *İt'âm-ı taâm*/yemek yedirmek ise bir fiil ve başkalarına ulaşan hayırdır. Şüphe yok ki başkasına ulaşan hayır, derece bakımından sâhibini aşmayan hayırdan daha yücedir. Nitekim selâm başkalarına ulaşan kavillerin hayırlılarındandır.

Gece namazına gelince o, Hak ile olan muâmeledir. Söz ve fiili kapsamaktadır. Tesbîh, tehlil, tekbîr ile zikrullâh ve kelâmullah'ın okunması itibâriyle sözlü; yâni kavlî bir eylemdir. Bu yüzden şöyle haber verilmiştir: "*Namaz kılan Rabbine münâcât etmektedir.*"[41] Namazdaki kıyâm, rükû, sücûd ve benzerleri, fiildir. Hasrın işâret ettiğim konuya âid olduğu sâbit olmuştur. Ben amellerin teferruâtına nisbetle asıllarını açıkladım; anla!

Hadîsin sonundaki kıssada geçen Hak Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e öğrettiği duâya gelince: "*Rabbim! Beni hayır işlerine müyesser kılmanı ve kötülüklerden korumanı diliyorum.*" Daha önce işâret ettiğim bu duânın sırrı şudur: Bu tecellî de daha önceden işâret ettiğim gibi Rab ismi mertebesindendir. Bu mertebe şerîatların menbaı, emir ve nehy üzre olan şerîatın odağıdır. Allah Teâlâ bu tâlimle bu konuya: "*Allahım Sen'den, hayırları yapmayı kötülükleri terk etmeyi nasîb etmeni diliyorum*" diye dikkat çekmiştir. Anlarsan ve bu câmî hüviyetli hadîsin sırlarıyla şerhi sadedinde derc ettiğim garip ilimleri düşünürsen, şaşkınlık veren ilginç şeyler görürsün. Allah irşâd eden ve hidâyete götürendir.

---

1. Abdullah İbn Abbas, Allah Rasûlü'nün (s.a.) amcazâdesidir. Ümmetin âlimi, asrın fakîhi ve tefsîrde imamdır. Allah Rasûlü ile 30 ay beraber olmuş ve ondan hadîsler nakletmiştir. Übeyy, Zeyd b. Sâbit gibi sahâbîlerden ders aldı. Hicrî 68 yılında vefât etti. Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, III, 331-359.
2. Buhârî, Hars, 16; Neseî, Kıyâme, 13; İbn Mâce, Menâsik, 40.
3. *Dârimî, Rüyâ, 12; İbn Hanbel, I, 368, IV, 66, V, 243; Tirmizî, Tefsîrü's-sûre, 38.*
4. Kaynaklarda bulunamadı.
5. İmam Mâlik, *Muvatta*, Kur'an, 40.
6. İbn Arabî; *Fusûsu'l-hikem*, nşr. Ebu'l-Alâ Afîfî, Beyrut 1980, Fass-ı İsmâîlî, I, 90-94.
7. Krş. Heysemî, *Buğyetül bahis an zevaidi müsnedi Haris*, (Ba's, 1), II, 1001; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 613.
8. er-Rahman, 55/37.
9. Buhârî, Tevhîd, 24; Müslim, Îmân, 29; Ebû Dâvud, Zekât, 5; Tirmizî, Zekât, 6; Neseî, Zekât, 46; İbn Mâce, Zekât, 1; İbn Hanbel, I, 233.
10. Burada kasdedilen, Şeyh Muhyiddîn İbn Arabî'dir.
11. ez-Zümer, 39/67.
12. ez-Zümer, 39/67.
13. Krş. Tirmizî, Tefsîr, 113.
14. Müslim, Cennet, 44; Tirmizî, Cehennem, 3.
15. el-Mutaffifîn, 83/7.
16. el-Mutaffifîn, 83/18.
17. eş-Şems, 91/9.

18. Müslim, Zikir, 73; Neseî, İstiâze, 13,65; İbn Hanbel, IV, 371; VI, 209.
19. *el-Câmiu's-sağîr*, I, 63. İbn Hıbbân'dan naklen.
20. Buhârî, Tevhîd, 15, 35; Müslim, Tevbe, 1, Zikir, 2, 19; Tirmizî, Zühd, 51, Deavât, 131; İbn Mâce, Edeb, 58; Dârimî, Rikkâk, 22; İbn Hanbel, II, 251.
21. en-Nahl, 16/66.
22. el-Hadîd, 57/3.
23. Buhârî, İstîzân, 1; Müslim, Birr, 115; Cennet, 28; İbn Hanbel, II, 244.
24. eş-Şûrâ, 42/11.
25. Âl-i İmrân, 3/154.
26. Buhârî, Rikâk, 48.
27. Buhârî, Mevâkît, 16; Müslim, Mesâcid, 210; Neseî, Salât, 21; Muvattâ, Sefer, 82; İbn Hanbel, II, 257, 312, 486.
28. Buhârî, Rikâk, 38.
29. Müslim, Salât, 62-63.
30. İbn Huzeyme, *Sahîh*, thk. M. Mustafa el-A'zamî, Beyrut 1970, IV, 263; İbn Hibbân, *Sahîh*, thk. Şuayb el-Arnavud, Beyrut 1993, IX, 164.
31. el-Feth, 48/2.
32. Neseî, Tatbîk, 81.
33. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, Musul 1983, XXII, 258; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 339-340; Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, II, 372.
34. Hûd, 11/114.
35. Tirmizî, Birr, 55; Dârimî, Rikâk, 74; İbn Hanbel V, 153, 158, 169, 228, 236.
36. el-Furkan, 25/23.
37. el-Enfal, 8/25.
38. el-En'am, 6/164; el-İsrâ, 17/15.
39. Buhârî, Deâvât, 66.
40. a.e. gösterilen yer.
41. İmam Mâlik, *Muvattâ*, Kur'an, 40.

YİRMİ İKİNCİ HADÎS

PEYGAMBERİMİZ'İ RÜYÂDA GÖRMENİN YORUMU

İbn Mes'ud'dan[1]: Nebî (s.a.) buyurdu ki: "*Rüyâsında beni gören, gerçekte görmüş gibidir. Çünkü şeytan benim sûretime giremez.*" Bir başka rivâyet şöyledir: "*Şeytanın benim sûretime girme hakkı yoktur.*" Diğer bir rivâyet ise şöyledir: "*Şeytan benim gibi olamaz.*" Farklı bir başka rivâyette ise: "*Beni gören hakkı/gerçeği görmüş gibi olur. Çünkü şeytan benim gibi görünemez*" buyurulur.[2]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesin ki Nebî (s.a.) tahalluk ve tahakkuk açısından her ne kadar Hakk'ın bütün esmâ, sıfat ve ahkâmının mazharı olsa bile risâlet makâmının gereği halkı irşâd ve onları Hakk'a dâvet için gönderilmiş olmasından dolayı Hakk'ın esmâ ve sıfatlarından hüküm ve saltanat açısından kendisinde en zâhir olan hidâyet sıfatı ile "Hâdî" ismidir. Nitekim Hak Teâlâ bu konuyu şu âyet ile haber vermiştir: "***Şüphesiz sen, sırât-ı müstakîme yöneltirsin.***"[3] Hz. Peygamber (s.a.) "Hâdî" isminin sûreti, hidâyet sıfatının mazharıdır. Şeytan ise "Mudill" isminin mazharı olup dalâlet sıfatıyla zâhirdir. Bu ikisi birbirinin zıddıdır.

Bu mânâyı teyid eden bazı ifâdeler uzunca bir hadîste bize aktarılmıştır. Rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.) şeytanın sâhip olduklarını görmek için şeytanla bir araya gelmek ister. İblis Hz. Peygamber'in huzûruna getirilir. Melekler, İblis kendisine zarar vermesin, diye Hz. Peygamber'in etrafını kuşatırlar. Hz. Peygamber

(s.a.): İblis'e sorar: "*Söyle bakalım yanında ne var?*" Bunun üzerine İblis der ki: "Yâ Muhammed Allah seni hidâyet için yarattı. Ama hidâyet senin elinde değildir. Beni de dalâlet/saptırmak için yarattı. Bununla birlikte saptırma benim elimde değildir." Allah Teâlâ bunun üzerine Hz. Peygamber'e şöyle vahyetti: "*Her ne kadar kendisi yalancı olsa da şeytanın sana bu söyledikleri doğrudur.*"[4]

Bununla sâbit olmuştur ki hakîkatte şeytan Hz. Peygamber'in (s.a.) zıddıdır. Zıdlar ise bir araya gelmez. Biri diğerinin sûretinde zâhir olamaz. Yukarıda geçtiği gibi Allah Teâlâ Hz. Peygamber'i hidâyet için yarattı. İblis'in onun sûretinde zuhûruna mesâğ olsaydı, Hakk'ın hidâyet dilediği insanlara gösterip ızhâr ettiği mûcizelere îtimâd zâil olurdu. Bu sebeple Allah Peygamber'inin sûretini şeytanın kendisiyle zuhûra gelmesinden korumuştur.

Denilirse ki: Hak Teâlâ'nın büyüklüğü, düşünülen her şeyin azametinden daha yücedir. Hz. Peygamber'in sûretinde zuhûr edemediği hâlde şeytân-ı laîn nasıl olur da pek çok insana rüyâda görünerek onları saptırmak için Hak olduğu iddiâsıyla hitâb edebilmiş ve insanlardan bir grup bununla sapıtarak kendilerinin Hakk'ı gördüklerini ve hitâbını duyduklarını sanmışlardır.

Ben bu soruya cevaben derim ki: İki durum arasında iki vecihden/açıdan fark vardır. Birincisi her akıllı kimse bilir ki Peygamber'in aksine Hakk'ın şeytân ile arasında benzerliğe sebep olabilecek muayyen bir sûreti yoktur. Peygamber'in ise belirli bilinen bir sûreti bulunmaktadır.

İkinci vech Hakk'ın vüs'atinin hikmeti gereği dilediğini saptırması, dilediğini de doğru yola iletmesidir. Nitekim İblis ile Hz. Peygamber arasında geçen muhâverede buna işâret edilmişti. Hak Teâlâ

şeytanın yalancı olduğunu bildirmekle birlikte bu haberlerde kendisini tasdîk etmiştir.

Hz. Peygamber'e (s.a.) gelince o sâdece hidâyet sıfatıyla mukayyed olup hidâyet sûretiyle zâhirdir. Peygamberimiz'e îtimâd'ın bâkî, Allah'ın Peygamberimizle hidâyet murâd ettiklerine hidâyet hükmünün zâhir olması için şeytanın onun sûretinde zûhurunun engellenmesi vâcip olmuştur. Eğer durum böyle olmayıp Hak, Peygamberinin sûretini korumamış olsaydı şu âyetin sırrı zâhir olmazdı: "***Şüphesiz sen, sırât-ı müstakîme yöneltirsin.***"[5] Bu sûretle de bi'setin faydası hâsıl olmazdı; anla! Burada dikkat çekmeyi gerekli kılan bir mîzan ve bir delîl vardır. Hz. Peygamber'e âid sahîh rüyâ ölçüsü, rüyâ görenin onu sahîh nakille sâbit olan hilyesi sûretine benzer bir şekilde görmesidir.

Hadîsin bazı rivâyetlerinde buna işâret vardır: "*Rüyâda beni gören gerçekten görmüştür.*" Hattâ birileri Hz. Peygamber'i yaşadığı sıradaki sûretine muhâlif bir şekilde meselâ; uzun boylu ya da çok kısa, kumral veya yaşlı, fazla esmer olarak görse gerçekte Hz. Peygamber'i görmüş olmaz. Aynı zamanda rüyâ görenin Hz. Peygamber'i kesin sûrette gördüğüne kani olması delîl olmaz. Aksine bu görülen sûret, görenin inancına, hâline nisbetle islâmî hükümlerden birine ve bir sıfata nazaran ya da rüyâyı görenin gördüğü yere nisbetle Hz. Peygamber olarak gördüğünü zannettiği; şerîatın sûretidir. Biz bu durumu gerek kendimizde, gerekse pek çok insanda tecrübe etmişizdir. Şeyhlerimizden bunu teyid eden pek çok farklı şeyler dinlemişizdir.

Bu cümleden olmak üzere şeyhimiz İmâm-ı Ekmel Muhyiddin Muhammed b. Ali b. el-Arabî (r.a.) bana şöyle anlatmıştı: O, çocukluğunda Endülüs şehirlerinden İşbiliye Câmii'nde bulunduğu sırada bir kere şöyle bir rüyâ görmüştü: Hz. Peygamber ölmüş bir hâlde mescidin odalarından birinde kalakalmıştı. Aradan yıllar geçti. Şeyh İbn Arabî ehlullâh yoluna dâhil oldu. Mülkünü, elinde ve avucunda bulunanları terk etti. Bu yoldaki meşgûliyeti devam etti ve nihâyet kendisine takdîr olunan mânevî fetihler müyesser olarak bir gün belde halkından hayır ve fazîlet ehli biriyle bir iş için bu câmiin bir kapısından diğerine geçti. Hz. Şeyh, bir câmiden geçerken orayı yol gibi görüp iki rekât tahiyyetü'l-mescid kılmadan geçmeyi uygun görmezdi. Câmiden geçeceği zaman iki rekat kılar ve dilediği kapıdan çıkardı. Nitekim biz dostlar topluluğuna da aynı şekilde çok kapılı mescidleri tahiyyetü'l-mescid kılmadan yol yapmayı yasaklamıştı.

[Şeyh-i Ekber] anlatıyor: Vaktâki bir arkadaşımla o câmiye girdiğimde arkadaşıma: "İki rekât namaz kılmadan bu câmiden çıkmaya cevâz vermiyorum" dedim. O da: "Gel şu odada kıl" diyerek bana daha önce rüyâmda Hz. Peygamber'i ölü olarak gördüğüm yeri gösterdi. Ben "olmaz" diye direttim. Bu sefer bana: "Niye orada namaz kılmaktan kaçınıyorsun?" diye sordu. Ben de: "Ben vaktiyle rüyâmda Rasûlullah'ı (s.a.) orada ölü olarak görmüştüm. Bu yüzden orada namaz kılmak istemiyorum" deyince şaşırdı ve dedi ki: Doğru görmüşsün. Sana bu rüyânın sırrını anlatayım. Burası daha önce benim evimdi. Mağrib melîki câmiyi genişletmek istedi. Câmi duvarlarından birini kaldırarak arkasında bulunan evleri câmiye katmak için satın aldı. Geriye sâdece benimki kaldı. Benimle pazarlık ettiler, benim râzı olduğum parayı vermediler.

Ben de karşı çıktım. Rızâm hilâfına, arzularına göre evimi elimden aldılar. İşte senin rüyâda ölü olarak gördüğün Hz. Peygamber değil, bu belde halkına nisbetle ölü sayılan onun şerîatıdır. Alışverişin sûreti/şekli setredilerek sahîh bir mubâyaa yapılmamıştı. Bu yer fiilen gasp edilmişti. Şimdi ise ben seni şâhid tutarak buradaki hakkımı müslümanlara terk ediyorum, gel birlikte orada namaz kılalım, dedi. Geçtik ve orada namazımızı kılarak ihtiyaçlarımız için dışarı çıktık.

Şam'da da bana şöyle bir olay anlatılmıştı. Sâlih bir adam rüyâsında kendisinin Hz. Peygamber'e (s.a.) bir tokat attığını görmüş. Adam korkuyla uyanmış. Gördüğü rüyâda Hz. Peygamber'in celâdeti onu dehşete düşürmüştü. Bir şeyhe gitti ve gördüğü rüyâyı arz etti. Şeyh ona dedi ki: "Bilesin ki Hz. Peygamber senin veya bir başkasının elinin uzanamayacağı kadar yücedir. Senin gördüğün Hz. Peygamber değil onun şerîatıdır. Muhakkak sen onun şerîat ahkâmından birini ihlâl ettin. Tokadın yüze olması irtikâb ettiğin işin büyük günahlardan; haramlık derecesinin yüksek olduğuna işâret ediyor." Adam, kendi kendine düşündü. Büyük günahlardan birine yöneldiğine dâir bir şey hatırlayamadı. Adam dindar biriydi. Rüyâ tâbirinde isâbetli olduğunu bildiğinden şeyhi ithâm etmeden çok üzgün bir biçimde evine döndü. Eşi, üzüntüsünün sebebini sordu. O da rüyâsını ve şeyhin yorumunu anlattı. Kadın da şaşırarak tevbesini izhâr ile dedi ki: "Ben seni tasdîk ediyorum. Ben şöyle bir yemin etmiştim: Tanıdıklardan birinin evine: 'Eğer ben bu eve girecek olursam eşimden boş olayım' demiştim. Buna rağmen onların kapılarının önünden geçtim. Bana, yemin teklifiyle ısrar ettiler. Ben de ısrarlarından utanarak evlerine girdim. Olanı sana anlatmaktan da korktum. Durumu gizledim." Bunun

üzerine adam da tevbe ve istiğfâr etti. Cenâb-ı Hakk'a yalvardı. Kadın iddetini tamamlayınca adam hanımıyla nikâh akdini yeniledi.

Bana gelince ben de Bağdad'ın Moğollar tarafından alındığı gece, sabah uykusunda şöyle bir rüyâ görmüştüm. Hz. Peygamber (s.a.) kefenlenmiş bir hâlde tabutta idi. Bazı insanlar onun naaşını bağlıyorlardı. Başı açıktı. Saçları nerede ise yere değecekti. Onlara dedim ki: "Ne yapıyorsunuz?" Dediler ki: "O öldü, kaldırmak ve defnetmek istiyoruz." Kalbime onun ölmediği duygusu düştü. Onlara dedim ki: "Ben onun yüzünü ölü yüzü gibi görmüyorum; o ölüye benzemiyor. Durum tahkîka kavuşuncaya kadar sabredin." Ağzına ve burnuna yaklaştım. Onun hafif bir şekilde nefes aldığını gördüm. Bağırarak yapmaya çalıştıkları işten onları alıkoydum. Büyük bir korku ile uyandım. Daha önce karşılaştığım sayısız tecrübe sâyesinde gördüğüm rüyânın anlamını bildim. Bu, İslâm âleminde meydana gelen büyük bir olayın sembolü idi.

Vaktâki Moğolların Bağdad'a yönelip ulaştıkları haberini duyunca içime Bağdad'ın alındığı duygusu düştü. Târihi yazdım. Olaya şâhid olmuş pek çok ehl-i hıbre Bağdad'ın aynı gün alındığını haber verdiler. Rüyâ benim yorumladığım şekilde gerçekleşmiş oldu.

Bu konuda işittiğim ve bizzat tecrübe ettiğim diğer olayları anlatacak olsam söz uzardı. Sâdece dikkat çekecek kadar ve örnek olsun diye anlattıklarımız Allah yoluna sülûk eden bir grup insana şüphe olmaması içindir. Çünkü onlar Hz. Peygamber'i anlatıldığı üzre kendi zanlarına göre görmüşlerdir. Hz. Peygamber bazı işleri onlara haber vermiş fakat olaylar haber verildiği gibi gerçekleşmemişti. Kendilerine rüyâlarında gördükleri sûretin hilye ve biçimini sorduğumda haber

verdikleri şekli, onun hilyesinin aslî sûretinin hilâfına bulmuştum. Bunun üzerine, işin sebebini hatırlatarak onları uyardım. Sevindiler ve intibâha geldiler.

Biz sözü geçen bu tür rüyâları bir çok kere tecrübe ettiğimiz gibi Hz. Peygamber'i, rüyâsında aslî sûretinde gören ve ondan nakillerde bulunan kimselerin haberlerinin de değişmediğini tecrübe ettik. Aksine bu haberleri apaçık bir nass gibi bulduk. Biz de Hz. Peygamber'den rivâyetlerde bulunduk, elhamdülillâh.

Rüyânın Bazı Sırları Hakkında Bir Fasıl

Bu bölüm, misâl âleminin sırrının kendisinden öğrenildiği küllî bir kâideyi kapsar ki bu kâide, insanların birbirlerini rüyâda görmelerinin sebebini ve bu rüyâları gören ile görülen arasındaki münâsebetler itibâriyle çeşitli şekil ve durumları açıklar. Bu münâsebetler bazen gören ile görülenin özellikleri arasındaki ictimâî/birleşik durumların sonucudur. Bazen de hâl ve fiillerle muhtelif mertebelerde gerçekleşen münâsebetlerdir ki rüyâyı görenin hükmünün zâhirine göre olur. Bu karışık şeyler sıfat, hâl, fiil, mertebe ahkâmı ile rüyâ görenlerin mizâc özellikleri, içinde bulundukları mekân ve zaman ile rüyâ sırasındaki nefs makâmı arasında oluşur.

Ben bu bölümde Allah Rasûlü'nün (s.a.) şu sözünün sırrını açıklayacağım: "*Rüyâ üç türlüdür. Allah'tan olan rüyâ, şeytanın hüzün vermesiyle/aldatmasıyla gerçekleşen rüyâ, kişinin kendi nefsiyle konuşmasından oluşan rüyâ.*"[6] Yine ben insanlardan bazısının rüyâda Hakk'ı görmelerine dikkat çekeceğim. Aynı şekilde insanların Hz. Peygamber'i (s.a.), diğer nebîleri, melekler ile kemâl ehli ehlullahtan his/madde âleminde görmedikleri insanları görmelerine dikkat çekeceğim. Buna ilâveten rüyâların sahîh olanı ile olmayanını tanımanın ölçüsünü, rüyâ çeşitlerinde zaman, mekân ve gıdânın hükmünü anlatacağım. Bu du-

rumların hükümleri birbirine karıştığı zaman hangisinin tesiri daha güçlüdür, hangisi diğerinde yok olur; ya da hangisi ayakta kalır hangisinin bazı ahkâmı silinir, bazı ahkâmı silinmez, bunlara işâret edeceğim. Misâl âlemi vâsıtasıyla kevn ve fesâd âlemine faâl ruhların ve esmâ-i ilâhîyyenin tesirinin etki sebebini, insan hayâlinin âlem-i misâle nisbetini, insan rûhunun ahkâmının hayal mertebesine uğradıktan sonra his âlemine etki sûretini anlatacağım.

Bunlara ilâveten Allah'ın izniyle hey'ât-i ictimâiyyelerin aynaları olan hazarât-ı ilâhiyye ve merâtib-i imkâniyyeyi açıklayacağım. Hey'ât-i ictimâiyye, vücûb ahkâmı denilen ilâhî isimlerin eserleriyle, mümkün varlıkların kâbiliyetleri arasında oluşur. Mümkinâtın kâbiliyetleri, gayr-ı mec'ûl isti'dâdları ve mertebeleri yönünden bu ahkâmın mahallidirler. Bu meselelerde söz söylerken inşâallah şerhi kasdedilen meselelerin fazlaca îzâhına sebep olacak artı bilgiler sunacağım. Allah'ın dilemesi ve desteğiyle derim ki:

Daha önce mücmel olarak işâret ettiğim, açıklanması istenen konulara giriş sadedinde bir mukaddime sunmak, zarûrî olmuştur. Bilesin ki Hakk'ın mümkin varlıkları yaratmaya yönelmesi, zât-ı ahadiyyeti itibâriyle değildir. Bu açıdan yaratma zorunluluğunun Hakk'a nisbeti ve nefyi eşittir. Çünkü bu açıdan zât-ı ilâhiyyenin bir şey ile irtibâtı olmadığı gibi, tesir ve teessürü/etkileme ve etkilenmeyi gerektirecek bir münâsebeti de yoktur. Zîrâ ahadiyyet mertebesinde ahkâm ve ibâre yok olur. Eşyânın yaratılmasını gerekli kılan şey sâdece ezelî ve zâtî ilmin hükmüdür; çünkü ilim, ip gibi bağlar ya da ihâtâ eder, hükmü umûmîdir. Hakk'ın zâtı, esmâ ve sıfatları ile mâlûmâtına müteallıktır. İlim hükmü mûcibince, yaratma sebepleri "mefâtîhu'l-gayb" denilen zâtî isimlerledir. Çünkü o isimler zâtî gayba ve bilinenler gaybına açıcı/anahtardır.

Ülûhiyet sıfatlarının anası sayılan zât mertebesindeki hayat, ilim, irâde ve kudret, gayb anahtarlarının gölgeleri mesâbesindedir. Nitekim ulûhiyet de zâta nisbetle gölge gibidir. Hakk'ın zâtî tesire teveccühü/yönelmesi, şer'î, aklî ve keşfî açıdan her ne kadar bir asıl üzere sâbit ise de, haysiyetler, ibâreler ve özellikle mefâtih diye anılan ana isimler ve onların ülûhiyet sıfatlarının ana esasları için taayyün eden âlemin esaslarına müteallık özellikleri, bu teveccühü çoğaltır. Bu anahtarlar, her ne kadar bunları cem' eden zât-ı vâhide/tek zât ise de dereceleri farklı farklıdır. Çünkü tahkîkî olan keşf şunu ifâde eder: Bu isimlerin ikisi ilk ikisine tâbîdir. İlk ikisinin taayyünü de cem-'i zât-i ahadiyetindendir.

İşâret edilen farklılıktan kaynaklanan bu nevi isimler, güvenilir, edepli, halîfe sıfatına lâyık ehlullahtan başkasına münkeşif olmamak itibâriyle, her ne kadar gizli iseler de, zâhir esmâya nisbetle gölge mertebesinde sayılan ülûhiyet sıfatlarında taakkul edilir/anlaşılırlar. Ülûhiyet sıfatlarının zât isimleriyle ilişkisi, ilmin takaddum/önce gelmek ve kuşatıcılığının ziyâdeliği itibâriyle kudret üzerine olan şerefine benzer. Anlattıklarımızdan zâta âid ezelî ilimde müteaddid olarak şekillenen, taayyün eden eşyâda zâhir olan eserleri ve isimlerin teveccühlerinin farklılığının sübûtu gerekli olmuştur. Bütün bunlar ilm-i vahdânînin taallukunun çokluğu sebebiyledir. Çünkü ilim, hüküm ve taallukta "malûm"a tâbîdir. Böylece malûm olan şeyler, "Vâhid" sâyesinde varlık, çoğalma ve çeşitli zuhûr kazanmışlardır. Bunların hepsi öncelikle vukûa müteallik olarak hey'et-i ictimâiyyeden oluşan, ondan zâhir olan keyfiyet, izâfet ve nisbetlerdir. Bu keyfiyet, izâfet ve nisbetler, dikkat çekilen gayb-ı zâtî anahtarı olan zâtî isimlerle âlem-i

hakâyık esaslarından sözü edilen ülûhiyyet sıfatlarının temelleri olarak tâlî esaslardan doğan şeyler arasında bulunur.

Sonra mevcûdât da önce anlatılan merâtib-i hams üzre bir âlemden öbürüne, bir gruptan diğerine zikredilen usûller itibâriyle zâtî teveccühten zuhûra gelirler, tabaka tabaka gönderilirler. Îcâd/yaratma mertebelerinin hâtemi, mevcûdun sonu olan ilk insana kadar durum böyle sürüp gider.

Sonra derim ki: Gerçek gayb-ı zâtî anahtarlarının teveccühâtından oluşan hey'ât-i ictimâiyyenin, ulûhiyet sıfatlarının ana hükümlerinin ve daha önce zikri geçtiği gibi Hakk'ın zâtî teveccühüne tâbî Hak'ın ilminde ezelî olarak taayyün eden âlem hakîkatlerinin asıllarının ilk sonucu "mânâlar âlemi"dir. Bu ilk netîcenin mânâlar âlemi olması, kendilerini Hakk'tan başkasının taakkul etmesi itibâriyledir. Bu taakkul işi onların bâtından zâhire çıkışlarıdır. Bâtın oluşları ise nisbet edildikleri şeye ve Hak'tan başka her taakkul eden şeye göredir. Değilse onlar Hakk'a nisbetle müşâhede altında oldukları gibi, O'nun ilminde muhtelif mertebelerden ve farklı derecelerden taayyün hâlindedirler. Sonra onlar rûhlar âleminde farklı rûhânî derecelerdeki mertebelerde ve anlatılan usûller itibâriyle Hakk'ın tesiriyle imkân ve vücûb hükümlerinin cümlesinden ve farklı mânâların birleşmesinden oluşan ictimâî hey'etlerle Hak'tan zuhûra gelirler.

Ruhlar, Hakk'a izâfe edilen hakîkat ve isimler demek olan muhtelif mânâlardan oluşan ictimâî hey'etlerin sûretleridir. Hakk'a izâfe edilen eserler ancak "mefâtîh" diye anılan asıllar ve bunların yakın gerekleri açısından çoğalma itibâriyle Hakk'a muzâftırlar. Bunlara bazen vücûb ahkâmı diye tâbir edilir ki bu doğru bir adlandırmadır. Nitekim vücûb hükümlerinin tesir mahalli mesâbesindeki kâbiliyetlerine âid

"imkân hükümleri" diye daha önce geçen ifâde de sahihtir. Her eser, gayb anahtarları ile onları takip eden vücûb ahkâmı arasında vâki hey'et-i ictimâiyye sonucudur. Her varlık mümkün âyândan biriyle taayyün eder ve âyân-ı mümkine ile daha önce işâret edilen mânevî netîcenin sonucu olur. Zât-ı ilâhîye teveccühte zâhir olan varlık taayyünleri, ebelerin derecelerine göre aynadırlar. Bu aynanın zuhûru söz konusu esaslar bakımından gaybî nikah diye adlandırılan ilk ictimâın/buluşmanın vukû bulduğu dereceye göredir. Zâtî teveccühteki anahtarlarda erkeklik derecesi vardır. Ebelerle ilgili hükümlere bağlı ictimâî şekillerin ise dişilik derecesi vardır. Her mertebenin, hangi mertebede bulunursa bulunsun yerine göre bir derecesi vardır. O mertebedeki varlığın taayyünü için de bir mertebe vardır. Doğan çocuğun derecesi bu mertebeye bağlıdır.

Bu durum sana vâzıh olduysa bilesin ki, yüce ruhların teveccühlerinden oluşan ictimâ kendilerine bitişen tesir ve gayb anahtarlarından yine kendilerine sârî olan hüküm gereğidir. Varlık ahkâmının gerisi iki türlüdür:

1- Mazharların ahkâmı dışında zikri geçen hakîkat eserleriyle boyanmış ulvî ruhların bizzat teveccühü. Ancak bu teveccühün tabîat mertebesinde âlem-i misâlde taayyünü de vâciptir. Çünkü her eserin sûret taayyünü her müessirin hakîkatinin içinde bulunduğu yerdedir. Bu taayyün ancak eserin mahalline göre kevn bulur ve zâhir olur. Mahallin mertebeler gibi mânevî ya da emr-i vücûdî olması müsâvîdir. Bu değişmez bir esastır. Çünkü sünnetullahtır. "***Allah'ın sünnetinde bir tebdîl/ değişme bulamazsın.***"[7] buyurulmuştur. Âlî ruhlara bağlı gökleri mâmur eden tâlî ruhlar, mazharları açısından değilse bile, ruhları itibâriyle bahsi geçen bu teveccühün ürünlerindendir, anlayasın!

2- Ulvî ruhların teveccühleri. Bu teveccühler misâl âleminde taayyün eden mazharları açısından o âlemin boyasıyla boyanmış hâldedir. Bu teveccühün hükmü mâkul küllî cisim mertebesinde ecsâm-ı mahsûse âlemini meydana getirir. Bunların ilki arş-ı muhît ve cism-i basîttir. İşte bu zâhirî doğum nikâh-ı rûhânîden ortaya çıkmıştır. Ruhların tesir önceliği sebebiyle zükûret/erkeklik derecesi, tabîatta da ünûset/dişilik derecesi vardır. Cism-i küllün mâkûliyetinin mahallîlik mertebesi vardır. Arşî sûrete âid bir çocukluk derecesi vardır. Burada tabîatın derecesi ise analıktır. Az önce anlattığımız gibi tabîat mahal mertebesinde, misâl âlemi ise doğan çocuk mesâbesindedir. Âlî ruhların birinci tür teveccühleri küllî nefs mertebesinde gerçekleşir. Bunlardan doğanlar ise daha önce açıklandığı gibi gökleri îmâr edenlerdir. Anlatılan bu iki türün ikisi de bir türe râcîdir. Çünkü bunların ikisi de rûhânî nikâhın hükmünden hâriç değillerdir, bunu bilesin!

Bütün hey'et âsârından zikri geçen itibârlarla Hakk'a izâfe edilen hükümlerden arş, kürsî, âlem, muhtelif cins, tabaka ve türlerine göre kevn ve fesâd âlemi dışındaki gökler âlemi zâhir olmuştur, anla!

Eğer benim dikkat çektiklerimi anlarsan mümkün olanlardan her mevcûdun vücûb ve imkân ahkâmından bir grubu bizzat müştemil bulunduğunu anlarsın. Bu mevcûd önce hakîkati ve küllî gerekleri, ikinci olarak bazı mertebelerde taayyün eden vücûdu ve tafsîlî gerekleri itibâriyle bu cümle-i ahkâmiyyenin aynasıdır.

Her imkân grubunda hükümlerin galibiyet ve mağlûbiyetlerinin vukûu kaçınılmazdır. Bunu gerekli kılan ictimâî heyetlerin ve

kabiliyetlerin gerçekleriyle gereklerinin istîdâd ve mertebelerinin farklılığıdır. Gâlibiyet ve mağlûbiyet durumuna göre varlıklarda denge ve sapma dereceleri meydana gelir. Bazı varlıklarda vücûb ve imkân hükümlerinin ictimâı, îtidâle yakın bir derecede gerçekleşirken bazılarında galebe, vücûb ya da imkân tarafında olabilir. Varlıklar arasında şeref ve hısset/düşüklük bu özelliklerden biriyle olur. Vücûb ahkâmının imkân üzerine galebesi şerefin artmasını gerekli kılar. Aksi ise hısseti/düşüklüğü arttırır. İki taraf ahkâmının birbirine yakın bir şekilde eşitlenmesi, îtidâl-i cem'iyy-i mürettebîdir ve insan nev'ine mahsustur. Çünkü insanın maksadı cem'iyyetin artması oranında farklı ve değişik dereceleri, bütün berzahları vücûb ve imkân ahkâmını cem' eden berzaha mahsus ilâhî hakîkî îtidâle yatkınlığının artmasına göre farklı mertebeleri kuşatır.

İnsan nev'inin kâmil olanı, söz konusu berzahın kuşattığı bütün ahkâmı kuşatır ve yüce ruhların varlık meyvesi, ahkâm ve mânâların ictimâında taakkul eden mânevî îtidâl mertebesinde onlarla zuhûr eder. Rûhânî îtidâl ruhların yönelişine ve âlî ruhların varlığının gereklerine taakkul eder. Rûhânî îtidâl ruhların yönelişleriyle taakkul eden ve onların zikri geçen gerekleriyledir. Misâlî îtidâl, kendisine terakkî edilen ictimâdan meydana gelir. Ona bu âlemden gökleri, kürsîyi, arşı aştıktan sonra ya da herhangi bir felekte taayyün eden bir sûreti geçtikten sonra

terakkî edilir. Çünkü misâl âleminin her semâda muayyen bir hissesi vardır. Bir başka mânâca her semâ bir ölçüde misâl âleminin aynasıdır. Orada müstekar olan fiil ve hâllerin sûretleri o aynada taayyün eder.

Zîrâ bu âlemden yükselen her varlık veya kendisinden sudûr eden her şey, felekî cisimler âlemini aşıp mutlak misâl âlemine yükselecek güce sâhip değildir. Hak hazretinin ahkâmından mânâlar ve ruhlar âleminden inmek ve salınmak isteyen için de durum aynıdır. Her varlık misâl âleminden kendilerine taayyün eden hisselere göre yere iner ve göklere yükselir anla! Anlattıklarımızı hissî îtidâl takip edecektir. O da ikiye ayrılır:

Birinci kısım kevkebî ittisâller, felekî teşekküller ile bir takım karışımlardan oluşur ki bu karışımlar feleklerin kuvvetleriyle meleklerin o felekleri îmâr edenlerinin kuvvetleri arasında her bir semâya tevdî edilen her bir emr/iş ölçüsünde oluşur. Nitekim Hak Teâlâ şöyle haber verir: "***Her semâya emrini vahyetmiştir.***"[8]

İkinci kısım ise tabiî îtidâldir ki daha önce zikri geçen îtidâller gereği, onların yükselen müvellidâtından vâkı, îtidâl derecesinde zâhir olan mizâc-ı insânîye şeklindeki îtidâldir. Bu mizâc-ı insânî zikri geçen îtidâllerin hepsinin mazharı, kendine mahsûs îtidâle doğru yükselerek, az önce dikkat çekilen berzahlar berzahına doğru ulaşır; anla!

İlâhî birlik hazretine nisbetin yakınlığı sebebiyle kesret ve imkân ahkâmından hâlî olan âlî ruhlar, en şerefli varlıklardır. Bilfiil kâmil olan insân-ı hakîkî daha cem' edici, daha kâmil, varlık ve mertebe dâiresinin orta noktasında en iyi yerleşmiş bir hâldedir.

Feleklerden her bir felek, âlemlerden her bir âlem, îtidâl türlerinden herhangi birinin mahalli ve mazharıdır. Her nev'i, bir takım dereceler kapsar. Bu dereceler arada sıfat, kuvvet, fiil, teveccüh cem' olmuş karışımların meyvelerinden oluşan ictimâî hey'etlerden taayyün eder. Nitekim bu süflî âlem ulvî âleme tevdî edilen eserlerin, kuvvetlerin ve özelliklerin aynasıdır. Ulvî âlemin farklı tabakalara ayna oluşu da böyledir. Bu âlemin farklı tabakalarının her birisinde bazı kuvvet ve tesirlerin sonuçları taayyün eder. Bu kuvvet ve tesirler o âlemden inmiş ve o âlem ehlinin yaratılışıyla yoğrulmuştur. Sonra ayrılmış ve ortaya çıktıkları ilki durumda farklı bir sûrette dönerler. Özellikle insandan sâdır olan teveccüh, fiil ve sıfatların sonuçları böyledir. İnsan hepsinin nüshası, bütün âlemdeki güçlerin, bütün feleklerin eserlerinin, her meleğin teveccühünün kendisine yansıdığı bir aynadır.

İnsanın her felek ve âleme nisbeti, ilk yaratılışında o felekten aldığı özellik ve kuvvetlerden yoğrulduğu şeyin galebesine/baskınlığına; ilmi, ameli, ahlâkı ve yaratılışı vâsıtasıyla müstefâd olan vücûdî isti'dâdı ve teveccühü sırasındaki terakkîleri ile kâmillere hâs îtidâlden nasîbine göredir. Hz. Peygamber (s.a.) isrâ hadîsindeki şu sözüyle bu konuya işâret etmiştir: Nitekim Hz. Peygamber kamer feleği sayılan dünyâ semâsında Hz. Âdem'i, ikinci semâda Hz. Îsâ'yı, Zühre feleği sayılan üçüncü semâda Hz. Yûsuf'u, şems feleği sayılan dördüncü semâda Hz. İdrîs'i, beşincide Hz. Hârun'u altıncıda Hz. Mûsâ'yı, yedincide Hz. İbrâhîm (a.s)'ı gördü.[9]

Bu hadîs, adı geçen peygamberlerin bu feleklerle münâsebetlerinin sûretini haber vermekte; amel ve ahlâklarından doğan mazharlarının

mertebelerini feleklerin kuvvetinden ve meleklerin teveccühünden yoğrularak kazanılmış sıfatları tarif etmektedir. Bu kuvvet ve tesirlerin bazısı bazısına her insanda hâl-i içtimâına ve yaratılış sırasında hâiz oldukları özelliklere göre, galebe hâlindedir/baskındır. Ancak şu kadarı bellidir: Ruhlar gayr-i mütehayyiz/mekânsızdır. Öyleyse nasıl olur da göklerde mesken tutma özelliği ile tavsîf edilebilirler? Sen bunu bilesin.

İki ve daha çok şey arasında meydana gelen ictimâ/birleşmenin sırrı, münâsebettir. Münâsebeti sınırlayan beş küllî esas vardır. Eşya arasındaki münâsebet, ya bir ya birçok sıfatlarda ortaklık itibâriyle olur veya bir ya da birçok hâllerdeki ve fiillerdeki ortaklık sebebiyle olur ya da mertebelerdeki iştirak sebebiyle olur veyahut da zât itibâriyle olur. Münâsebet bu şartlara münhasır olduğundan iki ya da daha çok şey arasındaki münâsebet bu beş esâsın dışına çıkamaz. Bunun dışında halk arasındaki münâsebetler, bu usûlün teferruatı kabîlindendir. Aslında münâsebet iki ya da daha çok şeyi cem' eden her işten ibârettir. Bu iş infiâl mertebesinde taayyün eden işlerden biriyse o takdîrde ahkâmıyla ittisâf ve eserlerini kabûlde birbiriyle misliyet/benzerlik arz eder. Değilse zikr edilen husûs fâillik mertebesinde vâkî olur.

Her iki takdîrde de mümâselet/benzerlik sâbittir. İştirâk iki veya daha fazla şey arasında vâkî olan taaddüd hükmünü ortadan kaldırır. Ancak bu hükmün ortadan kalkması mutlak değildir. Bilakis her birinin iştirâkini gerekli kılan her çeşit farklılığı ortadan kaldıran daha önce söylediğimiz gerçek bir benzerlikle benzemeleri yönündendir. Her şeyde bulunan mânâ ve o cihetten birbirine benzeyen şeyler itibâriyle durum daha önce geçtiği gibi haysiyet ve kendilerini birleştiren ortak özellikten paylarına düşenlere benzerler. Eşyâyı bizzat mertebe ya da hem zât hem de mertebe bakımından cem' eden durumun aralarında-

ki hükmü, eşyânın ittihâdını/birliğini sağlayan; yâni cem' eden vecihle olur. Eşyânın sâbit olan hükmü ayrılmaz, birisi için sâbit olan diğeri için de sâbit olur.

İmtiyâz sebebi olan ahkâm, birliği gerekli kılan ahkâma tedâhül ile karışır. Bunun sonucu bazı mahlûkâtta zât, sıfât, hâl, fiil ve mertebe yönünden bazı özellikler kuvvetlenir, aynı zamanda bu özellikler birbirlerinden farklılaşmaya ve eşyânın ittihâdına sebep olan özelliklerin hükümlerinin ayrışmasına sebep olur. Nitekim daha önce dikkat çekilen vücûb ve imkân ahkâmı bunun gibidir. Bazı ahkâmın bu şekilde rüchânı, farklılık gerektiren özelliklerin kuvvet, asâlet, sayıca çokluk açısından fazla olmasıdır. Bu çokluk galebe sebebidir. Bunun sonucu tezâd, cehâlet, uzaklık ve ayrılık zâhir olur. Bazen de durum bunun aksi olur ve münâsebet hükmü ve ittihâda sebep olan özellik güçlenir. Bu da muhabbeti vukûa getirerek, ilmin etkisini, vuslat, ictimâ ve benzer özellikleri zâhir kılar. Bu cümleden olmak üzere yaratıklar arasında varlıkta farklılığın aslı; ittifak, ictimâ ve iftirâkın mevcûdiyetidir. Bunu bu fasılda söylediklerimi ve onun öncesinde yazdıklarımı anlaman için aklında tut!

Bilesin ki, insanlar arasında uyku ve uyanıklık hâlindeki ictimâ/bir araya gelişlerin azlık ve çokluğu aralarında sâbit olan hilâfın/farklılığın güç ve zaafına bağlıdır. Çünkü meselâ senden farklı olan bir kişi bir açıdan sana benzeyebilir, bir ya da birçok açıdan sana ters olabilir. İttihâda sebep olan özelliğin hükümleri kuvvet ve adedî kesrette farklılık sebebi olan hükümlere benzerse de durum aynıdır. Adı geçen ahkâm kuvvetlerinin denkliğe yakın ve uzak oluşu, kesret ve kıllette ittifak hükmünü ortaya çıkarır. Kurb/yakınlık arttıkça ictimâ/bir araya gelme ve ittifak artar. Kurb hükmü zaafa uğrayınca durum, aksi olur.

Farklılık ahkâmı ittihad ahkâmına galip olduğu zaman tezad ve çelişki olur. Bazen ittihâda sebep olan taraf güçlenir. Bunun sonucu muhabbet iki kişinin neredeyse birbirinden ayrılmayacağı ve fark edilmeyeceği şekilde güçlenir; anla!

Yine bilesin ki, bu fasılda zikrettiğim ve bundan önce hadîsin şerhine başlarken söylediğim şeyleri iyice inceler, dikkat çektiğim münâsebet ahkâmı, beş usûl, imkân ve vücûb arasında vâkî ve onlara müteallik oluşan hey'ât-i ictimâiyye sûretleri ile sıfat, fiil, ahkâm ve ahvâle âid hükümler ve diğer konuları aklında tutar ve işâret edilen hey'etlerin farklılıkları itibâriyle hazarât-ı hamsın taayyünlerine bağlı îtidâl dereceleri konusunda söylenenleri hatırlarsan; zikri geçen misâlî hazretlerin şahsiyet mahallerini ve onların tafsîlî âlemlerden tazammun ettiği arş, kürsî, yedi semâ, unsurlar âlemi ve onların ictimâından/birleşmesinden Allah'ın yarattıklarını tanırsın.

Ayrıca şunu da anlarsın: İnsanlar arasında bu âlemde sûretler itibâriyle ya da ulvî âlemlerde yakaza ve uyku hâlinde veya böyle bir imkâna nâil kılınanlara nisbetle nefislerinin bedenlerinden insilâhı/ayrılması hâlinde gerçekleşen ictimâların en güçlü sebebi, söz konusu münâsebet eseridir. İctimâın kıllet ya da kesreti, münâsebetlerin tesirinin güç ve zaafına bağlıdır. Çünkü münâsebetin iki şey arasında sıfat ve fiiller açısından gerçekleşmesi, sâdece fiiller yönünden gerçekleşmesinden daha güçlüdür. Bu kadarı kâfidir herhâlde...

Bu anlattığımız sıfat ve fiil münâsebetine hâl cihetinden olan münâsebet inzımâm ederse, tesir daha güçlü olur. Bunlara bir de mertebe ortaklığı eklenirse tesir daha da güçlenir. Bütün bunlarla birlikte bir de zât itibâriyle münâsebet sâbit olursa iş tam olur. Kendisiyle geçmiş nebî ve velîlerin kâmil olanlarının ruhları arasında bu beş açıdan münâsebet sübût bulursa, o kişi dilediği zaman, yakaza hâlinde de uyku hâlinde de bir araya gelebilir. Ben bu durumu şeyhimizde yıllarca gördüm. Aynı şekilde ondan başkalarında da müşâhede ettim.

Hz. Şeyh [İbn Arabî] (r.a.)'ye gelince o, nebîlerden, velîlerden ve diğer geçmişlerden dilediğinin rûhu ile üç tarzda bir araya gelirdi:

1- Dilerse o kişinin rûhâniyetinin bu âleme inmesini ister şeyh onu misâlî sûreti içinde cesede bürünmüş gibi dünyâ hayâtında iken hiçbir eksikliği bulunmayan hissî, unsurî sûrette idrâk ederdi.

2- Dilerse onu uykuda getirirdi.

3- Dilerse de şeyh kendisi beden kalıbından soyutlanıp nefs mertebesindeki taayyünü içinde onunla bir araya gelirdi. Çünkü bu mertebe, görülen kişinin nefsi ile geri kalan felekler ve âlemler arasındaki münâsebetlerdeki üstünlüğü dolayısıyla ulvî âlemlerde bulunur.

Zikrettiğim bu hâl şeyhimizin vâris-i nebî oluşunun sıhhatinin temekkün ettiğine burhandır. Allah Teâlâ'nın şu sözünde buna delîl vardır: "***Senden önce gönderdiklerimize/rasûllere sor!***"[10] Şâyed Allah Rasûlü'nün kendisinden önceki peygamberlerle ictimâı/bir araya gelmesi temekkün etmemiş olsaydı, böyle bir hitâbın herhangi bir faydası olmazdı. Böyle bir şeyi uzak görürsen zayıf bir te'vîle düşersin! Senin ve başkalarının hâli ve fehmi tahkîke ermedi diye

böyle bir şey yapma! Allah'a andolsun ki bu ve benzeri hâller pek çok kere birçok insanda görülmüştür.

Misâl Âlemi'nin Hakîkati Hakkında Fasıl

Bu fasıl, misâl âleminin hakîkati, ahkâmının ulvî ve süflî âlemlerdeki, özellikle insan nev'i üzere zuhûr mahalleri ile rüyâ ahkâm ve mertebelerinin geri kalan özelliklerinin açıklanmasını ve insanların bütün bu konulardaki farklı derecelerini şâmildir. Garip bilgiler ihtivâ eden bu hadîsin şerhi konusunda söz böyle hitâma erecektir. Biz deriz ki:

Bilesin ki rûhlar âlemi varlık ve mertebe yönünden cisimler âleminden öncedir. Cisimlere vâsıl olan imdâd-ı ilâhî ruhlar ile Hak arasında rûhların vâsıta olmasına mevkuftur. Yâni cisimlerin yönetimi rûhlara tefvîz edilmiştir. Rûhlarla cisimler arasında irtibâtın imkânsız oluşu basît ile mürekkep arasında sâbit olan zâtî mübâyenet/çelişki sebebiyledir. Çünkü aralarında bir münâsebet ve irtibât yoktur. İrtibât olmayınca da tesir, teessür, imdâd/yardım etme, istimdâd/yardım dileme olmaz. Bu yüzden Allah Teâlâ misâl âlemini ruhlar ve cisimler âlemi arasında câmî bir berzah olarak yaratmıştır ki iki âlemden birinin diğeriyle irtibâtı sağlıklı olsun. Tesir ve teessür gerçekleşsin, imdâd ve tedbîr vusûl bulsun.

Misâl âlemi ve özellikleri sâyesinde rûhlar, misâlî mazharlarında cesede bürünürler. Nitekim şu âyette buna işâret edilmektedir: "***Ona düzgün bir insan sûretinde temessül etti.***"[11] Hadîste de: "*Melek bana bazen insan sûretinde temessül eder*"[12] buyurularak bu konuya işâret vardır. Yine bir başka hadîste buyurulur: "*Cennet ve cehennem bana*

biraz önce şu duvarda arz edildi."[13] Zekât vermeyenin durumu hakkında hadîste şöyle buyrulur: "*Ona malı zehirli bir yılan olarak temessül eder.*"[14] Yine sahîh bir rivâyette şöyle gelir: "*Bu mallar zekât vermeyen için bir yılan olur.*"[15]

Bu ve benzeri şerîatın haber verdiği rivâyetlerde, misâlî sûretlerle cesede bürünme vardır. Riyâzat ehli kimseler, tabiî-unsurî sûretlerinden insilâh ile hâsıl olan rûhânî mîraclarında rûhlarının rûhânî mazharlarını giyerek misâl âleminde terakkî ederler. İnsanın rûhunun, yönettiği tabiî-unsurî cismine göre durumu böyledir; onu ilim ve amel açısından kuşatır. Ruh ile beden arasında işâret edilen sâbit bir mübâyenet/zıdlık olduğunda ve rûhun bedeni tedbîrinin/yönetmesinin ve yardım ulaştırmasının kendisine bağlı bulunduğu irtibât imkânsız olunca Allah, bedenle ayrılan ruh arasında hayvânî nefsi, berzah olarak yaratır. İnsandaki hayvânî nefs, mâkûl bir güç oluşu itibâriyle ayrılan rûha münâsib basitliktedir. Rûhun bizzat bedenin birimlerine yayılmış pek çok değişik kuvvetleri kuşatması; göğüs boşluğunun sol tarafında bulunan, kalb-i sanevberî buharıyla taşınması sûretiyledir. Kalb-i sanevberî bedende muhtelif tasarruflarda bulunur ve unsurlardan mürekkep mizâcına mütenâsip özelliği sâyesinde ruh için bedenle irtibâtı, tesir ve teessürü meydana getirir ve böylece dediğimiz yardım ve tedbîr gerçekleşir.

Bu durum vuzûha kavuştuktan sonra bilesin ki insandaki kuvve-i hayâliye/hayal gücünün âlemin bir nüshası olması itibâriyle mutlak misâl âlemine nisbeti cüz'ün külle, nehrin kollarının, çıkış yeri olan nehre nisbeti gibidir. Nitekim nehre akan kol ona bitişik olduğu gibi,

insanın hâyal âlemi de yukarı tarafından âlem-i misâle bitişiktir. Fakat insanlar bu konuda iki gruptur:

Bir grubu bu irtibâtı bilmez, bunun farkında olmaz ve bunu araştırmazlar. Bunlar insanların çoğunluğudur.

İkinci grup azınlıktır. Bu irtibâtı bilir, araştırır ve ona ilgi duyarlar. Onlar rûhlar âlemini de aşıp inşâallah sana bazı sırlarını açıklayacağım daha yukarılara ulaşırlar. Ben derim ki:

Bilesin ki misâl âleminin "Zâhir" isminin mazharı olan âlemin sûretine nisbeti, insan zihninin ve hayâlinin sûretine nisbeti mesâbesindedir. Âlemin sûretinin rûhu bir vecihten "Bâtın" isminin mazharıdır. Mâkûl şeylerden sûreti olmayanlara cesed giydiren "Bâtın" ve "Müdebbir" isimleridir. Burada ilimde ve insanın âlem-i misâlin nüshası olan musavvire gücünde bir noksanlık yoktur. Çünkü Hak, kuvvet sâhibi ve metîndir. Cesede bürünen her şey bilinen kadar cesedlenir. Bu ilmin kapısını çalabilecek bir cehl yoktur. Bu yüzden arada bir mutâbakat ve sıhhat gereklidir. Akıllara, yüksek nefslere nisbetle de durum aynıdır. İnsanda ise durum böyle değildir. Çünkü insanın musavvire gücü, rûhunun nûrâniyetine ve daha önce ıttılâ kesbettiklerine tâbîdir. İnsan bizzat bu bilgileri musavvire gücüne imlâ ettirir ve ona benzemeye başlar. Fakat bu durum, dimağ hey'etinin cömerdliğine, mizâcın istikâmet ya da bozukluğuna, mekân ve zaman husûsiyetlerine bağlıdır. Misâl âleminde cesede bürünen ilk Bâtın ismi ile onun ardından ikinci olarak gelen akıl ve nefsler bunun hilâfınadır. Nitekim buna daha önce dikkat çekmiştik.

İnsanların mukayyed misâl âlemine nisbeti, nehir kollarının nehre ve ana kaynağa nisbeti gibidir.

İnsanın hayal gücünü ve rüyâlarını etkileyen bazısı mizâca bağlı bazısı mizâc dışı sayısız âmiller vardır. Bu âmillerden mizâca bağlı bulunan, dimağ heyetinin sıhhati ve daha önce zikri geçenlerdir. Mizâcın dışındaki âmiller insanın hayâli ile âlem-i misâl arasındaki ilim ve münâsebetten oluşan ittisâl hükmünün bulunmasıdır. İnsan hayâliyle misâl âlemi arasındaki bu gerçek münâsebet, insanın iki cihetinden biri ile misâl âlemiyle ittihâdını gerektirir. Bu, gördüğüm kadarıyla pek az kimsenin müşâhede ettiği yüksek bir keşf hâlidir. Ben bu müşâhedenin bazı mazharlarına dâhil oldum; mukayyed hayal âleminden misâl âlemine, işâret edilen ittisâl kapısından girdim. Misâl âleminin âhirine kadar ulaştım. Oradan çıkıp rûhlar âlemine geçtim, sonra da nûrların çıkış yerine ulaştım. Allah'ın ihsânına hamdolsun. Şu bilinsin ki insanlar farklı mertebelerdedir. Bunlar da üç çeşittir:

1- Düşük sınıf: Allah Teâlâ'nın kalblerini mühürlemesi sebebiyle bunların nefislerinden kalblerine, nâdiren geç gelip çabuk giden hâller dışında, daha önce nefslerine nakşedilen ya da yenilenen herhangi bir şey ulaşmaz. Aksine nefsi sâfiyetten, îtidâl noktasından, Hak mertebesi ya da rûhlar mertebesi için muvâcehe, muhâzât hazretinde sağlam bir yerden uzak oluşu sebebiyle ulvî gayb âleminden ve daha yukarıdan bir şey onun nefsine nakşolunmaz.

2- Kalbleri bazen meşgûliyetlerden ferağ bulup safâ hâliyle mutlak misâl âlemine ittisâl hâsıl eden grup. Bunların nefislerinin bu vakitte idrâk ettikleri her şey şuaî bir in'ikâs ile yansır ve bu yansıma

kalbten dimâğa akseder ve oraya kazınır. Şâyed böyle biri gördüğü şeyde "hadîs-i nefs" eseri bulursa musavvire gücünün bu işte âlet, mizâc ve zikrettiğimiz türde bir dahli var demektir.

3- Rüyâ; hadîs-i nefsten hâlî, dimâğın yapısı sağlıklı, mizâc da müstakîm ise Allah'tandır. Çoğu kere böyle rüyâları tâbire gerek de yoktur. Çünkü aksin yansıması, aslın sûretiyle zâhir olmuştur. Nebîlerin çoğunun rüyâsı böyledir. Hz. Halîl İbrâhîm (a.s.)'ın rüyâsını yorumlamayıp zâhirine göre davranmasının sebebi budur. Gönlü Hakk'ın müstevâsı hâline gelenin kalbine galibiyetle bir şey etki edemez. Aksine o kişinin kalbi menbâ ve ilk yansıması dimağda olur. Hz. Halîl İbrâhîm ilk hâle alışıp Allah Teâlâ kendisini "*kalblerini genişlettiği kimseler*" makâmına nakletmek dileyince, onun kalb-i ilâhîsinden dimâğına yansıyan şey, bu sefer asıl sûretiyle zâhir olmamış ve bu yüzden rüyâsı te'vîle muhtâc olmuştur. Te'vîl, rüyâdaki tasvîr ile murâd olunan işi açıklar. Bu tasvîrin yüce âlemdeki akıl ve nefis sâhipleri içindeki rûhânî taayyününü ya da ahadiyyetü'l-cem' sıfatıyla kalbte kesreti birleyen yansımayı yorumlar.

Bunu bil ve üzerinde derinlemesine düşün ki bu fasıl, nefislerin mertebe ve dereceleri ile sakat ve sağlam idrâk sebeplerinin bilinmesini sağlayan gizli bir takım bilgileri kapsar. Yine bu sâyede sınırlı hayâl ile mutlak misâl arasındaki fark, hayâl ile misâlden her birinin diğerine ve Hakk'a nisbeti anlaşılır.

Zîrâ her mukayyed hayâl "Bâtın" isminin ahkâmındandır. Bu hükümler mutlak misâl âleminde sağlıklı bir biçimde, ilmin ve kuvvetlerin gücüne göre cesede bürünür. Burada her mukayyed hayal,

musavvire gücüne, mahalline, idrâk hâlinin durumuna ve idrâk sırasında kendisine gelen özelliklere göre bir cesede bürünür.

Bu ifâdelerden te'vîl gerektirmeyen rüyâların gerekleri de bilinmiş olur. Çünkü te'vîle muhtaç olan rüyâ düşük tâifelerin rüyâsıdır. Halkın ekmeli sayılanların rüyâsı, yorum gerekmeyen rüyâların aksinedir. Bunlar mütevassıt insanların rüyâsıdır.

Burada başka anlatılması uzun gidecek bazı şeyler de bu sâyede bilinir ki bu konuya ben dikkat çekmiş ve icmâlen onları anlatmıştım ki, îtidâl mukâbili inhırâf/sapma derecelerinin asıllarıyla ilgili şeylerdir. Özellikle rüyâ sâhibinin mîzac bozukluğuna, dimağ heyetinin ve sîret kötülüğü inzimâm eden kimselerin rüyâsı Hz. Peygamber'in (s.a.) işâret buyurduğu gibi şeytandandır, anla!

Bu tasnîf, rüyâ mertebelerini, rüyâ görenlerin asıllarına, derecelerinin farklı olma sebeplerine, bu konudaki hâllerinin değişik oluş sebeplerine hasredilmiştir. Bu bâbda anlattıklarımızı düşünen bu usûl ve derecelerin sonuçlarını anlar ve görenin rüyâsından kendisine anlatılan şeyden görülenin ne olduğunu, görüldüğü zannedilen şeyin filân peygamber mi ya da filân velî mi, yâhut Zeyd ya da Amr mı olduğunu anlar. Bu durumda rüyâyı görenin zannınca görülenin falan ölü zât ya da filân diri zât olması müsâvîdir. Veya görülenin aynı durumda bir başkası olması eşittir. Rüyâ görenle görülen arasında hâl, sıfat, fiil, mertebe ve geçtiği gibi, zât itibâriyle sâbit bir münâsebetin misâli midir? Ya da rüyâ görenin inandığı ve zannettiği gibi o kişi nebî, velî, Zeyd ve Amr mıdır?

Anlattıklarımız tahkîk ile bilinmedikçe kişinin rüyâsı tahkîkî bilgi ifâde etmez. Onun zannına, inancına ve sözünün kesinliğine güvenilmez. Hattâ onun: "Falanı rüyâmda gördüm, bana şöyle dedi. Ben de ona şöyle cevap verdim..." diye söylediklerine itibâr edilmez. İnsan bazen uykusunda ölü sandığı birini görüp ona âhiret ahvâline dâir meseleler sorabilir. Ölü ona cevap vermez ve ondan yüz çevirebilir. Eğer cevap verirse tam olmayan ya da sağlıklı bulunmayan bir cevap verebilir. Bundaki sır şudur: Görülen rüyâ ile gören arasında hâl, fiil ve sıfat itibâriyle münâsebet şekli var ise bu durum sorulan sorulara muttalî olmayı gerektirmez. Bu yüzden tahkîkî bir bilgi ve yararlı bir birliktelik hâsıl olmaz. Çünkü bütün bunlar sâbit olmayan ve güvenilmeyen ârızî, bir bakıma farklı durumların sûretleridir.

Eğer rüyâ gören rüyâsında bir nebînin ya da velînin ya da berzahta misâlî bir mazhar ile bir başkasının veya gören ile görülenin rûhu arasında ulvî âlemlerin sûretlerinden bir münâsebet ya da aralarında mertebe makâm ve zât açısından topluca ve tek tek münâsebet varsa bu durumda verilen cevaplar, görenle görülen arasında vâkî olaylar sahîh olur. Bütün bunlar rüyâda görülen şahsın kendisine sorulan şeylere ölmeden önce bu âlemde ittilâ hâsıl etmiş olmasına ya da sorulan konuda rüyâ görenin îtikâdının işin gerçeğine mutâbık bulunmasına bağlıdır. Durum bu şartlara uygun olmadığı zaman cevap, sorulduğundan mes'ul olan, rüyâ görenin îtikâdının ürünü olur. Bu cevap bazen doğru, bazen doğruya yakın olur. Bazen doğru olmaz. Bütün bunlar rüyâyı gören ve rüyâda görülenin îtikâdının sağlamlık ve fesâdına bağlıdır. Bunu bilesin!

Bütün bunlar sayamayacağım kadar çok tecrübe ile tekerrür eden işlerdir. Aynı zamanda Allah'ın bana tahkîkî bir ittilâ ile bu işlere dâir lütfettikleridir. Bu lütuf, hakikatleri bilmek ve aslî mertebelerini şeklin-

dedir. Bu ve benzeri konularda bizi hidâyet eden Allah'a hamd olsun. Eğer o hidâyet etmeseydi, doğruyu bulamazdık. O münezzehtir, O'ndan başka tanrı yoktur. Alîm, Kadîr, Mun'im/in'am sâhibi ve Muhsin/ihsân sâhibi O'dur.

1. Abdullah İbn Mes'ûd, sahâbîlerin büyüklerindendir. "İmam", "âlim" ve "ümmetin fakîhi" sıfatlarıyla anılır. İlk müslümanlardandır. Bedre katıldı. Ebû Mûsâ, Ebû Hureyre ve Ebû Ümâme'nin de içlerinde bulunduğu bir sahâbe grubu kendisinden hadîs nakletti. Hicrî 32 yılında Medîne'de vefât etti ve Bakî mezarlığına defnolundu. Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, I, 461-499.
2. Buhârî, İlm, 38; Edeb, 1090; Ta'bîr, 10; Müslim, Ru'yâ, 10, 11; Tirmizî, Ru'yâ, 4, 7; İbn Mâce, Ru'yâ, 2; Dârimî, Ru'yâ, 4; İbn Hanbel, I, 375, 400, 440; II, 232, 411, 442.
3. eş-Şûrâ 42/52.
4. Kaynaklarda bulunamadı.
5. eş-Şûrâ 42/52.
6. Buhârî, Ta'bîr, 26; Müslim, Ru'yâ, 6; Tirmizî, Ru'yâ, 1, 7, 10; İbn Mâce, Ru'yâ, 3; Dârimî, Ru'yâ, 6; İbn Hanbel, II, 395.
7. el-Feth 48/23.
8. Fussilet 41/12.
9. Buhârî, Tevhîd, 27; Enbiyâ, 22; Tefsîr Sûre, 17; Müslim, İmân 259, 264; İbn Hanbel, III, 134; IV, 207,208.
10. ez-Zuhrûf, 43/45
11. Meryem, 19/17.
12. Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 2; Muvatta', Kur'an, 4; Tirmîzî, Menâkıb, 7; Neseî, Salât, 37.
13. Buhârî, Fiten, 15; Deavât, 34; Müslim, Fazâil, 137; İbn Hanbel, III, 177, 218, 254.
14. Buhârî, Zekât, 3; Tefsîr, 3, 14; İbn Mâce, Zekât, 2; *Muvattâ*, Zekât, 22; İbn Hanbel, II, 355.
15. Bkz. Buhârî, Rikâk, 51; İbn Hanbel, I, 460.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ HADÎS*

KÂFİRÛN ve İHLÂS SÛRELERİNİN SIRLARI

Câbir b. Abdullah'tan[1]: Adamın biri kalktı ve iki rekât sabah namazı kıldı. İlk rekâtta: "*Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn*" sûresini sonuna kadar okudu. Hz. Peygamber (s.a.) buyurdu ki: "*Bu, Rabbini tanıyan bir kul.*" İkinci rekâtta: "*Kul hüvallahu ahad*" sûresini sonuna kadar okudu. Allah Rasûlü: "*Bu, Rabbine îmân eden bir adam*" buyurdu.[2]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesin ki mârifetin, bir diğerinden yüksek, farklı dereceleri vardır. Bunların ilki şerîat ile ilgilidir. Özellikle Hz. Peygamber devrinde Hak Teâlâ, îtikâdî açıdan Arapların tapınmak üzere îtikâfa girdiği putlardan, yıldızlardan ve diğer tanrı sayılan şeylerden ayrıdır. "*Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn*" sûresi bu tür bir ayrımı ifâde eden bir mazmûndur.

Bu yüzden Hz. Peygamber (s.a.) dilsiz bir câriyenin: "Allah nerede?" sorusuna, gökyüzünü işâret etmesini; kendisinin: "Ben kimim?" sorusuna; kendisinin peygamber olduğunun anlaşılacağı bir işâretle cevap vermesini yeterli görmüş ve onun sâhibine: "*Sen bunu âzâd et! Çünkü o müminedir.*" buyurmuştur.[3]

Benzer bir olay Hz. Peygamber'in Muâz'ı Yemen'e gönderirken söylediği hadîste/sözde vârid olmuştu: "*Sen Ehl-i kitâb olan bir kavme gidiyorsun. Onları dâvet edeceğin ilk şey, Allah'tan başka tanrı olmadığına ve benim Allah'ın Peygamber'i olduğuma şâhidlik etmeleri olsun. Allah'ı tanıdıktan sonra onlara gece ve gündüz üzerlerine beş vakit*

---

* Bu hadîsin sırası bütün nüshalarda yirmi üçtür. Sâdece Şehid Ali Paşa 1394/2 no'lu nüshada yirmi dörttür.

namazın farz olduğunu haber ver."[4] Böylece Allah Rasûlü şehâdeteyni mârifet/tanıma diye adlandırmıştır. Mârifet Hakk'ın vahdâniyet özelliğiyle birliğinin kabûlü, Arapların ulûhiyette Hakk'a ortak koşarak ibâdet ettikleri şeylerden temyîzi/ayrı olarak görülmesidir; bunu anla!

Allah Rasûlü'nün, "*Kul hüvallahu ahad*" hakkındaki sözüne gelince, namaz kılan adam, bu sûreyi okuduğu zaman Allah Rasûlü'nün: "*Bu adam, Rabbine îmân etti*" buyurmasının sırrı şudur: "Ahad" lâfzı Hak Teâlâ'nın aded mertebesinden en yüksek derecede münezzeh olduğunu belirtmek üzre vaz' olunmuştur. Bu yüzden tahkîk ehli ahadiyyet mertebesinde tecellînin kesinlikle imkânsız olduğuna ittifâk etmişlerdir. Çünkü ahadiyyet itibâriyle Hak ile başka bir şey arasında bir şekilde bir irtibât ve münâsebet söz konusu olamaz. Ahadiyyet mertebesinde Hakk'ın bilinmez zâtı, naat, vasıf, isim, hüküm ve ilim ile ayniyet ve gayriyet içinde bulunamaz. Zîrâ Hak Teâlâ'nın zâtı her şeyden mutlaktır. Bir şeyin Hakk'a izâfe edilmesi mertebe, haysiyet ve itibâr ilişkisiyledir. İtibârların sukûtu gerekli olduğu zaman bütün bu izâfet ve nisbetler yok olur. Bu mertebede, biz bilemediğimiz için, Hakk'ın, zâtının bilinmesine dâir haber verdiği şeylere tasdîkten başka bir şey kalmamaktadır. "***De ki: Allah birdir***"[5] âyetini okuyan kimse hakkında Hz. Peygamber'in: "*İşte Rabbine îmân eden bir adam*" sözünün mânâsı budur, anla!

Bu makâmın lisânı Hakk'ın sırlarının büyüklerinin pek çoğunu tazammun etmektedir. Celâletiyle birlikte tevhîdin tecrîd makâmı da bu makâmın bir fer'idir. Çünkü tevhîdin tecrîdi; tevhîd ve tecrîd ehlinin sıfatıdır. Hakk'ın mâsivâdan ayrıldığı bu özellikle Hakk'ın tecrîd edilmesi işte bunu anlatmaktadır. Mârifetin bu tahkîkî türüne zâtî tecellî ve mazharların ahkâmını istîlâ eden özel tecelliyât-ı berkıyye ile (vehbî olarak)

ulaşmaktan başka yol yoktur. Bu tür tecellîye eren kişiler, büyük berzah oluşu sebebiyle imkân ve vücûb ihâtası ile ikisinin kuşattığı her şeyi, Hakk'ın murâdı olarak anlar. O'nun bilinmez zâtıyla ilgili haber verdiği şeyleri Hak'tan bilir. Bu anlama, herhangi bir madde, varlık, isim ve sıfat vâsıtasıyla değildir. Mârifette bundan yüksek derece yoktur. Bu derece ilk önce işâret edilen mârifet derecelerinin ilkine mukâbildir. Diğer mârifet derece ve mertebeleri bu iki mertebe arasında taayyün eder. Anlarsan inşâallah doğruya erersin.

1. Câbir b. Abdullah, bey'atü'r-rıdvân'a katılan sahâbîlerdendir. İkinci akabede bey'at eden sahâbîler içinde en son vefât edenidir. "İmâm-ı kebîr", "hâfız müctehid" gibi sıfatlarla anılır. Hicrî 78'de vefât etmiştir. Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, III, 189-194.
2. İbn Hibbân, *Sahîh*, Beyrut 1993, thk. Şuayb el-Arnavud, Salât 19 (2460).
3. Müslim, Mesâcid, 33.
4. Müslim, Îmân, 31.
5. el-İhlâs, 112/1.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ HADÎS*

SENÂNIN MÂNÂSI ve ZİKRİN HAKÎKATİ

Talha[1], Mâlik'ten[2] o da Mekhûl'den[3] o da Ebû Bekir es-Sıddîk[4] (r.a.)'dan şöyle söylediğini nakletmiştir: Andolsun ki Muhammed Mustafâ bana şöyle söyledi: "*Allah'a yemin olsun ki Cebrâil bana şöyle anlattı, dedi. O da Allah'a yemîn ederim ki Mikâil bana şöyle söyledi, dedi. Mikâil de Allah'a yemîn ederim ki İsrâfil bana şöyle dedi. İsrâfil de dedi ki: Yemîn ederim ki Allah Teâlâ şöyle buyurdu:*

"*Yâ İsrâfil, izzetime, celâlime, cûd ve keremime andolsun ki her kim Bismillâhirrahmânirrahîm'den sonra Fâtiha'yı bir kere okursa şâhid olun ki ben onu mağfiret ederim, hasenâtını kabûl ile seyyiâtından geçerim. Dilini ateşte yakmam. Onu kabir azâbından, kıyâmet azâbından, büyük korkudan kurtarırım. O bana velîlerden ve nebîlerden önce kavuşur.*"[5]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Allah Rasûlü'nün Rabbinden rivâyet ettiği namazın özellikleri ile ilgili bir kudsî hadîste şöyle buyurulduğu sâbit olmuştur: "*Kul, bismillâhirrahmânirrahîm deyince Allah Teâlâ: «**Kulum Ben'i zikretti**» buyurur. Kul: Hamd âlemlerin Rabbine mahsustur, deyince Allah Teâlâ: «**Kulum Ben'i senâ etti**» buyurur.*"[6] Hadîs böyle uzayıp gitmektedir... Hadîsin bu kadarlık kısmı bile, zikri geçen önceki hadîsin mânâsını açıklamak için bir mukaddime ve anahtar gibidir.

Bunu anladınsa bilesin ki akıllı olana şu gizli değildir: Sâdece besmele ile okunacak Fâtiha ve bu ikisinin lafzî sûretleri böyle bir tercih

---

* Bu hadîs, Şehid Ali Paşa1394/2 nolu nüshasında yirmi beşinci, 1369/1 nolu nüshasında ise yirmi altıncı sıradadır.

ve şerefi gerektirmez. Bunların hepsinde derc edilmek istenen sır şudur: Hak Teâlâ besmeleyi zikir, hamdeleyi senâ kılınca bu açıdan ikisini ayırmış oldu. Tahkîk ehli ve zekî, akıllı kişilere açıktır ki, övenin övdüğü kişiyi senâsı, öven kimsenin içinde bulunduğu hâle göre övülenin durumunu târif eder.

Zikr-i tâmmın hakîkati, medlûle/zikredilene tam bir şekilde delâlet eden şeyi tasrih ile onun zâtını anlatmaktır. Ya zâkirin nefsinde mezkûru hazır kılmak ya da O'nunla hazır olmaktır. Huzûr ve istihzâr mâlûmun isticlâsından; yâni ortaya çıkarılmasından ibârettir. Bunun hâsılı/meyvesi ilme râcîdir. Zikir bir açıdan da senâ ile muğâyir/farklı değildir. Fakat o zikir Hakk'ı tanıyarak (mârifet) ve tanıtarak (târif) zikreden kimseye nisbetledir. Böyle bir durumda Hak âdeta şöyle buyurmaktadır: Senâ ile birleşip zikri övülenin zâtını senâ hâline gelen kimse, senâsıyla gerçek bir târif yapar. Her ne kadar bu târif bizzât mezkûrun târifi olmasa bile. Böyle biri ikrâm ve yakınlığa hak kazanmış, tahkîk ehlinden olur. Şüphesiz böyle bir sıfatın gerçekleşmesi insanların ekserîsi için imkânsızdır. Bunun netîcesi, Hakk'a yakınlık ve ikrâmın kemâlidir. Bu varlığı nâdir bir durumdur. Değilse insanların zihinlerine geliverdiği gibi besmeleyle Fâtiha'nın birlikte telâffuzu değildir. Bunu anla! Doğruyu gösteren Allah'tır.

---

1. Talha adı hadîs râvileri arasında pek çoktur. Bu hadîsi rivâyet eden Talha'nın hangisi olduğunu bilmiyoruz. Bu konuda ricâl-i hadîs kaynaklarına bakılabilir. Zehebî'nin *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'sı bunlardan birisidir.
2. Mâlik b. Enes b. Mâlik, mezheb imâmıdır, etbâu't-tâbiîn neslindendir. Bkz. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, VIII, 48-135.
3. Mekhûl ed-Dımeşkî, tabiîn neslindendir. Hicri 113'te vefât etmiştir. Bkz. İbn. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut 1968, VII, 453-454.
4. Ebû Bekir (r.a.), Hülefâ-i râşidîn'in ilkidir.
5. Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, Mısır 1356, IV, 419; İbn Arabî, *Mişkâtü'l-envâr*, nşr. ve Fr. trc. Muhammed Valsân, Paris 1983, s. 29.
6. Müslim, Salât, 38, 40; Ebû Dâvud, Salât, 132; Neseî, İftitâh; İbn Mâce, Edeb, 52; İbn Hanbel, II, 241, 285, 460.

YİRMİ BEŞİNCİ HADÎS*

VARLIKLARIN İKİ CİHETTEN HAKK İLE İRTİBÂTI

Tirmizî, İbn Abbas'tan[1] Kur'an'ın nâzil olduğu sırada Hz. Peygamber'in dilini hareket ettirdiğini rivâyet etmektedir.[2] Bir başka rivâyette de Hz. Peygamber'in Kur'an'ın nüzûlünden bir ağırlık hissettiği nakledilir. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti inzâl buyurdu: ***"Acele ederek dilini hareket ettirme!"***[3] Râvî der ki: O dudaklarını hareket ettirmekteydi.[4] *Tirmizî* bu hadîsin hasen-sahîh olduğunu söyler.

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesin ki şerîat ve tahkîk ehlinin yolu şudur: Varlıkların Hak ile irtibâtı iki açıdan sâbittir. Bunlardan ilki tertîp silsilesi ve vâsıtalar açısından irtibât olup kalemle başlar, ardından levh-ı mahfûz, arş, kürsî, gökler, anâsır, unsurlardan oluşan müvelledât, işin ve yaratılışın sonu, insan türü ile nihâyete erer. Bunların hepsini Hz. Peygamber (s.a.) haber vermiştir. Yine o, yaratılışın ve işin sonu olan insandan haber vererek şöyle buyurmuştur: *"İnsan, yaratılan son varlıktır."*[5]

İrtibâtın diğeri, vâsıtasız irtibâttır. Bu da her varlığın kendi ile Rabbi arasında herhangi bir vâsıtanın bulunmadığı cihetten olan irtibât mânâsındadır. Bu irtibât Hakk'ın eşyâ ile maiyyeti zâtî olarak her şeyi zâhir ve bâtınıyla kuşatması cihetindendir. Nitekim bu mânâ Kitâb-ı azîz'de vârid olduğu gibi Hz. Peygamber (s.a.) de buna işâret etmiştir.

Kitâb-ı azîz'de zikri geçen şu âyetler buna örnektir: ***"Nerede olursanız olun Allah sizinle beraberdir."***[6] ***"İki kişi bir araya gelirse***

---

* Bu hadîs Şehid Ali Paşa 1394/2 no'lu nüshada yirmi altıncı, 1369/1 no'lu nüshada yirmi dördüncü sıradadır.

üçüncüsü, dört kişi bir araya gelirse beşincisi, beş kişinin altıncısı Allah'tır."[7] "***Biz ona (insana) şahdamarından daha yakınız.***"[8] "***Dikkat edin! O, her şeyi kuşatmıştır.***"[9] v.d.

Hz. Peygamber'in (s.a.) bu konuya işâret sayılan sözlerine örnek şu hadîslerdir: "*Dün gece şüphesiz Rabbim bana şöyle dedi.*"[10] Benzer bir hadîs daha: "*Rabbim ile benim bir vaktim vardır ki başkası oraya giremez.*"[11] Yine Hz. Peygamber tekbîr ve tehlîl sırasında seslerini yükselten sahâbîlere şöyle buyurdu: "*Siz sağıra, ya da gâib/uzaktakine çağırmıyorsunuz, size eyerlerinizden daha yakın olana duâ ediyorsunuz.*"[12] Bir başka rivâyette: "*O, size binitinizin boynundan daha yakın.*"[13] buyurulmuştur. Başka rivâyetler de vardır. Hz. Peygamber'in (s.a.) Cebrâil'den, onun İsrâfil'den, onun Mikâil'den onun Allah'tan bildirdiği şeklindeki rivâyette yaratıkların tertîp silsilesi açısından irtibâtına işâret etmiştir. Allah Rasûlü bazen de takrîri geçenlerle iktifâ ederek Cebrâil'i anmakla yetinmiş ve Cebrâil Mikâil'den, Mikâil İsrâfil'den İsrâfil Allah'tan alır, demiştir. Bir başka sefer İsrâfil'in perde-dâr/teşrifât memuru olduğunu haber vermiştir. Başka bir hadîste ise İsrâfil'den önce Refî, Refî İsrâfil'den, İsrâfil Allah'tan şeklinde gelmiştir.

Sonra bilesin ki Hak ile vâsıtasız irtibât ciheti, her varlık için sâbittir. Şu kadar var ki insanların çoğu bunu bilmez. Allah'tan vâsıtasız alma kapısı onlara açılmaz. Böyle bir durum nebîlerden, velîlerden, tahkîk ehlinin büyüklerinden nâdir kişiler dışında kimsede olmaz. Söz konusu nâdir kullar, bu vâsıtasızlık cihetiyle özel bir sûrette duyarlar.

Filozoflar ise bu yolla bilgiyi inkâr ederek derler ki: "Hak ile varlıklar arasında sebep ve vâsıta cihetinden başka bir irtibât yoktur." Onlar bu hükümlerinde hatâlıdırlar. Kendilerinin bu yolla idrâke erememiş olmaları, bunun sâbit olmadığını gerekli kılmaz. Çünkü bir şeyi bulamamak onun bulunmadığı mânâsına gelmez. Onlar her ne kadar bu yöntemi tanımıyorlarsa da onlardan başka tanıyan hattâ müşâhede edenler vardır. Hattâ bulunan bu irtibât, keşf ve şerîatla da sâbittir.

Allah'ın nûruyla aydınlanmış akıl cihetinden bu irtibâtın anlatımı şu vechiledir: Bütün vecihleri açısından bir olması sebebiyle Hak'ta iki farklı cihet ilgisinin olması aklen câiz/mümkün olmayınca Hak ile yaratıklar arasındaki irtibâtın sâdece bir açıdan sâbit olması gerekmiştir.

Kesret mümkinâtın gereklerinden ve zâtî sıfatlarından meydana gelip kesretin ilk sûreti ve en azının isneyniyet/ikilik olmasına gelince her mümkün varlığın Hak ile irtibâtının mümkünün iki cihetinden olması gerekir. Birincisi imkân cihetiyle, diğeri kevne âid sebkat eden ilim açısından vücûb sûretiyledir. Vahdet sebebiyle Hakk'ı ve isimlerle anlatılan vücûb ahkâmını izleyen vecihten galebe/üstünlük gerekli olur. Nitekim diğer vecihten de kesret için galebe gereklidir. "Vâsıtasızlık" dediğimiz özel tarzın kapısının açılması, Hakk'ın vahdeti içinde imkân ve vücûb ahkâmının, kesret ahkâmında yok olmasına bağlıdır, anla!

Peygamberimiz (s.a.), hem halkın en kemâl ehli, hem de kul ile Rabbi arasındaki vâsıtaların ahkâmını ref' eden kapı kendisine açık olduğundan kalbine Rabbinin ilminden bir kısmı nakşolunmuştu ki "*Beni yerim ve göğüm kuşatamadı da ancak, mümin, takvâ ehli temiz kulumun kalbi kuşattı.*"[14] kudsî hadîsinin sırrı ümmetine muhâtap olduğunda Hakk'ın murâdını haber versin. Nitekim Allah Teâlâ buyurmaktadır: "***Onlara nâzil olan şeyi kendilerine açıklayasın diye...***"[15]

Bu kelâm/âyet, muhâtapların durumlarının gerekli kıldığı ve celbettiği lâfız ve ibâreler sûretiyle vâsıtalı olarak geldiği zaman Hz. Peygamber (s.a.) bunu anlatırken acele davranırdı. Çünkü Hz. Peygamber kendisine vâsıta ile gelen bu kelâmın mânâsını vâsıtasız bilmekteydi. Hz. Peygamber (s.a.) rûhânî tenezzül sebebiyle mizâcına gelen şiddet ve kürbetten oluşan tesiri nefsinden uzaklaştırmak istiyordu. Çünkü tabîat mizâc ile melekî ruh arasında oluşan mübâyenetten/zıdlıktan sıkılır. Nitekim: "***Aceleyle dilini hareket ettirme!***"[16] âyeti tâlim ve te'dib içindir.

Te'dib Allah'tan vahyi getiren Cebrâil'e aceleyle davranması, sanki onu acele etmeye mecbûr ederek ona ihtiyâcı olmadığını ızhâr etmesidir. Şüphesiz bu edebi haleldâr eden bir davranıştır. Özellikle de muallim/mürşid münâsebetlerinde...

Bu âyetin tâlîm ifâde eden vechine gelince Kur'an'a muhâtap olan halkın, Hak ile irtibât hükmünün tertip silsilesi ve vâsıtalar cihetinden olması, onlar üzerindeki saltanat/egemenlikte zâhirdir. Çünkü diğer irtibât kapısı insanların ekserîsine kapalıdır. Allah'tan sâdece hâllerine uygun cihetten bir şeyler anlayabilirler. O da daha önce geçtiği gibi vâsıtalar ve imkânî kesret cihetindedir. Allah Teâlâ'nın şu kavlinde buna işâret vardır: "***Biz, onu senin dilinde kolaylaştırdık.***"[17] "***Anlayasınız diye onu Arapça bir kitap olarak indirdik.***"[18] Allah Teâlâ Kur'an'ın vâsıtaların ref' olduğu makâmdaki derecesini şu âyetle haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır: "***O, ümmü'l-kitâptadır.***"[19] Yâni sizin indinizde ca'l/yaratılmış olma sıfatıyla mevsûf olan Kur'an "***Bizim katımızda yüce ve hakimdir.***"[20] Bu sözle kasdedilen Kur'an'ın ca'l/yaratılmışlık sıfatının dokunmaktan yüce ve hakîm oluşudur.

Hak Teâlâ Peygamberimiz'e şunu öğretmektedir: Kur'an, -her ne kadar- sen onu bizden alsan, mânâ itibâriyle ümmü'l-kitâptaki hâliyle bizim katımızdan vâsıtasız olarak almış olsan da bizim onu sana bir kere daha vâsıtalı olarak indirmemizin tazammun ettiği bir takım

faydalar vardır. Bu faydalardan biri Kur'an muhâtaplarının onu anlamaya riâyet göstermeleridir. Bir başka faydası ise senin (Hz. Peygamber'in) bu mânâlara düzgün ibâreler giydirmeyi bilip öğrenmendir. Çünkü mânâlar, harflerden ve kelimelerden olan mazharlar içinde parlar ve tanınır. Zâhirî ve bâtınî kemâlâtı cem' olur. Bu sûretle senin (Hz. Peygamber'i kasdediyor) rûhâniyet ve cismâniyetin ortaya çıkar. Böylece iş senden ümmetine geçer. Herkes ilim ve ameline göre ondan nasîbini alır; anla! Allah hakkı söyler, dilediğini doğru yola iletir*.

---

* Bu bilgiler Şehid Ali Paşa 1394/2 no'lu nüshanın son kısmında yer alır: Bu nüshanın yazımı Şevval ayı ortasında 833 h./1430 Mayıs'da tamamlandı. Imkân ölçüsünde mukâbele ve tashîhi aynı yılın Şevval ayı sonunda bitirildi.

1. Bkz. 21. Hadîs 1. dipnot.
2. Buhârî, Tefsîr, 75, Fezâilü'l-Kur'an, 28; Tirmizî, Tefsîr, 75.
3. el-Kıyâme, 75/6.
4. Buhâri, Tefsîr, 75, Fezâilü'l-Kur'an, 28; Tirmizî, Tefsîr, 75; Nesei, Salât, 37; İbn Hanbel, I, 343.
5. Krş. Müslim, Kıyâme, 27
6. el-Hadîd, 57/4.
7. el-Mücâdele, 58/7.
8. Kâf, 50/16.
9. Fussilet, 41/54.
10. Dârimî, Rü'yâ, 12; İbn Hanbel, I, 368; IV, 66; V, 243.
11. *Keşfu'l-hafâ*, II, 175.
12. Buhârî, Tevhîd, 9, Meğârî, 38, Kader, 7; Müslim, Zikir, 44, 45.
13. İbn Hanbel, *Müsned*, IV, 402.
14. *Keşfu'l-hafâ*, II, 195.
15. en-Nahl, 16/44.
16. el-Kıyâme, 75/16.
17. Meryem, 19/97.
18. ez-Zuhrûf, 43/3.
19. ez-Zuhrûf, 43/4.
20. ez-Zuhrûf, 43/4.

YİRMİ ALTINCI HADÎS*

PEYGAMBERİMİZ'İN BÜTÜNÜYLE YÖNELİŞ SIRRI

Sahîh bir haberde şöyle sâbit olmuştur. Hz. Peygamber sağa-sola dönmezdi; yâni boynunu çevirmezdi. Bir şeye yöneleceği zaman bütün bedeniyle dönerdi.[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesin ki, şerîatların ve tahkîk ehli kimselerin ittifak ettiği meselelerden biri de şudur: İnsanın kemâli Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmak, tahallîyi/bezenmeyi talep ile Allah'ın yüce sıfatlarına benzemektir. Hakk'ın vahdâniyetinde, feyzinin ve yaratmayı murâd ettiği şeyi yaratmak için ona teveccühünün vahdetinde/birliğinde şüphe yoktur. Onun karıncayı yaratmaya yönelmesi, arş ve kürsîyi yaratmaya yönelişi gibidir. Çünkü Hakk, mutlak birliğini yaralayacak muhtelif cihetlerin bulunduğu vehmine düşmekten münezzehtir. Çünkü orada kesret, teczie/parçalanma, teb'îz/bölünme yoktur. Zîrâ çoğalma, kesret, farklılık ve benzeri şeyler Hakk'ın fiilini kabûl eden, feyziyle ve vahdânî teveccühüyle zâhir, mümkün varlıkların sıfatlarındandır.

Durum böyle olunca Rabbinin ahlâkıyla ahlâklanan herkesin yöneldiği şeye toptan ve cem' hâlinin birlik hâline yönelmesi gerekir. Böyle bir kimse teveccühünün dağılmaması için bir yönüyle bir şeyle, diğer yönüyle bir başka işle uğraşmaktan sakınmalıdır. Bilakis her şeye huzûr-ı tâm ile teveccüh edip bu konuda kendi durumlarında Rabbına tâbî O'nun kendisini süslediği sıfatlarıyla zâhir olmalıdır. Anlarsan inşâallah doğruyu bulursun.

---

* Bu hadîs Şehid Ali Paşa 1394/2 no'lu nüshada yirmi ikinci, 1369/1 no'lu nüshada yirmi beşinci sıradadır.

1. Tirmizî, Menâkıb, 8.

YİRMİ YEDİNCİ HADÎS*

ZAMAN ve ALTI BURCUN SIRRI

Allah Rasûlü'nden (s.a.) şöyle buyurduğu sâbit olmuştur: "*Zaman Allah Teâlâ'nın gökleri ve yeri ilk yarattığı durumuna dönmüştür.*"[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Hadîs, kemâl ehlinden nâdir insanların ancak muttalî olduğu ilâhî ilimlerin esaslarını tazammun etmektedir. Bu esaslardan biri devre-i arşiyyenin başlangıcını bilmektir. Bilesin ki keşf-i kâmil, bu sırr-ı küllî içinde devre-i arşiyyenin başlangıcının mîzân/terâzi olduğunu ifâde etmektedir. Allah Teâlâ terâziden balığa kadar semâvî ruhları arşın ortasında taayyün eden küllî ve aslî sûretleri îcad etmiş/yaratmıştır. Bu altı burcun müddeti 21.000 senedir. Oradan sünbüle/başak burcuna geçiş 50.000 senelik hükümdür. Vahyedilen emr-i ilâhî mûcibince başak burcunun başlangıcında burada insan türü zuhûra gelir. Bunun süresi 7.000 senedir. Bizim Peygamberimiz (s.a.) bu yedi binin sonuncu bininde ba's olunmuştur.

Âhirete mahsus terâzî devri ile başak devri hükümleri arasını cem' eden berzaha âid cüzlerde burçlar konusunda bilgi sâhibi olanların anlattığı "iki cesedlilik" vardır. Çünkü berzahın son yarısı, gelecek mevsimin/dönemin özellikleriyle karışıktır. Hz. Peygamber'in gönderilme zamanı dünyâ ve âhiretin imtizâc zamanıdır. Bu durum gündüzün başlama zamanı sayılan sabah vaktinin evvelinden güneşin doğmasına kadar olan zaman gibidir. O'nun peygamberliğinin kıyâmet zamanına göre durumu bu vakte benzer. Nitekim fecrin doğuşundan sonra tedrîcen

---

* Bu hadîs Şehid Ali Paşa 1394/2 no'lu nüshada bulunmamaktadır.

yavaş yavaş ışığın artması gibi Hz. Peygamber'in gönderilişiyle âhiret ahkâmı zuhûra gelmekte ve bu durum güneşin batıdan doğuşuna kadar artarak devam etmektedir.

Buna benzer olaylara işâret eden Nebevî haberler de vardır. Nitekim Allah Rasûlü buyurur ki: "*Ben ve kıyâmet çok yakın ba's olunduk. Neredeyse kıyâmet beni geçecek.*"[2] Bir başka kavl-i Nebî de şöyledir: "*Kişi ayakkabısının bağı ile konuşmadıkça kıyâmet kopmayacak.*"[3] Hattâ kişiye baldırı, ehlinin kendisinden sonra ne yapacağını söyleyecek. Bir başka hadîs ise Hz. Peygamber'in işâretleriyle âhirzamanda insanların çoğunun cansızların, bitkilerin ve hayvanların konuşmalarını duyacağı haberlerini mutazammın bulunmaktadır.

Bu asıl, dünyâ ve zamanın sırrını, âhiret ve devirlerin sırrını, gök meleklerinin varlık zamanını ve zikredilen aslî sûretlerini Hz. Peygamber'in şerîat koymaya hâs risâlet ve nübüvvetteki hatmiyyet sırrını, velâyet hatmiyyetini, nübüvvet-i mutlakanın hatmiyyet sırrını bundan başka anlatılması uzun gidecek ilim türlerinden daha başkalarını bilenlere hastır.

Ancak insan nev'inin zuhûru zamanının yedi bin seneyle sınırlı olduğu vehmedilmemelidir. Bir tek devreden başkası olmasa böyle olması lâzım gelirdi. Ama durum öyle değildir. Burada kasdedilen, Allah Teâlâ'nın birinci küllî devrede zikri geçen şeyleri hükm-i ilâhî ve emr-i ilâhî başak burcuna ulaştığında Âdem'i yarattığına dikkat çekmektir. Allah devirlerin sayısını ve onların başak burcuna ulaşmasını bilir. Ve bunu bazı kullarına öğretir. Onlar bunu anlatmasalar da bilirler. Sen de bunu bil!

---

1. İbn Hanbel, *Müsned*, V, 73.
2. Buhârî, Rikâk, 39; Müslim, Cumâ, 43; İbn Mâce, Mukaddime, 7; Dârimî, Rikâk, 46; İbn Hanbel, IV, 309.
3. Tirmizî, Fiten, 19; İbn Hanbel, III, 84, 89.

YİRMİ SEKİZİNCİ HADÎS*

ÂDEM'İN HAKK SÛRETİNDE YARATILMA SIRRI

Allah Rasûlü (s.a.) buyurmuştur: "*Allah Teâlâ Âdem'i kendi sûreti üzre yaratmıştır.*" Bir başka rivâyet de şöyledir: "*Rahmân'ın sûreti üzre yaratmıştır.*"[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesin ki Allah önce nefsini ve hemen ardından âlemi bilir. Bu yüzden Âdem O'nun sûreti üzre var olmuştur. Bu konu bir mukaddimenin takdîmine ihtiyaç hissetmektedir. Mukaddimenin açıklamasına gelince bilesin ki selim akıl sâhipleri nezdinde, üzerinde ittifâk edilen konulardan biri şudur: Hak birdir. O'nun birliğinde herhangi bir şeye zarf ya da mazrûf olması sahîh olamaz. Hakîkatler değişmez. Adem/yokluk vücûda/varlığa, varlık da yokluğa dönüşemez. Bir şey zâtı için bir durumu gerekli kılıyorsa onun zâtı var oldukça bu durum devam eder. Bir şart ya da bir takım şartlar o şeyi gerektirirse o zaman o şartın varlığı vâcib olur. Bu şart ya da şartlar, emr-i vücûdî/var olan şeyler olması ile ademe nisbet edilen şeyler ya da varlık ve yokluğun her ikisini zihinde birleştiren bir şey olması, müsâvîdir.

Bunu anlamışsan şunu da anlarsın: Âlem adem-i mahz değildir ki onun hakîkati kudret ile emr-i vücûdîye dönüşsün. Âlemin ezelî bir vücûdu/varlığı yoktur ki Kadîm olan Hakk'ın varlığına eşit; bizzat vâcib bir varlık olsun. Hak âleme, âlem Hakk'a zarf değildir. Şu sâbittir ki âlemin mertebesi, vâcip ve kadîm olan ile adem-i

---

* Bu hadîs Şehid Ali Paşa 1394/2 nolu nüshada bulunmamaktadır.

mahz arasındadır. Daha önce geçtiği gibi bu mertebe, iki taraf (vücûd ve adem) için de sâbit değildir.

Öyleyse geriye kalan durum şudur: Âlem, kendisini yaratan ve bilenin nefsinde mânevî, ezelî bir şekilde plânlandığından kendi zâtında ma'dûm iken Bilen ve Yaratan'ın ilmine nisbetle mevcûddur. İşâret edildiği gibi âlem, zarf ya da mazrûf olmasının imkânsızlığı sebebiyle mâdûm/yok hükmündedir. Yukarı da geçtiği gibi hakîkatlerin değişiminin imkânsız oluşu sebebiyle istihâle/değişim Hakk'ın ilminin hâl ve sıfat olarak yenilenmesi ve değişmesi sonucunu doğuracağından bu imkânsızdır.

Âlemin her cüz'ünün bilinen şekli ve hepsinin Hak Teâlâ'nın ilmindeki toplu sûreti, ezelî ve ebedî olarak tagayyür ve tebdîle uğramaksızın bir mertebe üzre sâbittir. Hak Teâlâ'nın gerçek ahadiyyet hazretindeki/mertebesindeki ilmi olup O'nun zâtından gayrı değildir ve hiçbir vechile o mertebeden ayrı olamaz. Çünkü o mertebede aded ve kesret yoktur.

Bu sûretle âlemin Hakk hazretinden O'nun ezelî, ahadî ve zâtî ilminin gerektirdiği şekilde sudûru vâcip olmuştur. Hakk'ın zâtî ve ezelî ilmi her varlığa, Hakk'a mâlûm oluşuna göre taalluk eder. Bu yüzden âlem Hakk'ın nefsinde O'na âid ezelî ilmin sûreti üzre zâhir olmuştur. Âdem'in zâhiri, âlemin sûret nüshasıdır. Bâtını ise âlemin bâtınının nüshası; ruh ve mânâsıdır. Bunların mecmûu Hak'tan gelen yaratma iktizâ eden taayyün nisbetlerinin sûreti, hâl, hüküm, ayn ve ilim açısından sıhhat şartıdır. Yoksa insan kendi nefsinde taayyün etmiş, ya da sınırlanmış veyahut herhangi bir itibâr olmaksızın zâtının iktizâ etmediği bir duruma bürünmüş değildir.

İbârenin darlığı sebebiyle tasavvurî bilgi, şühûdî ve basarî idrâk, bu seyri ancak bu kadar ifâde edebilmektedir. Bu, sâdece ibâre darlığı değil, fikrî tasavvurun darlığı sebebiyle hattâ kuds mertebesine; her şeyin menbaı ve esâsı olan zât mertebesine âid dâirenin genişliğine nisbetle nefs-i müdrikenin dar oluşu sebebiyle de böyledir. Bunu bilirseniz: "*Allah Âdem'i kendi sûretinde yarattı*" hadîsinin sırrını kavrarsınız.

Sûret, zâhir olan, bâtın olan, cem'i gerektireni cem'eden mânâlarını şâmil, müşterek bir durum ve kavramdır. Siyahlığın hâsıl olması, mizâc/yapısal özellik, mazı kökü ve suyun özel bir biçimde bir araya gelerek zuhûr etmesi şartına bağlıdır. Şu kadar var ki bu sayılanlar bir açıdan birbirinden farklıdır. Bunu bilirsen inşâallah doğruya erersin.*

---

* Özel kütüphânemizde fotokopi nüshası bulunan nüshada şunlar yazılıdır: "Bu kitabın yazımı Melik ve Vehhâb olan Allah'ın yardımıyla tamamlandı 5 Şaban 979 h./1571 Kasım"

1. Buhârî, İstîzân, 1; Müslim, Birr, 110; İbn Hanbel, II, 244.

YİRMİ DOKUZUNCU HADÎS*

DÜNYÂDA ALLAH'IN RAHMET NEFHALARI

Allah Rasûlü'nden (s.a.) şöyle buyurduğu rivâyet olunmuştur: "*Şüphesiz yaşadığınız şu ömür günlerinizde Rabbinizin rahmet nefhaları vardır. Dikkat ediniz, taarruz edin/ilginizi onlara çevirin!*"[1]

Hadîsin İşârî Mânâsı ve Tasavvufî Yorumu

Bilesin ki hadîste geçen "taarruz/ilgi" kısım kısımdır. Öncelikle ikiye ayrılır: İlki çabadan ârî/uzak olanıdır, diğeri ise çaba ile karışık bulunanıdır. Çabadan ârî olan taarruz, gayr-i mec'ûl; yâni yaratılmamış zâtî istîdâd ile gerçekleşir; asla herhangi bir duruma bitişmez. Bu, taarruz mertebelerinin ilki ve en yücesidir. Bunu rûhâniyet safâsı ve felek dâiresinin genişliği ile mertebe ahkâmına bağlı taarruz takip eder. Bu mertebe sâhibi ve mertebenin kökü, ruh kuvvetine, cevherinin değerine, mertebesinin yüceliğine ve taarruz hâlinin zâtî baskınlığına göre farklı derecelerdedir.

Bu iki taarruz daha önce işâret ettiğim gibi çabadan hâlîdir. Şu kadar var ki, aralarında ince bir fark vardır. Rûhâniyet safâsı ve dâiresinin genişliğiyle özel konumda olanı; birinciyi takip eden ikinci kısım yaptık. Çünkü o, varlıktan pay iktisap etmiştir. Varlık/vücûdiyye ise küllî istîdâdı ile bunu Hak'tan kabûl etmiştir. Bu istîdâd mertebe olarak vücûd-i makbûlden sâbıktır. Çünkü yenilenmiş vücûdî, cüz'î istîdâd olarak gayr-i mec'ûl oluşu sebebiyle üzerindeki ca'l/yaratma hükmü

* Bu hadîs Şehid Ali Paşa 1394/2 no'lu nüsha ile özel kütüphânemizdeki fotokopi nüshada bulunmamaktadır.

doğru olmaktadır. Çünkü o istîdâd safâ ve başka sıfatlarla mevsûf ruh için hâsıl olan varlık meyvelerindendir. Kasdettiğim bu isim, isti'dâd-ı cüz'î, her ne kadar bir açıdan küllî isti'dâdın hükümlerinden bir hükme ve sıfatlarından bir sıfata bağlı olsa da, onun zuhûru ve tahakkuku vücûda bağlı olduğundan ancak onunla hâsıl olur, anla!

Bunu, muhabbetle gerçekleşen fakrın zorunlu olarak bulunduğu taarruz türü takip eder. Bu fakr mutlak ya da mukayyed olabilir ve bu taarruz derecesinin ehli, farklı seviyelerdedir. İlk derece ehli, Hakk'a mutlak muhabbet sıfatlarıyla taarruz edenler/ilgi gösterenlerdir. Bunlar Hak'tan başkasını (mâsivâyı) talep etmezler, hattâ O'ndan başkasını sevmezler. O'ndan bir şey isterken kendilerinin bilgilerine ya da birinin kendilerine verdiği bilgiye göre istemezler. Hattâ O'nu niçin sevdiklerini de bilmezler. Kendilerinin O'ndan taayyün etmiş bir talebleri yoktur. Bu taarruz zâtî-aslî münâsebetin gerekli kıldığı bir taarruz olup kendilerinde çaba bulunmayan ilk iki taarruza benzer. Onlardan ayrıldığı yer, onda sâdece kişinin def'etmeye güç yetiremediği bir incizâb ve meylin bulunmasıdır. Hattâ bu taarruz sâhibi kendi nefsinde bir irtibât, mutlak bir fakr, Hakk'a karşı bir incizâb ve meyil görür ve bunun muayyen bir sebebini bilmez. Bu sâyede vecd ve cezbeye kapılır, meyleder, özler, arar; bunun niçin ve nasıl olduğunu bilmez. Bunlar zâtî münâsebettir. Ben bunları kitaplarımın muhtelif yerlerinde anlattım.

Bunun peşinden cem' ve ferd olarak muayyen işlere dâir muhabbet sıfatıyla oluşan taarruz gelir. Bu da Hakk'ı bilmek, gerekleriyle birlikte kurb ile O'nu müşâhede gibi şeylerdir. Bu taarruz/ilgi, fakr-ı mukayyedin ilk derecesidir. Bunun ardından Hakk'a muhabbet sıfatıyla taarruz eden/ilgi duyan kişinin durumu gelir. Bu durum onların Hakk'a mahsûs ve Hak ile irtibâtlı olmayışı itibâriyledir. Az önce zikri geçen Hakk'ı tanımak, O'nu görmek, O'na yakın olmak ve O'na doğru ilerlemek gibi şeyler ise özel matlablara topluca ve tek tek ilgi duymaktır (taarruz).

Bu da Sâdık Rasûl'ün verdiği haberler ve bunlara bazı vecihlerden ıttılâ gereği zihinde oluşan saâdet sebeplerini elde etmek gibi şeylerdir.

Bu kısma âid bazı tafsilât vardır. Tek hüküm makâmı ise dünyâ ve âhirete âid, muvakkat ve gayr-i muvakkat, celb-i menfaat def-i mazarrat talebidir. Bu kısımda farklı gruplar üzre muraggıbât/teşvik edici şeyler, mürehhibât/korkutucu şeyler derc olunmuştur.

Fakr-ı mukayyed ilk iki taarruz türünden mâadâ taarruz çeşitlerinin hepsiyle yoldaştır. İki taarruz türüne yoldaş olan fakr, fakr-ı mutlaktır ki "taarruz" diye anılır, düşün! Bu fakrın müteallakı kemâle ulaşma talebi olup da ilk iki taarruzdan sonra esaslarını anlatmaya çalıştığım matlab ya da matlabları elde etmeye mütevakkıftır. Bunu böyle bil! Anlattıklarımın dışında kalanlar ise amel, teveccüh, duâ şekli ve diğerleri gibi vesîle türlerine taarruz/yönelmek ve ilgilenmektir. Taarruzun anlattıklarımızdan başka küllî bir mertebesi yoktur. Belki bu anlatılan esasların detayları bulunabilir. Başkası değil!

Bu değerli ve mübârek risâle Larende/Karaman'da Allah'ın en zayıf ve O'na en muhtaç kullarından Mahmûd Şah b. Mahmûd b. Cehandî eliyle tamamlanmıştır. Allah onun hâlini güzelleştirsin. Târih: Zilhicce 835 h/1431 m.*

---

* Şehid Ali Paşa 1369/1 no'lu bu nüshanın yazımı Fakîr Abdullah eliyle tamamlanmıştır. Şaban ayının başı 903 h./1498 Mart.

1. Bkz. Aclunî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 132.